

Måltider, fysisk aktivitet og miljørettet helsevern i barnehagen

En undersøkelse blant styrere og pedagogiske ledere

Tittel: Måltider, fysisk aktivitet og miljørettet helsevern i barnehagen.
En undersøkelse blant styrere og pedagogiske ledere

Utgitt: Februar 2012

Heftenummer: IS-0345

Utgitt av: Helsedirektoratet

Kontakt: Avdeling lokalt folkehelsearbeid

Postadresse: Pb. 7000 St. Olavs plass, 0130 Oslo

Besøksadresse: Universitetsgata 2, Oslo

Tlf.: 810 20 050

Faks: 24 16 30 01

Rapporten kan lastes ned fra: www.helsedirektoratet.no

Illustrasjonsbilde
på forsiden: Colourbox.com

Forord

Handlingsplan for bedre kosthold i befolkningen (2007-2011), *Oppskrift for et sunnere kosthold*, har lagt føringene for arbeidet med å fremme helse og forebygge sykdom gjennom å endre kostvanene i Norge de siste fem årene. Det har vært et viktig innsatsområde å legge til rette for gode måltider og et sunt mat- og drikketilbud i barnehagen. Måltidene i barnehage og skole har betydning for barn og unges helse, trivsel og læring, sosiale kompetanse og kulturelle samhandling.

Et av målene i *Samhandlingsreformen* er å fremme helse og forebygge sykdom i større grad enn i dag. *Lov om folkehelsearbeid*, som trådte i kraft 1. januar 2012, skal bidra til at dette skjer ved at kommuner, fylkeskommuner og statlige myndigheter gis et enda tydeligere ansvar for å fremme folkehelse og utjevne sosiale helseforskjeller.

Arbeid med måltider og fysisk aktivitet i barnehagen er en del av kommunens folkehelsearbeid, og miljørettet helsevern er et virkemiddel i denne sammenheng. Barnehager, og kommunen som barnehageeier, har et ansvar for å legge til rette for at barnehagen er en helsefremmende arena og bidrar til en utjevning av sosiale ulikheter i helse. Barnehagen skal også bidra til at barna utvikler en grunnleggende forståelse for hvordan de kan ta vare på egen helse. Dette er nedfelt i *Barnehageloven*, *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver* og *Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.*

Helsedirektoratet fikk i oppdrag fra Helse- og omsorgsdepartementet å kartlegge måltider, fysisk aktivitet og miljørettet helsevern i norske barnehager i 2011. Dette skulle blant annet være en oppfølging av en lignende kartlegging av mat- og måltidssituasjonen i norske barnehager gjennomført i 2005.

Undersøkelsen ble foretatt av Avdeling for ernæringsvitenskap ved Universitetet i Oslo i samarbeid i Helsedirektoratet. Undersøkelsen ble gjennomført blant styrere og pedagogiske ledere i et landsrepresentativt utvalg offentlige og private barnehager. Resultatene fra undersøkelsen beskrives i denne rapporten og er oppsummert i tabellform bakerst. Rapporten inneholder en sammenligning av resultatene fra 2011 med resultater fra undersøkelsen som ble gjort i 2005 for enkelte av spørsmålene.

Rapporten er utarbeidet av Mari Mohn Paulsen, Benedicte Olsen Høvding, Anne Lene Kristiansen og Lene Frost Andersen ved Avdeling for ernæringsvitenskap ved Universitetet i Oslo. Universitetet i Oslo er ansvarlig for rapportens innhold. Helsedirektoratet og Helseetaten i Oslo kommune har bidratt med innspill under utarbeidelsen av rapporten.

Kvaliteten på mattilbudet er en viktig del av det øvrige arbeidet med kvalitet i barnehagen. Det er derfor gledelig at undersøkelsen indikerer at mye er bra i norske barnehager og at mattilbudet har blitt sunnere i løpet av de siste seks årene. Resultatene peker i retning av at kompetanse, kjennskap til nasjonale retningslinjer, bruk av måltider som pedagogisk virkemiddel, samt forankring av arbeidet med mat og måltider i den enkelte barnehage kan

bidra til et sunnere mattilbud i barnehagen. Dette er viktig kunnskap som Helsedirektoratet vil ta med seg i det videre arbeidet.

Det rettes en stor takk til styrere og pedagogiske ledere som har deltatt i undersøkelsen.

Oslo, februar 2012

Ole Trygve Stigen

Fungerende divisjonsdirektør, folkehelse

Innhold

Forord.....	1
Innhold	3
Sammendrag	5
Innledning	8
Formål	9
Utvalg og metode.....	10
Utvalg	10
Metode.....	10
Design.....	11
Databearbeiding	11
Resultater.....	12
Svarprosent.....	12
Beskrivelse av utvalget.....	13
Mat- og drikketilbudet	13
Tid og måltider	13
Tilbud av brødmat og korn.....	14
Tilbud om varm mat.....	14
Tilbud om drikke	15
Frukt og grønnsaker	15
Fruktyoghurt	15
Baking.....	15
Catering/tilkjørt mat	16
Mat og drikke ved markeringer/feiringer	16
Ansvar og organisering av mat- og drikketilbudet.....	16
Faktorer som har betydning for mat- og drikketilbudet i barnehagene.....	17

Utgifter til mat og drikke.....	18
Barnehagens tilnærming til mat og måltider.....	18
Fysisk aktivitet.....	19
Miljørettet helsevern.....	19
”Retningslinjer for mat i barnehagen”, ”Bra mat i barnehagen” og «Fiskesprell».....	20
Analyse av enkelte sammenhenger.....	21
Sammenligning av enkelte resultater fra barnehagekartleggingen i 2011 med barnehagekartleggingen i 2005.....	23
Antall barn på avdelingene.....	23
Mat og måltider.....	24
Markeringer/feiringer.....	25
Andre forhold knyttet til mat og drikke i barnehagen.....	25
Fysisk aktivitet.....	26
Miljørettet helsevern.....	26
Oppsummering.....	26
Konklusjon.....	30
Noen sentrale referanser.....	32
<i>Liste over tabeller</i>	33
Tabeller.....	39

Sammendrag

Barnehagen utgjør en unik læringsarena utenfor hjemmet og har en viktig helsefremmende og forebyggende funksjon. Måltidene i barnehagen har en viktig miljøskapende verdi og har betydning for blant annet helse, trivsel og læring. Et sunt mattilbud i barnehagen er særlig viktig for de som kommer fra hjem hvor bevisstheten rundt kosthold og levevaner er lav. Da en stor andel barn tilbringer mange timer i barnehagen hver dag er det viktig at de får sunn mat i tilstrekkelige mengder utover hele dagen så de har overskudd til lek og læring. Det anbefales at barn i barnehage er fysisk aktive i minst 60 minutter hver dag i form av utelek eller annen fysisk aktivitet. Anbefalingen er basert på at det er en klar og sterk sammenheng mellom regelmessig fysisk aktivitet og god helse. "Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v." har blant annet til formål å bidra til at miljøet i barnehager fremmer helse, trivsel, gode sosiale og miljømessige forhold samt forebygger sykdom og skade.

Formålet med denne undersøkelsen var å få kunnskap om tilbudet av mat og drikke og organiseringen av måltider, samt fysisk aktivitet og enkelte fagområder innenfor miljørettet helsevern i landets barnehager. Videre ønsket man å se på utviklingen over tid, sammenlignet med tilsvarende undersøkelse som ble gjennomført i 2005. Det var også ønskelig å se på oppslutningen om og mulig effekt av satsingene "Bra mat i barnehagen" og "Fiskesprell".

Undersøkelsen ble gjennomført blant styrere og pedagogiske ledere i et landsrepresentativt utvalg av 2852 ordinære offentlige og private barnehager. Deltakelsen var på 48 % blant styrerne og 39 % blant de pedagogiske lederne.

Undersøkelsen viste at det daglige tilbudet av mat og drikke i landets barnehager på mange måter er innenfor myndighetenes anbefalinger.

Det ble satt av god tid til måltidene. I de aller fleste barnehagene hadde barna mulighet til å spise frokost, lunsj og ettermiddagsmat. Maten til frokost ble i flertallet av barnehagene medbrakt hjemmefra (67 %), mens lunsj og ettermiddagsmat ble servert i henholdsvis 84 % og 53 % av barnehagene.

Grovt brød var den vanligste brødtypen i barnehagene, mens fint brød ble lite brukt. Påleggene som oftest ble tilbudt var leverpostei, fiskepålegg, helfet ost og kjøttpålegg. Magre varianter av ost- og kjøttpålegg ble tilbudt daglig av omkring en tredjedel av barnehagene. Søte påleggstyper var lite brukt, med unntak av prim som ble brukt av en del av barnehagene. Det var vanligst å tilby plantemargarin til brødmaten (71 %), men smørblandede margarintyper ble også brukt av en del (29 %).

I en del barnehager ble havregrøt/havregryn/usøtede kornblandinger brukt som variasjon til brødmaten. Det vanligste tilbehøret var da magre melketyper (lettmelk, ekstra lettmelk eller skummet melk) og frisk frukt/bær.

De fleste barnehagene (74 %) hadde tilbud av varm mat en gang i uken eller oftere. Varmmaten som oftest ble servert var retter basert på fiskeprodukter, kjøttprodukter

og ren fisk. Henholdsvis 67 % og 71 % hadde tilbud om poteter/pasta/ris og grønnsaker som del av den varme maten to til tre ganger per måned eller oftere.

Til måltidene var lettmelk den vanligste melketypen, 75 % hadde daglig tilbud om dette. Ekstra lettmelk ble daglig tilbudt i 24 % av barnehagene, mens skummet melk og helmelk i liten grad ble brukt. Annen drikk til måltidene og som tørstedrikk mellom måltidene var i all hovedsak vann.

Tiltakene som ble iverksatt av myndighetene i etterkant av undersøkelsen i 2005 med revidering av "Retningslinjer for mat og måltider i barnehagen" og utvikling av pedagogisk materiell ("Bra mat i barnehagen") for ansatte i barnehagene, ser ut til å ha vært positive. De fleste styrerne og langt flere pedagogiske ledere enn i 2005 hadde kjennskap til retningslinjene. Derimot var det kun omtrent halvparten av barnehagene som hadde mottatt veiledningsheftet "Bra mat i barnehagen". En noe høyere andel styrere oppga å ha mottatt dette materialet, noe som indikerer et potensial om å nå ut til enda flere. De fleste pedagogiske ledere som hadde mottatt veiledningsmaterialet opplevde dette som nyttig. Undersøkelsen indikerer også at i de barnehager hvor det var kjennskap til retningslinjene og "Bra mat i barnehagen" ble en del sunne matvarer tilbudt oftere.

Om lag en tredjedel av barnehagene hadde ansatte som har deltatt på "Fiskesprell"-kurs og omlag halvparten av disse rapporterte at kunnskapen var anvendt i stor eller svært stor grad. Undersøkelsen tyder også på at de avdelinger hvor ansatte hadde deltatt på "Fiskesprell"-kurs, tilbød fisk oftere enn på avdelinger der ingen hadde deltatt på et slikt kurs.

Barnehagene har i all hovedsak god tilgang på uteområder og naturområder i umiddelbar nærhet samt innendørs lokale egnet for organisert lek og fysisk aktivitet. Når det gjelder tilrettelegging for organisert lek og fysisk aktivitet viser undersøkelsen at barnehager med høyere andel ansatte med fullført førskolelærerutdannelse eller annen likeverdig utdannelse (40 % eller mer) i større grad har avsatt fire timer eller mer i uken til slik aktivitet. I tillegg viser undersøkelsen at barnehager med høy andel minoritetspråklige barn (10 % eller mer) i mindre grad har tilgang på innendørs lokale egnet for lek og fysisk aktivitet.

Sammenlignet med forrige undersøkelse i 2005 var det en rekke forbedringer i barnehagene. I 2011 var det i større grad servering av grovt brød daglig, sunnere påleggstilbud daglig og sunnere mat- og drikketilbud ved markeringer/feiring. I tillegg var det en større andel som serverte ekstra lettmelk, på bekostning av det daglige tilbudet av helmelk. Det var ikke store forskjeller i tilrettelegging for organisert lek og variert fysisk aktivitet i barnehagene i 2005 sammenlignet med kartleggingen fra 2011.

Oppsummert viste kartleggingsstudien i 2011 at det daglige tilbudet av mat og måltider i landets barnehager på mange måter er innenfor myndighetenes anbefalinger. Det er gledelig å observere en forbedring innenfor alle de områder som ble påpekt som utfordringer i 2005. På tross av dette er det stadig et potensial for å få enda flere barnehager til å øke tilbudet av grønnsaker og grove brødvarer, redusere bruken av helmelk, smørblendede margarintyper

samt redusere tilbudet av fet og sukkerrik mat og drikke ved feiringer/markeringer. Den utfordringen som peker seg ut som den største er å øke tilbudet av grønnsaker daglig.

Kartleggingsstudien viser også at det fortsatt er et potensial for å nå ut til flere barnehager med ”Retningslinjer for mat og måltider i barnehagen”, ”Bra mat i barnehagen” og ”Fiskesprell”-kursene.

Innledning

Barnehagen utgjør en unik læringsarena utenfor hjemmet og har en viktig helsefremmende og forebyggende funksjon. Måltidene i barnehagen har en viktig miljøskapende verdi og har betydning for blant annet helse, trivsel og læring. Et sunt mattilbud i barnehagen er særlig viktig for de som kommer fra hjem hvor bevisstheten rundt kosthold og levevaner er lav. I barnehagen bør barn få tilbud om mat og drikke som er i tråd med offentlige anbefalinger. Videre bør barna få mulighet til å være fysisk aktive både inne og ute. Dette rustet barna for å legge grunnlaget for varige sunne vaner.

Da en stor andel barn tilbringer mange timer i barnehagen hver dag er det viktig at de får sunn mat i tilstrekkelige mengder utover hele dagen så de har overskudd til lek og læring. Barn har også et forholdsvis stort behov for næringsstoffer i forhold til egen vekt, og mengden barna spiser kan være relativt liten. Det er derfor viktig å ha fokus på at kostholdet til barna blir næringsrikt og i minst mulig grad består av mat og drikke med lav næringsverdi.

Et kosthold rikt på sukker og fett kan på kort sikt bidra til utvikling av tannråde, jernmangelanemi, fordøyelses- og vektproblemer. På lang sikt kan et usunt kosthold bidra til utvikling av livsstilssykdommer, slik som hjerte- og karsykdommer, enkelte kreftformer, fedme og diabetes type II. I tillegg har forskning vist at vekst- og ernæringsforhold i tidlige barneår kan ha betydning for helsen både som barn og voksen, og at vaner etableres tidlig. Kostholdsvaner som læres i barneårene vil barna ofte ta med seg videre i livet.

I tillegg til ernæring, legger rammeplanen for barnehagen også stor vekt på fysisk aktivitet. Undersøkelser viser at norske barn står i en særstilling når det gjelder kontakt med naturen. Både barn og foreldre er positivt opptatt av turgåing og uteliv i barnehagen. Barnehager oppfordres til å legge vekt på utelek og friluftsliv. Det anbefales at barn i barnehage er fysisk aktive i minst 60 minutter hver dag i form av utelek eller annen fysisk aktivitet. Anbefalingen er basert på at det er en klar og sterk sammenheng mellom regelmessig fysisk aktivitet og god helse. Det er viktig at barnehager legger til rette for at barna får tilstrekkelig tid til lek og variert fysisk aktivitet gjennom dagen i barnehagen.

”Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.” trådte i kraft 1.1.1996. Forskriftens formål er å bidra til at miljøet i barnehager, skoler og andre virksomheter fremmer helse, trivsel, gode sosiale og miljømessige forhold samt forebygger sykdom og skade.

Ved utgangen av 2010 fantes det 6572 barnehager i Norge. Nærmere 277 000 barn i alderen 0-6 år benyttet en plass i barnehage og dekningsgraden var på 89 prosent.

Siden 1995 har helsemyndighetene gitt ut anbefalte retningslinjer for mat i barnehagen. I 2007 ga Helsedirektoratet ut nye retningslinjer for mat og måltider i barnehagen.

I 2005 ble det for første gang gjennomført en kartlegging av mat og måltider i et representativt utvalg av barnehager i Norge. Undersøkelsen viste at det daglige tilbudet av

mat og drikke i landets barnehager på mange måter var innenfor myndighetenes anbefalinger. Barna hadde mulighet til å spise faste måltider som frokost, lunsj og ettermiddagsmat/mellommåltid, og det ble satt av god tid til måltidene. Barnehagene hadde et mat- og drikketilbud primært basert på brød, et utvalg pålegg, melk og frukt. Innslaget av varm mat varierte, men de færreste hadde dette oftere enn én dag i uken.

Utfordringer som utpekte seg var å øke tilbudet av grønnsaker og grove brødvarer, redusere bruken av helmelk samt redusere tilbudet av fet og sukkerrik mat og drikke ved feiringer og markeringer. Det var også tydelig at barnehagen trengte verktøy og pedagogisk materiell til de ansatte og til å kommunisere ernæring og kosthold med foreldrene. Videre så det ut som at de ansatte i barnehagen så det som viktig å få arbeidet med mat og måltider inn i barnehagens planer.

Siden kartleggingen i 2005 har Helsedirektoratet gitt ut nye retningslinjer for mat og måltider i barnehagen, satt i gang satsingen ”Bra mat i barnehagen” og bidratt i prosjektet ”Fiskesprell”. ”Bra mat i barnehagen”-satsingen består av et veiledningshefte for barnehagepersonell, plakater og postkort som kan deles ut til foreldre og andre interesserte i forhold til barnehager. Det pedagogiske materialet skal gjøre det enklere for de ansatte i barnehagen å legge til rette for gode mat- og måltidsvaner. Materialet ble utgitt i samarbeid med Kunnskapsdepartementet.

”Fiskesprell” er et samarbeidsprosjekt mellom Helse- og omsorgsdepartementet, Fiskeri- og kystdepartementet og Eksportutvalget for fisk¹. Andre samarbeidspartnere er Nasjonalt institutt for ernærings- og sjømatforskning (NIFES), Helsedirektoratet og Fiskesalgslagene. Ved å delta på ”Fiskesprell”-kurs får ansatte i barnehager og skoler kunnskap om sjømatens ernæringsmessige fordeler samt tips og råd om hvordan sjømat kan lages og presenteres for barn og unge. Målet med ”Fiskesprell” er å inspirere, motivere og stimulere til økt sjømatkonsum i barnehager og skoler.

Formål

Formålet med denne undersøkelsen var å fremskaffe kunnskap om mat- og måltidstilbudet i det daglige og mat og drikke i forbindelse med markeringer/feiringer i landets barnehager. I tillegg ønsket man å se på oppslutningen om og mulig effekt av satsingene ”Bra mat i barnehagen” og ”Fiskesprell”. Undersøkelsen hadde også til hensikt å kartlegge fysisk aktivitet og tilrettelegging for dette i barnehager, samt enkelte fagområder innen miljørettet helsevern. Videre å sammenlikne enkelte resultater fra denne undersøkelsen med tilsvarende undersøkelse i 2005.

¹ Fra og med 1.1.2012 skiftet Eksportutvalget for Fisk navn til Norges sjømatråd.

Utvalg og metode

Utvalg

Undersøkelsen ble gjennomført i et landsrepresentativt utvalg av ordinære offentlige og private barnehager. Utvalget skulle bestå av 3000 barnehager, som utgjorde i underkant av halvparten av alle ordinære barnehager i landet. I 2010 var det 6572 barnehager i Norge. Av disse var 3038 offentlige og 3534 private. Statistisk sentralbyrå (SSB) var ansvarlig for å trekke utvalget.

Åpne barnehager, korttidsbarnehager og familiebarnehager ble ikke inkludert i utvalget. Årsaken til dette er at måleinstrumentet ble utviklet med tanke på ordinære barnehager. Åpne barnehager, korttidsbarnehager og familiebarnehager er organisert og drives på andre måter enn ordinære barnehager.

Barnehagene i Norge er forskjellige med hensyn til barnas alder og inndeling i avdelinger. Generelt skilles det mellom småbarns- og storebarnsavdelinger, men det finnes også flere andre avdelingstyper og en del barnehager har gått bort fra en tradisjonell inndeling i avdelinger og benytter heller baser eller team. For å få en jevn fordeling i deltakelse fra småbarnsavdelinger (barn i alderen 0-3 år) og storebarnsavdelinger (barn i alderen 3-6 år) ble dette forsøkt tatt hensyn til i trekkingen av utvalget og det ble spesifisert i invitasjonen hvilken avdelingstype det var ønskelig at pedagogisk leder som deltok, skulle representere.

Tre tusen barnehager ble invitert til å delta i undersøkelsen, totalt 148 barnehager måtte ekskluderes fordi de var nedlagt og ved en feiltakelse var blitt inkludert i utvalget. Det totale utvalget av barnehager var derfor 2852 barnehager.

Metode

Det ble benyttet web-baserte selvadministrerte spørreskjemaer til henholdsvis styrer og pedagogisk leder i de utvalgte barnehagene.

Spørreskjemaene ble utviklet ved Avdeling for ernæringsvitenskap, Universitetet i Oslo (UiO) i samarbeid med Helsedirektoratet, avdeling lokalt folkehelsearbeid og Helse- og velferdsetaten, avdeling ernæring i Oslo kommune. De web-baserte spørreskjemaene var basert på de papirbaserte spørreskjemaene som ble benyttet i kartleggingen i barnehagene i 2005. Programvaren QuestBack ble benyttet. Det ble opprettet en egen internettside som inneholdt lenker til spørreskjemaene, informasjon om undersøkelsen og kontaktinformasjon. Det ble i tillegg utviklet papirbaserte spørreskjemaer for styrer og pedagogisk leder, som barnehagene kunne få tilsendt dersom de heller ønsket å besvare papirbasert skjema fremfor web-basert skjema. De web-baserte spørreskjemaene ble testet ut i tre barnehager i forkant av undersøkelsen. Det var kun tre styrere (0,2 %) og seks pedagogiske ledere (0,5 %) som valgte

å fylle ut spørreskjema i papir. De resterende styrerne og pedagogiske lederne som deltok i undersøkelsen benyttet de web-baserte spørreskjemaene.

Spørreskjemaet til styrer besto av 37 spørsmål, og omhandlet bakgrunnsspørsmål om barnehagen, tilrettelegging for lek og fysisk aktivitet, faktorer som bestemmer mat- og drikketilbudet samt spørsmål om enkelte fagområder innenfor miljørettet helsevern. Spørreskjemaet til pedagogisk leder besto av 43 spørsmål, og omfattet bakgrunnsspørsmål om avdelingen/basen, mat- og drikketilbudet og organiseringen av dette, spørsmål om markeringer og feiringer, tilrettelegging for lek og fysisk aktivitet samt spørsmål om enkelte fagområder innenfor miljørettet helsevern.

Noen av spørsmålene var felles for både styrer og pedagogisk leder.

Design

Datainnsamlingen ble gjennomført i perioden april-juni 2011. De utvalgte barnehagene fikk tilsendt invitasjon per post, adressert til styrer. Statistisk sentralbyrå var ansvarlig for trykking og utsending av invitasjoner til barnehagene. Invitasjonen inneholdt en invitasjonsbrosjyre til styrer, et invitasjonsbrev til pedagogisk leder og et skriv fra Statistisk sentralbyrå. Styrer ble bedt om å gi invitasjonsbrevet videre til rett pedagogisk leder. I brosjyren til styrer var det informasjon om internettsiden man skulle gå inn på for å finne lenke til spørreskjemaene. Det kom i invitasjonsbrosjyren tydelig frem hvilken avdelingstype det var ønskelig at den pedagogiske lederen skulle representere. For å sikre tilfeldig utvelgelse av pedagogiske ledere, ble styrer bedt om å velge den av de pedagogiske lederne på den utvalgte avdelingen som sist hadde bursdag, dersom det var flere pedagogiske ledere på den aktuelle avdelingen. Dersom barnehagen ikke var inndelt i avdelinger ble styrer bedt om å be den pedagogiske lederen i barnehagen som sist hadde bursdag om å svare. I invitasjonsbrevet til både styrer og pedagogisk leder var det oppgitt et id-nummer, dette nummeret var likt for styrer og pedagogisk leder. ID-nummeret måtte skrives inn i starten av spørreskjemaet. Styrer og pedagogisk leder kunne besvare skjemaene uavhengig av hverandre. Omkring to uker etter svarfristen, ble det sendt ut et påminnelsesbrev per post, adressert til styrer, til de barnehagene som ikke hadde besvart spørreskjemaene for både styrer og pedagogisk leder. På grunn av lav deltakelse ble det to uker etter at svarfristen i påminnelsesbrevet var gått ut, sendt ut nok ett påminnelsesbrev til de barnehagene som fortsatt ikke hadde besvart skjemaene for både styrer og pedagogisk leder.

For å øke motivasjonen til å delta var barnehagene som deltok med i en trekning av 20 premier á kr 2000,-.

Databearbeiding

Data fra de web-baserte spørreskjemaene ble direkte importert til statistikkprogrammet IBM® SPSS® Statistics, versjon 18. De papirbaserte spørreskjemaene ble skannet i Teleform

versjon 10.5, og koblet sammen med svarene fra de web-baserte spørreskjemaene. Databehandling bestod primært av frekvensanalyser. I tabellene er det oppgitt andeler i prosent. For de spørsmål der ikke alle hadde besvart, er andelen styrere/pedagogiske ledere som ikke har besvart det enkelte spørsmål oppgitt under hver tabell. For noen styrere og pedagogiske ledere var det registrert flere innkomne svar. Duplikater av besvarelser er fjernet manuelt, og kun den tidligst registrerte besvarelsen er beholdt.

I tillegg til frekvensanalysene er det gjennomført kjikvadrat-analyser for sammenheng mellom enkelte faktorer ved barnehagen og tilbud av mat og mulighet for fysisk aktivitet. Et signifikansnivå på $p < 0,01$ ble benyttet på bakgrunn av det store antallet statistiske analyser som ble gjennomført.

Generelt har styrerne svart på spørsmål angående hele barnehagen, mens de pedagogiske lederne har besvart spørsmål som gjelder den avdelingen/basen de jobber ved. I presentasjonen av resultatene refereres det til barnehagen, uavhengig av om det er styrer eller pedagogisk leder som har svart på spørsmålet. I de analysene der variabler fra spørreskjema for både styrer og pedagogisk leder er benyttet, er kun de barnehagene der begge to har besvart spørreskjemaet, tatt med i analysen. Dette gjør at totalt antall barnehager varierer noe i tabellene 82-121.

Resultater

Svarprosent

Det ble sendt ut to påminnelsesbrev til de barnehagene som ikke hadde besvart både spørreskjemaet for styrer og spørreskjemaet for pedagogisk leder innen svarfristen var utløpt. Etter at svarfristen oppgitt i invitasjonsbrevet var utløpt var deltakelsesprosenten på 24 % blant styrerne og 21 % blant de pedagogiske lederne. Det første påminnelsesbrevet medførte at deltakelsen økte til henholdsvis 39 % blant styrerne og 31 % blant de pedagogiske lederne. Etter det andre påminnelsesbrevet hadde henholdsvis 48 % av styrerne og 39 % av de pedagogiske lederne besvart spørreskjemaene. Sammenlignet med utvalget som ble trukket av SSB og populasjonen som helhet, er det imidlertid en forholdsvis lik og jevn spredning i deltakelse fra hele landet (tabell 1). Også fordelingen mellom kommunale og private barnehager er relativt lik fordelingen i landet for øvrig (tabell 1). Resultatene som er presentert i denne rapporten er basert på svar fra 1375 styrere og 1100 pedagogiske ledere. I 967 barnehager har både styrer og pedagogisk leder besvart spørreskjemaene.

Beskrivelse av utvalget

Tabell 2 viser avdelingstilhørighet for de pedagogiske lederne. Henholdsvis 37 % og 34 % av de pedagogiske lederne jobbet på småbarnsavdeling/base/gruppe (barn i alderen 0-3 år) og storebarnsavdeling/base/gruppe (barn i alderen 3-6 år). Atten prosent jobbet på avdeling/base/gruppe med både små og store barn (barn i alderen 0-6 år). Noen avdelinger (11 %) hadde en annen aldersinndeling enn hva som var nevnt i svaralternativene. Blant annet hadde flere barnehager inndeling etter rene årskull.

Tabell 45 viser hvordan inndelingen av barna i barnehagen er organisert. I 79 % av barnehagene var barna inndelt i avdelinger, mens 15 % av barnehagene var avdelingsfrie med bruk av baser, grupper etc. I seks prosent av barnehagene var det en annen type inndeling.

De fleste barnehagene hadde 20-49 barn (39 %) eller 50-99 barn (46 %) (tabell 46). En liten andel (6 %) hadde 100 eller flere barn i barnehagen. Antall minoritetsspråklige barn i barnehagen varierte fra ingen til 100 barn. Nesten halvparten av barnehagene hadde ett til fem minoritetsspråklige barn, mens 26 % ikke hadde noen minoritetsspråklige barn (tabell 47). Tabell 48 viser hvilke verdensdeler som var representert blant de minoritetsspråklige barna. De største representerte verdensdelene var Øst-Europa (46 %), Asia (39 %) og Afrika (29 %).

Sekstisyv prosent av de pedagogiske lederne oppga at det var 10-20 barn på avdelingen/basen/gruppen de jobbet på, mens 19 % oppga at det var flere enn 20 barn på avdelingen/basen/gruppen (tabell 3).

Nesten halvparten av barnehagene hadde 11-20 årsverk, mens omkring en tredjedel hadde seks til ti årsverk (tabell 49). Tabell 50 viser antall årsverk i barnehagen med fullført førskolelærerutdanning eller annen likeverdig pedagogisk utdanning. Henholdsvis 22 %, 31 % og 27 % av barnehagene hadde 1-2, 3-4 og 5-6 årsverk med slik utdanning. Gjennomsnittlig var det 4,3 barn per årsverk i barnehagene og 12,3 barn per årsverk med førskolelærerutdanning eller annen likeverdig pedagogisk utdanning (tabell 51).

Mat- og drikketilbudet

Tid og måltider

Tabell 4 viser gjennomsnittlig tidsbruk på hovedmåltidet(-ene) i barnehagen. Nesten ingen av barnehagene brukte mindre enn 20 minutter, mens henholdsvis 44 % og 55 % av barnehagene brukte 20-30 minutter og mer enn 30 minutter på hovedmåltidet(-ene).

I tilnærmet alle barnehagene hadde barna mulighet til å spise frokost og lunsj (tabell 5). De fleste (83 %) hadde også mulighet til å spise ettermiddagsmat i barnehagen. Tabell 6 og 7 viser en oversikt over om mat og drikke som blir medbrakt eller servert til de ulike måltidene. Maten til frokost var i 67 % av barnehagene medbrakt, mens lunsj ble servert i de fleste

barnehagene (84 %). I overkant av halvparten av barnehagene serverte også ettermiddagsmat (tabell 6). I de aller fleste barnehagene ble drikke til måltidene servert av barnehagen, både til frokost, lunsj og ettermiddagsmat (tabell 7).

Tilbud av brødmatt og korn

Grovt brød var den vanligste brødtypen å tilby i barnehagene (tabell 12). Sekstien prosent av barnehagene hadde tilbud om grovt brød tre dager per uke eller oftere, mens 45 % hadde tilbud om halvgrovt brød tilsvarende ofte. Over halvparten av barnehagene hadde også tilbud om knekkebrød tre ganger per uke eller oftere. Fint brød ble lite brukt.

Tabell 13 viser hvor ofte ulike pålegg tilbys i barnehagene. Påleggene som oftest ble tilbudt fem dager i uken var leverpostei (60 %), fiskepålegg (57 %), helfet ost (56 %) og kjøttpålegg (41 %). Magre varianter av ost- og kjøttpålegg ble tilbudt fem dager per uke av omkring en tredjedel av barnehagene. Tjuetre prosent av barnehagene hadde tilbud om prim fem dager per uke, mens andre søte påleggstyper som syltetøy og sjokolade-/karamell-/nøttepålegg sjelden ble brukt. Henholdsvis 13 % og 40 % hadde tilbud om frukt og grønnsaker som pålegg fem dager per uke.

De fleste barnehagene hadde tilbud om margarin eller smør til brødmåltidene, og det vanligste var plantemargarin (71 %). Smørblandede margarintyper ble også brukt av en del (29 %). Tretten prosent av barnehagene hadde tilbud om lett plantemargarin, mens hard margarin og meierismør ble brukt av få barnehager (tabell 14).

Havregrøt/havregryn/usøtede kornblandinger ble servert én til to ganger per uke eller oftere av 37 % av barnehagene. Søtede kornblandinger og cornflakes/puffet ris/havre-hvetenøtter ble i liten grad servert (tabell 15). Tilbehøret til kornblandinger, havregrøt og lignende var oftest lett-/ekstra lett-/skummet melk og frisk frukt/bær (tabell 16).

Tilbud om varm mat

Tjuefire prosent av barnehagene hadde tilbud om varm mat to ganger i uken eller oftere, halvparten av barnehagene hadde tilbud om dette én dag i uken, mens 22 % hadde varmmat-tilbud én til tre ganger per måned (tabell 17).

Varmmaten som ofte ble tilbudt var fiskeprodukter, kjøttprodukter og ren fisk, der henholdsvis 32 %, 31 % og 22 % av barnehagene oppgav å servere dette to til tre ganger i måneden eller oftere. Annen varmmat ble servert like ofte i 20 % av barnehagene. Retter av belgvekster, kun spaghetti/makaroni og rent kjøtt var sjelden eller aldri brukt henholdsvis 91 %, 88 % og 83 % (tabell 18).

En relativt stor andel av barnehagene hadde tilbud om poteter/pasta/ris og grønnsaker som del av de varme måltidene. Henholdsvis 67 % og 71 % hadde tilbud om poteter/pasta/ris og grønnsaker som del av den varme maten to til tre ganger per måned eller oftere (tabell 19).

Tilbud om drikke

Lettmelk var den vanligste melketyper, 75 % av barnehagene hadde daglig tilbud om dette. Ekstra lettmelk ble tilbudt fem dager per uke av 24 % av barnehagene, helmelk ble servert daglig i fem prosent av barnehagene, mens skummet melk var lite brukt. Vann var vanligste drikke til måltidene, i tillegg til melk, og de aller fleste barnehagene hadde daglig tilbud om dette. En stor andel oppga å servere kakao/sjokolademelk/annen smaksatt melk (44 %), saft/nektar (44 %) og juice/eplemost (34 %) til måltidene en gang i blant. Biola/Cultura/annen surmelk var lite brukt til vanlig, men 11 % oppga å servere disse drikkene i blant. Brus ble i all hovedsak ikke tilbudt (tabell 20).

Nær alle barnehagene oppga at det var vann som ble benyttet som tørstedrikk utenom måltidene, mens melk daglig ble tilbudt i 12 % av barnehagene. Juice/eplemost og saft/nektar ble i blant/sjelden servert utenom måltidene (tabell 21).

Frukt og grønnsaker

De fleste barnehagene (89 %) oppga at de hadde tilbud om frisk frukt/bær fem dager i uken, mens 36 % oppga at det var tilbud om friske grønnsaker like ofte. Det var imidlertid kun fire prosent av barnehagene som opplyste om at de sjelden eller aldri serverte friske grønnsaker (tabell 22).

Fruktyoghurt

I de fleste barnehager hvor det ble spist fruktyoghurt var denne medbrakt (61 %). Sytten prosent oppga at det ikke ble spist fruktyoghurt i barnehagen (tabell 23).

Baking

Grove brød/rundstykker etc. var det som oftest ble bakt i barnehagene, omkring 24 % bakte dette én gang i uken eller oftere. Fin hvetebakst/boller/vafler etc. og pizza/fylte horn etc. ble bakt én gang per måned i henholdsvis 19 % og 20 % av barnehagene. Kaker/muffins etc. ble sjelden bakt (tabell 24).

Catering/tilkjørt mat

Et fåtall av barnehagene bestilte mat fra cateringbyråer eller annen tilkjørt mat. Seks prosent av styrerne oppga at barnehagen bestilte slik mat sjeldnere enn hver måned, mens en like stor andel svarte at de bestilte slik mat én gang i uken (tabell 62).

Mat og drikke ved markeringer/feiringer

Førtito prosent av de pedagogiske lederne oppga at det var markeringer/feiringer på avdelingen/gruppen/basen to til tre ganger per måned, mens 39 % oppga at slike anledninger fant sted én gang hver måned (tabell 25).

Det var for en stor del barnehagen som hadde hovedansvaret for serveringen ved markeringer/feiringer, 57 % oppga at det var barnehagen som hadde hovedansvaret for maten, mens 86 % oppga at det var barnehagen som hadde ansvar for drikken som ble servert. For henholdsvis 10 % og 23 % av barnehagene var ansvaret for det som drikkes og spises ved markeringer/feiringer delt mellom barnehagen og foreldrene (tabell 26).

Mat som ble servert ved markeringer/feiringer var oftest frukt/bær (43 %) og is/kjeks/kaker/muffins/gele (31 %). Pølser/pizza ble brukt i blant av 40 % av barnehagene, og 14 % serverte grønnsaker evt. med dipp ofte ved markeringer/feiringer, mens 22 % av barnehagene serverte dette iblant. Sjokolade/godteri/potetgull ble lite brukt (tabell 27).

Vann (85 %) og melk (55 %) var de typer drikke som oftest ble servert ved markeringer/feiringer, mens saft/nektar ble servert i blant hos 23 % av barnehagene (tabell 28).

Is/kjeks/kaker/muffins/gele, boller/søt gjærbakst/vafler og sjokolade/godteri/potetgull ble sjelden eller aldri servert utenom markeringer/feiringer i de fleste barnehagene.

Rosiner/tørket frukt ble servert én gang per måned eller oftere i 27 % av barnehagene (tabell 29).

Ansvar og organisering av mat- og drikketilbudet

De færreste barnehagene hadde ansatt kjøkkenassistent, kokk eller lignende. Kun fire prosent hadde ansatt slikt personell på heltid, mens 11 % hadde kjøkkenpersonell på deltid (tabell 8). Tabell 9 viser en oversikt over hvem som hadde hovedansvaret for matlagingen dersom barnehagen ikke hadde ansatt kjøkkenassistent, kokk eller lignende. Flest oppga at pedagogiske ledere og assistenter hadde hovedansvaret for matlagingen i barnehagen.

I arbeidet med mat og måltider var det pedagogiske ledere og assistenter som i størst grad deltok i fastsettelse av mat- og drikketilbud, planlegging, innkjøp, tilberedning, borddekkning og opprydning og oppvask. Styrer deltok også til en viss grad i fastsettelse av mat- og

drikketilbud, planlegging og innkjøp, mens barna til dels deltok i tilberedning, borddekking og opprydning og oppvask (tabell 10).

Det ble også spurt om i hvilken grad mat og måltider brukes som pedagogisk virkemiddel i forhold Rammeplanens fagområder. Kommunikasjon, språk og tekst, kropp, bevegelse og helse og antall, rom og form var de fagområdene som i størst grad ble benyttet som pedagogisk virkemiddel i forhold til mat og måltider. Resultatene er gjengitt i tabell 11.

Både styrere og pedagogiske ledere ble spurt om i hvilken grad de mente barnehagen har et ansvar for å bidra til at barna i barnehagen innarbeider gode mat- og drikkevaner. Nesten alle styrerne og de pedagogiske lederne mente at barnehagen hadde et slikt ansvar i stor eller svært stor grad (tabell 41 og 67). De ble også spurt om i hvilken grad de mente det var behov for å forbedre praksis rundt måltider, mat og drikke i barnehagen. Her svarte omkring 20 % av styrerne og de pedagogiske lederne at det i stor eller svært stor grad var behov for å forbedre denne praksisen (tabell 42 og 68).

Tabell 59 viser en oversikt over hvem som bestemmer mat- og drikketilbudet i barnehagen. Pedagogiske ledere, styrer og assistenter er de som i størst grad bestemmer, i følge styrer.

Faktorer som har betydning for mat- og drikketilbudet i barnehagene

Styrerne ble bedt om å angi ulike faktorerens betydning for mat- og drikketilbudet i barnehagen på en skala fra 1 til 5, der 1 betydde ”i svært liten grad” og 5 betydde ”i svært stor grad”. Faktorene det ble spurt om var økonomi, tid, bemanning/tilgjengelig personale, vareutvalg i nærbutikk, tilgang til kjøkken, kjølemulighet, lagringsplass, barn fra ulike matkulturer og personalets kunnskap/kompetanse om mat, ernæring og helse. Faktorene som ble oppgitt å ha størst betydning var bemanning/tilgjengelig personale, personalets kunnskap/kompetanse om mat, ernæring og helse, og tid. Svarene er gjengitt i tabell 60.

Både styrere og pedagogiske ledere ble spurt om hva de mente var de tre viktigste faktorene for å sikre barn i barnehage et sunt mat- og måltidstilbud. Flest styrere svarte her at det at mat og måltider inngår i barnehagens årsplan, å påvirke personalets holdninger og å følge offentlige retningslinjer for mat i barnehagen var de viktigste faktorene (tabell 69). De pedagogiske lederne oppga dialog med foreldre om medbrakt mat, at mat- og måltidsarbeid inngår i barnehagens årsplan og å påvirke personalets holdninger som de viktigste faktorene for å sikre barn i barnehage et sunt mat- og måltidstilbud (tabell 43).

Det var i samme spørsmål mulighet for å spesifisere synspunkter om andre viktige faktorer for et sunt mat- og måltidstilbud. Få hadde svart på dette spørsmålet, men av de som svarte nevnte både styrere (n=38) og pedagogiske ledere (n=36) tilgang til kjøkkenassistent, kokk eller lignende som en viktig faktor for å sikre barn i barnehage et sunt mat- og måltidstilbud. (tabell 44 og 70).

Utgifter til mat og drikke

Nesten 80 % av foreldrene betalte et tillegg til foreldrebetalingen for å dekke utgiftene til mat og drikke i barnehagen (tabell 57). Det mest vanlige beløpet å betale i kostpenger per barn med hel plass i barnehagen var i størrelsesorden 201-300 kroner (tabell 58) og i gjennomsnitt var betalingen på 226 kroner per måned (ikke vist i tabell).¹

Barnehagens tilnærming til mat og måltider

Det ble stilt spørsmål til både styrere og pedagogiske ledere om arbeidet med mat og måltider er forankret i barnehagens årsplan eller i form av skrevne retningslinjer i forhold til følgende områder: 1) mat og drikke som tilbys, 2) medbrakt mat og drikke, 3) rammene rundt måltidet, 4) hva som spises/drikkes ved markeringer/feiring og 5) annet arbeid med mat/måltider.

De fleste av barnehagene hadde en forankring av arbeidet med disse områdene i enten årsplan, skrevne retningslinjer eller begge deler, men det var fortsatt en betydelig andel som svarte at de ikke hadde slik forankring. Blant annet svarte 30 % av styrerne at arbeid med medbrakt mat og drikke i barnehagen ikke er forankret i årsplan eller skrevne retningslinjer. Disse tallene er gjengitt i tabell 33 og 61.

Både styrere og pedagogiske ledere ble spurt om kjennskap til ”Retningslinjer for mat og måltider i barnehagen”, utgitt av Helsedirektoratet. Nitti prosent av styrerne kjente til retningslinjene (tabell 63), mens tilsvarende andel blant de pedagogiske lederne var 70 % (tabell 34). Styrerne ble også spurt om retningslinjene var tatt i bruk i en rekke situasjoner som på personalmøter, foreldremøter, i årsplanarbeid, ved planlegging av pedagogisk opplegg, i dialog med foreldre/foreldresamtaler og kompetanseheving av personale. Retningslinjene var i stor grad benyttet i forbindelse med personalmøter i barnehagene, mens bruken ellers varierte. Svarene er gjengitt i tabell 64.

Både styrere og pedagogiske ledere ble spurt om mottak av veiledningsheftet ”Bra mat i barnehagen”, utgitt av Helsedirektoratet. Henholdsvis 60 % (tabell 65) og 46 % (tabell 35) av styrerne og de pedagogiske lederne hadde mottatt heftet. De pedagogiske lederne ble spurt om opplevd nytteverdi av materiellet ”Bra mat i barnehagen” (veiledningshefte, plakat med mat- og drikkeråd og plakat med sammendrag av retningslinjene). De fleste, av de som hadde mottatt materiellet, opplevde det som nyttig eller svært nyttig. Svarene er gjengitt i tabell 36.

Styrere og pedagogiske ledere ble også spurt om deltakelse på ”Fiskesprell”-kurs, der henholdsvis 37 % og 29 % oppga at ansatte i barnehagen/avdelingen hadde deltatt på kurs

¹ Statistisk sentralbyrå gjennomfører halvårlige undersøkelser av foreldrebetalingen for fulltidsplass i kommunale og private barnehager. Den siste undersøkelsen (januar 2011), viste at en husholdning med ett barn i kommunal barnehage gjennomsnittlig betalte 203 kroner i kostpenger per måned (<http://www.ssb.no/barnegenniv/>).

(tabell 66 og 37). Blant de pedagogiske lederne som oppga at ansatte ved avdelingen hadde deltatt på kurs, svarte 48 % at kunnskap og erfaringer fra kurset var anvendt i praksis på avdelingen i stor grad eller i svært stor grad, mens 30 % oppga at det var anvendt i verken liten eller stor grad (tabell 38).

Over halvparten av barnehagene hadde kvalitet på mat, måltider og drikke som tema på programmet ved både foreldre- og personalmøte i 2010. Henholdsvis 45 % og 52 % av barnehagene hadde fysisk aktivitet på programmet på foreldremøte og personalmøte samme år (tabell 40).

Fysisk aktivitet

Styrene ble bedt om å beskrive størrelsen på barnehagens uteareal. Få barnehager oppga å ha et uteareal på mindre enn 10 m² per barn. Trettisyv prosent oppga at barnehagens uteareal var på 30 m² eller mer per barn (tabell 52).

Styrene ble også bedt om å beskrive barnehagens uteareal på en skala fra 1 til 5 i forhold til flere faktorer som romslig/stor plass, grønt, kupert/ujevnt terreng og vegetasjon. Dette er gjengitt i tabell 53. Nittitre prosent av styrene oppga at barnehagen har et uteområde som er egnet eller svært egnet for å utvikle barnas motoriske ferdigheter (tabell 54).

Barnehagens tilgang til naturområder ble av 14 % av styrene oppgitt å være innenfor barnehagens område. Flertallet (82 %) oppga å ha tilgang til naturområder i umiddelbar nærhet eller i gåavstand til barnehagen (tabell 55).

Styrene i 77 % av barnehagene opplyste om at barnehagen hadde tilgang til innendørs lokale egnet for lek og fysisk aktivitet (tabell 56).

Utetiden i barnehagene varierte fra sommer til vinter og var avhengig av temperatur om vinteren. Utetiden om sommeren var oftest mer enn fire timer per dag, mens den om vinteren oftest var én til to timer per dag (tabell 30 og 31). Halvparten av barna var ute mindre enn én time per dag, eller ikke ute i det hele tatt, når det var kaldere enn 10 minusgrader, mens tilsvarende andel kun var på to prosent når det var mildere enn 10 minusgrader (tabell 31).

Tabell 32 viser en oversikt over hvor mye tid som var avsatt til organisert lek og fysisk aktivitet per uke. Rundt 9 % rapporterer at det settes av mindre enn en time per uke til slik aktivitet, 64 % rapporterer at det ukentlig settes av 2-5 timer og 25 % rapporterer at det brukes 6 timer eller mer til slik aktivitet hver uke.

Miljørettet helsevern

Både styrere og pedagogiske ledere ble spurt om de var kjent med at det i "Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v." finnes en paragraf om måltidet. Henholdsvis 77 % og 47 % av styrene og de pedagogiske lederne var kjent med denne paragrafen (tabell 74 og 39).

Styrene ble spurt om kommunen hadde ført tilsyn med ”Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.”. I 68 % av barnehagene hadde slikt tilsyn blitt utført (tabell 71), men på spørsmål om når det sist ble ført tilsyn med forskriften oppga kun 36 % at det var blitt gjort i løpet av de tre siste årene (tabell 72).

Åttitre prosent av barnehagene var ifølge styrene godkjent i henhold til ”Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.” (tabell 73).

Bare 38 % av barnehagene oppga at de har et fullverdig internkontrollsystem som ivaretar alle kravene i ”Forskrift for miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.” (tabell 75).

Rutiner for renhold av leker, utstyr og hvile-/sovemadrasser fantes hos de aller fleste barnehagene (tabell 76). Det samme var tilfelle for rutiner for registrering og håndtering av barn med matvareallergi eller matintoleranser (tabell 77).

Radonnivået var målt i overkant av halvparten av barnehagene i løpet av de siste årene, mens støynivået var målt i 35 % av barnehagene (tabell 78 og 79).

For barnehager som hadde ansatte som røyket i arbeidstiden, så var det vanligste å røyke utenfor barnehagens område (56 %). Ni prosent røyket utenfor barnehagebygget, mens i 36 % av barnehagene røyket ikke de ansatte i arbeidstiden (tabell 80).

”En bok om solen”, utgitt av Statens strålevern og Helsedirektoratet, ble brukt i dialog med barna i 24 % av barnehagene (tabell 81).

”Retningslinjer for mat i barnehagen”, ”Bra mat i barnehagen” og «Fiskesprell»

Tabell 82 viser at i de barnehager hvor pedagogisk leder hadde kjennskap til ”Retningslinjer for mat og måltider i barnehagen” var det en signifikant høyere andel som serverte ren fisk til varmmåltidet én gang i måneden eller oftere, tilbød potet/ris/pasta og/eller grønnsaker til varm-måltidet minst én gang i måneden, som tilbød ekstra lett melk, og som tilbød friske grønnsaker daglig sammenlignet med de barnehager hvor pedagogisk leder ikke hadde kjennskap til retningslinjene.

Når det gjelder de pedagogiske ledere/avdelinger som hadde mottatt veiledningsheftet ”Bra mat i barnehagen” så fant man stort sett de samme mønstre som ovenfor. I tillegg viser tabellen at en større andel av barnehager som har mottatt veiledningsheftet serverer grovt brød og har sunnere servering i forbindelse med markeringer/feiringer sammenlignet med barnehager som ikke har mottatt heftet (tabell 83).

På de avdelinger hvor pedagogisk leder eller andre ansatte ved avdelingen hadde deltatt på ”Fiskesprell”-kurs var det en høyere andel som tilbød ren fisk og fiskeprodukter som del av varmmat tilbudet én gang per måned eller oftere (tabell 84), enn på avdelinger der ingen hadde deltatt på et slikt kurs, eller der dette var uvisst.

Analyse av enkelte sammenhenger

Sammenheng mellom ”Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.” og tilbud av mat og tid til fysisk aktivitet i barnehagen

Det så ikke ut til å være noen sammenheng mellom om det hadde vært ført tilsyn med og/eller om barnehagen var godkjent i henhold til ”Forskrift for miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.” og mattilbudet og tid til aktivitet i barnehagen (tabell 85 og 86). Derimot, i de barnehagene hvor pedagogisk leder hadde kjennskap til paragrafen om måltidet i barnehagen, var den en signifikant høyere andel som hadde daglig tilbud om friske grønnsaker, grønnsaker som pålegg og tilbud om grønnsaker som en del av varmmattilbudet minst én gang i måneden (tabell 87).

Sammenheng mellom enkelte faktorer ved barnehagen og tilbud av mat og drikke og tilrettelegging for fysisk aktivitet i barnehagen

Det ble gjennomført en del analyser av sammenheng mellom faktorer ved barnehagen og tilbud av mat og tid til fysisk aktivitet. Følgende faktorer ble analysert: 1) andel minoritetsspråklige barn i barnehagen, 2) barnehagens størrelse, 3) geografiske regioner, 4) kostpenger og 5) andel årsverk med faglærte pedagoger.

Det ble ikke funnet signifikante forskjeller i hva som spises i barnehager med stor andel (≥ 10 %) minoritetsspråklige barn sammenlignet med barnehager med en lavere slik andel (< 10 %) (tabell 88). Men barnehager med liten andel minoritetsspråklige barn har en større tilgang på innendørs lokale egnet for lek og fysisk aktivitet sammenlignet med barnehager med høy andel minoritetsspråklige barn (tabell 89).

Tabell 90 og 91 viser at barnehager med over 100 barn oftere tilbyr fiskeprodukter som del av varmmattilbudet og at de også oftere har tilgang på egnet innendørs lokale som er velegnet for organisert lek og fysisk aktivitet sammenlignet med barnehager med færre barn.

Når det gjelder sammenligning av mattilbud innen regioner i Norge tyder tabell 92 på at Oslo og Akershus er den regionen hvor det er den laveste andel som serverer minst to måltider om dagen, samt serverer fiskepålegg og grønnsaker som pålegg daglig. Laveste andel som serverer fiskeprodukter til de varme måltidene minst én gang i måneden har Hedmark og Oppland. Vestlandet og Nord-Norge har høyest andel som serverer grovt brød daglig. Når det gjelder melketyper som serveres daglig til måltidene, har Nord-Norge høyest andel som serverer ekstra lett melk. Lettmelk serveres i en stor andel av barnehagene i alle regionene, med høyest andel på Vestlandet, og lavest andel i de tre nordligste fylkene. Skummet melk og helmelk serveres i liten grad og ble derfor ikke testet statistisk. Når det gjelder sammenligning av tilrettelegging av organisert lek og fysisk aktivitet er det ingen signifikante forskjeller mellom regionene (tabell 93).

Hvor mye foreldre betaler i kostpenger per måned per barn med full plass ser ut til å være assosiert med mat og måltider i barnehagen. I barnehager hvor foreldre betaler mer enn 200 kr per måned var det en høyere andel som tilbyr grovt og halvgrovt brød, knekkebrød, ren fisk og/eller fiskeprodukter til det varme måltid minst én gang i måneden. Blant disse barnehagene tilbys det også i større grad fiskepålegg og grønnsaker som pålegg daglig, poteter/pasta/ris og grønnsaker til varm mat minst én gang i måneden, og det serveres i større grad minst to måltider om dagen (tabell 94). Når det gjelder sammenhengen mellom tilbud av mat og fysisk aktivitet i barnehagen og andel årsverk med faglærte pedagoger, så finner man at blant de barnehagene med en stor andel faglærte (40 % eller mer) var det en høyere andel som har avsatt fire timer eller mer til organisert lek og fysisk aktivitet enn blant de barnehager med lavere andel faglærte pedagoger (tabell 96 og 97).

Sammenheng mellom barnehagens bruk av mat og måltider som pedagogisk virkemiddel og tilbud av mat og drikke

Det ble gjennomført analyser for å se på sammenhengen mellom bruk av mat og måltider som pedagogisk virkemiddel og tilbud av mat og drikke. De faktorer som ble analysert var 1) ”pedagogisk virkemiddel for kommunikasjon, språk og tekst”, 2) ”pedagogisk virkemiddel for kropp, bevegelse og helse”, 3) ”pedagogisk virkemiddel for kunst, kultur og kreativitet”, 4) ”pedagogisk virkemiddel for natur, miljø og teknikk”, 5) ”pedagogisk virkemiddel for etikk, religion og filosofi”, 6) ”pedagogisk virkemiddel for nærmiljø og samfunn” og 7) ”pedagogisk virkemiddel for antall, rom og form” (tabell 98-104).

Det ble generelt funnet en tendens til at det blant de barnehager som *i stor/svært stor grad* bruker mat og måltider som pedagogisk virkemiddel i forhold til ett eller flere av de fagområder som er nevnt ovenfor, er det en større andel med sunt mattilbud sammenlignet med de som *i liten/svært liten grad* bruker mat og måltider som pedagogisk virkemiddel. Spesielt kan det trekkes frem at tilbudet av friske grønnsaker er høyere i de barnehagene som *i stor/svært stor grad* benytter mat og måltider som pedagogiske virkemidler i forhold til barnehager som *i liten/svært liten grad* bruker disse pedagogiske virkemidlene.

Sammenheng mellom barnehagens forankring av arbeidet med mat og måltider i årsplan/skrevne retningslinjer og tilbud av mat og drikke

Det ble gjennomført analyser for å undersøke sammenhengen mellom det å ha en forankring av arbeidet med mat og måltider i årsplan eller retningslinjer og tilbud av mat og drikke. Det ble sett på forankringer av følgende områder: 1) mat og drikke som tilbys, 2) medbrakt mat og drikke, 3) rammene rundt måltidet og 4) hva som spises og drikkes ved markeringer/feiringer (tabell 105-109).

Det ble funnet at barnehager som har en forankring i årsplan/retningslinjer av arbeidet med mat og drikke som tilbys ikke avviker noe særlig fra barnehager som ikke har en slik forankring (tabell 105) med hensyn til tilbudet av mat og drikke.

Blant barnehager som har en forankring i årsplan/retningslinjer av arbeidet med medbrakt mat og drikke var det en signifikant lavere andel som serverte minst to måltider om dagen og tilbød fiskepålegg daglig. I tillegg fant man en signifikant høyere andel som serverte pølser/pizza ved markeringer/feiringer blant de barnehagene som ikke hadde forankring av dette arbeidet (tabell 106).

Blant barnehager som har en forankring i årsplan/retningslinjer av arbeidet med rammene rundt måltidet var det en signifikant høyere andel som serverte friske grønnsaker daglig enn blant de som ikke hadde denne forankring (tabell 107).

Blant barnehager som har en forankring i årsplan/retningslinjer av arbeidet med hva som spises og drikkes ved markeringer/feiringer ble det funnet en signifikant lavere andel som serverte is/kaker/kjeks/muffins/gele og boller/søt gjærbakst/vafler enn blant de som sa at de ikke hadde en slik forankring (tabell 108).

Barnehagene ble også spurt om de hadde forankret *annet arbeid med mat og måltider* i barnehagens årsplan og/eller skrevne retningslinjer. Blant de barnehagene som svarte ja her tilbyr en større andel friske grønnsaker og grønnsaker som pålegg enn blant barnehagene som ikke har annet arbeid med mat og måltider forankret (tabell 109).

Sammenligning av enkelte resultater fra barnehagekartleggingen i 2011 med barnehagekartleggingen i 2005

Enkelte resultater fra barnehagekartleggingen i 2011 er sammenlignet med resultater fra barnehagekartleggingen i 2005 i tabellene 110-129. En slik sammenligning må gjøres med forsiktighet. En del spørsmål er stilt på samme måte begge år, mens enkelte har ulik spørsmålsformulering eller noen ulikheter i svaralternativene. I de web-baserte spørreskjemaene i 2011 var man nødt til å svare på de fleste spørsmål for å kunne klikke seg videre i skjemaet, mens i 2005 kunne man utelate å svare på spørsmål siden spørreskjemaet var i papir. Dette kan muligens ha innvirket på svarene. Videre er deltakelsesprosentene ikke sammenlignbare. I 2011 var deltakelsesprosenten på 48 % blant styrerne og 39 % blant de pedagogiske lederne, mens den i 2005 var på 82 % blant styrerne og 80 % blant de pedagogiske lederne.

I denne sammenligningen er det kun enkelte resultater som er presentert og forskjellene er ikke testet statistisk.

Antall barn på avdelingene

Antall barn på avdelingene var relativt lik ved de to studietidspunktene. Både i 2011 og i 2005 var det størst andel avdelinger i barnehagene som bestod av 10 til 20 barn (tabell 110).

Mat og måltider

Gjennomsnittlig tidsbruk på måltidene er presentert i tabell 111. Det var en noe høyere andel av barnehagene som brukte mer enn 30 minutter på hovedmåltidet(-ene) i 2011 sammenlignet med i 2005.

En høyere andel av barnehagene hadde tilbud om grovt brød fem dager per uke i 2011 sammenlignet med i 2005. Andelen barnehager med tilbud om halvgrovt brød fem dager per uke var relativt uforandret mellom de to undersøkelsestidspunktene (tabell 112).

Tabell 113 viser en sammenligning av hvilke påleggstyper barnehagene hadde tilbud om fem dager per uke i 2005 og i 2011. En høyere andel barnehager hadde tilbud om magre kjøttpålegg, fiskepålegg, halvfet/mager ost og grønnsaker som pålegg fem dager per uke i 2011 sammenlignet med i 2005. I 2011 var det imidlertid færre barnehager som hadde daglig tilbud av syltetøy og frukt som pålegg sammenlignet med i 2005.

Det var hyppigere forekomst av varmmatservering i 2011 sammenlignet med i 2005. I 2011 hadde 74 % av barnehagene tilbud om varm mat én dag i uken eller oftere, mens tilsvarende andel i 2005 var på 56 % (tabell 114).

Varm mat som ble tilbudt 2-3 ganger per måned eller oftere i barnehagene i 2005 og i 2011 er presentert i tabell 115. En høyere andel av barnehagene hadde tilbud om kjøttprodukter, ren fisk og fiskeprodukter i 2011 sammenlignet med i 2005. I 2011 var det også en høyere andel som tilbød rent kjøtt, rent kylling-/kalkunkjøtt og kylling-/kalkunprodukter, sammenlignet med i 2005. Til tross for denne økningen var imidlertid bruken av disse produktene fremdeles forholdsvis lite utbredt i 2011. I 2005 var det en høyere andel av barnehagene som hadde tilbud av grøt, sammenlignet med i 2011. Her er det imidlertid viktig å være oppmerksom på at grøttype var uspesifisert i 2005, mens den var spesifisert til ”risgrøt” i 2011. Dette kan være en del av forklaringen i forskjellen mellom studietidspunktene. Det var langt større andeler av barnehagene som hadde tilbud om poteter/pasta/ris og grønnsaker som del av den varme maten 2-3 ganger per måned eller oftere i 2011, sammenlignet med i 2005. Henholdsvis 67 % og 71 % tilbød poteter/pasta/ris og grønnsaker i 2011, mens tilsvarende andeler i 2005 var 34 % og 27 % (tabell 116).

Tabell 117 viser andelen barnehager med tilbud av ulike melketyper til måltidene i 2011 og i 2005. Ved begge studietidspunktene var lettmelk den klart mest brukte melketypen. Henholdsvis 75 % og 84 % hadde daglig tilbud om lettmelk i 2011 og i 2005. Det daglige tilbudet av ekstra lett melk i 2011 var økt på bekostning av det daglige tilbudet av helmelk, sammenlignet med data fra 2005. Skummet melk var lite brukt ved begge studietidspunktene.

Tilbudet av frisk frukt i barnehagene var høyt både i 2011 og i 2005. Henholdsvis 89 % og 78 % hadde et daglig tilbud. Når det gjelder daglig tilbud av friske grønnsaker var andelen høyere i 2011 (36 %) sammenlignet med i 2005 (16 %) (tabell 118).

Markeringer/feiringer

Tabell 119 viser en oversikt over antall markeringer/feiringer på avdelingene i 2011 og 2005. Det var ingen store endringer mellom studietidspunktene.

Spørsmålsstillingen rundt hva som spises ved markeringer/feiringer var noe ulik i 2011 og i 2005. Denne sammenligningen må derfor gjøres med forsiktighet. Det var en betydelig høyere andel av barnehagene som ofte spiste frukt ved slike anledninger i 2011 (43 %), sammenlignet med i 2005 (11 %). Andel av barnehagene som ofte hadde tilbud av is/kjeks/kaker/muffins/gele ser ut til å være noe lavere i 2011, sammenlignet med i 2005. Her kan det imidlertid ikke trekkes noen klare konklusjoner på grunn av ulik spørsmålsformulering ved de to studietidspunktene (tabell 120).

Når det gjelder drikke ved markeringer/feiringer var det en langt høyere andel som ofte hadde tilbud om vann i 2011 (85 %), sammenlignet med i 2005 (44 %). Det var også i 2011 en noe høyere andel (55 %) som ofte hadde tilbud om melk, sammenlignet med i 2005 (46 %). Andelen barnehager som tilbød saft ofte ved slike anledninger var redusert fra 31 % i 2005 til 8 % i 2011 (tabell 121).

Andre forhold knyttet til mat og drikke i barnehagen

Tabell 122 viser en sammenligning av styrer og pedagogisk leders kjennskap til ”Retningslinjer for mat og måltider i barnehagen” i 2011 og i 2005. Ved begge studietidspunktene hadde styrerne bedre kjennskap til retningslinjene enn de pedagogiske lederne. Ser man på styrerne og de pedagogiske lederne hver for seg var det langt høyere kjennskap til retningslinjene i 2011, sammenlignet med i 2005. En sammenligning av styrere og pedagogiske leders kjennskap til at det i ”Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.” finnes en paragraf om måltidet viser at det ved begge studietidspunktene var en høyere kjennskap blant styrerne, sammenlignet med de pedagogiske lederne, og at det var høyere kjennskap i 2011, sammenlignet med i 2005. (tabell 123).

En sammenligning av hvordan barnehagene dekker utgifter til mat og drikke i 2011 og i 2005 er vist i tabell 124. I 2011 var det en noe høyere andel som oppga at foreldrene betalte et tillegg til foreldrebetalingen, sammenlignet med i 2005. I 2005 var det imidlertid en noe høyere andel av barnehagene der disse utgiftene inngikk i foreldrebetalingen, sammenlignet med i 2011.

Tabell 125 viser en sammenligning av svar fra styrere og pedagogiske ledere i 2011 og 2005 i forhold til om de mener at barnehagen har et ansvar for å bidra til at barna i barnehagen innarbeider gode mat- og drikkevaner. Flertallet av både styrere og pedagogiske ledere mente at barnehagene hadde et slikt ansvar i stor eller svært stor grad både i 2011 og i 2005. Det var imidlertid en høyere andel som oppga at de synes barnehagen hadde et svært stort ansvar i 2011, sammenlignet med i 2005. Henholdsvis 58 % og 62 % av styrene og de pedagogiske lederne svarte ”i svært stor grad” i 2011, mens tilsvarende andeler i 2005 var 40 % og 34 %.

Fysisk aktivitet

Tabell 126 viser en sammenligning av barnehagens uteareal i 2011 og i 2005. Her ble utearealet i barnehagene oppgitt å være relativt like stort ved de to studietidspunktene.

De aller fleste styrerne mente at uteområdet i barnehagen var egnet til å utvikle barnas motoriske ferdigheter, både i 2011 og i 2005 (tabell 127).

Barnehagens tilgang til naturområder ble oppgitt å være forholdsvis lik ved begge studietidspunkt (tabell 128).

Miljørettet helsevern

Andelen barnehager som var godkjent i henhold til ”Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.” var høy (over 80 %) ved begge studietidspunkt (tabell 129).

Oppsummering

Hensikten med denne undersøkelsen har vært å få kunnskap om tilbudet av mat og drikke og organiseringen av måltider i barnehagene, samt fysisk aktivitet og enkelte fagområder innenfor miljørettet helsevern i landets barnehager. Videre ønsket man å se på utviklingen over tid ved å sammenligne med tilsvarende undersøkelse som ble gjennomført i 2005. Det var også ønskelig å se på oppslutningen om og mulige effekter av satsingene ”Bra mat i barnehagen” og ”Fiskesprell”.

Metodisk utfordring

Undersøkelsen ble gjennomført som en web-basert spørreundersøkelse blant styrere og pedagogiske ledere i et utvalg på 2852 ordinære kommunale og private barnehager. Svarprosenten var på 48 % blant styrerne og 39 % blant de pedagogiske lederne. Den relativt lave svarprosenten er bekymringsfull, da vi kan risikere å ha fått et skjevt utvalg. Ved sammenligning av utvalget av barnehager i denne undersøkelsen og utvalget av barnehager som ble trukket ut av Statistisk sentralbyrå (SSB) til å delta, ser det dog ikke ut til å være noen skjevhet i utvalget i undersøkelsen i forhold til fordeling av barnehager på landsbasis og i forhold til fordeling mellom kommunale og private barnehager. Den lave deltagelsesprosenten kan muligens innebære at de barnehagene med størst interesse for feltet er de som i størst grad har deltatt, og dermed har et større fokus på kosthold og fysisk aktivitet, enn det som generelt gjelder for landets barnehager. Dette bør man ha i tankene ved tolkning av dataene og ved sammenligning av 2011 dataene med 2005 dataene.

Siden det i denne undersøkelse for første gang ble anvendt et web-basert spørreskjema er det verdifullt å evaluere eventuelle utfordringer og forbedringspotensial ved denne metodikken. Tilbakemeldinger fra barnehagene tyder på at en del av styrerne og de pedagogiske lederne, på grunn av feil inntasting av url-adresse, hadde problemer med å komme seg inn på internettsiden der spørreskjemaene lå tilgjengelig. Det viste seg også at en del styrere og pedagogiske ledere benyttet søkemotorer som eksempelvis "Google" til å søke opp undersøkelsens internettside, fremfor å taste nettsidens url-adresse i nettleseren. I og med at det parallelt ble gjennomført en tilsvarende kartlegging i alle barnehager i Oslo kommune, oppsto det problemer med at flere deltakere kom inn på feil nettside (nettsiden for kartleggingen i Oslo kommune), siden det kun var internettsiden for kartleggingen i Oslo kommune som fikk treff i søkemotorene. Det oppstod også enkelte problemer i forbindelse med flere av de kommunale barnehagene som hadde kommunalt postmottak. I og med at de postale invitasjonene inneholdt tre forskjellige brev; invitasjon til styrer, invitasjon til pedagogisk leder og et informasjonsskriv fra SSB, var ikke all informasjon blitt korrekt videresendt av postmottakene og det var også enkelte forvekslinger av informasjon til barnehagene. Dette kan muligens ha vært med på å redusere svarprosenten.

Mat og drikketilbudet

Undersøkelsen viste at det daglige tilbudet av mat og drikke i landets barnehager på mange måter er innenfor myndighetenes anbefalinger. Det var også en rekke forbedringer siden forrige undersøkelse i 2005.

Barna hadde mulighet til å spise faste måltider, som frokost, lunsj og ettermiddagsmat, og det ble satt av god tid til måltidene. Barnehagene hadde et mat- og drikketilbud som i hovedsak var basert på brød, et utvalg pålegg, melk og frukt. Flertallet av barnehagene hadde i tillegg tilbud om varm mat én gang i uken eller oftere.

Grove brødtyper dominerte, og dette er en positiv utvikling siden undersøkelsen i 2005. De mest brukte påleggstypene var leverpostei, fiskepålegg, helfet ost og kjøttpålegg. Grønnsaker som pålegg var også mye brukt. Når det gjelder søte påleggstyper ble primært tilbudt av og til, mens syltetøy og sjokolade-/karamell-/nøttepålegg sjelden ble brukt. Det var en økt bruk av magre oster og kjøttpålegg, sammenlignet med i 2005. Samtidig var det mindre bruk av syltetøy og frukt som pålegg. Det var vanligst å benytte plantemargarin på brødet. Det var imidlertid også en del barnehager som benyttet smørblandede margarintyper.

I blant ble havregrøt/havregryn/usøtede kornblandinger brukt som variasjon til brødmaten i en del av barnehagene. Tilbehøret var oftest magre melketyper og frukt.

Varmmaten som oftest ble tilbudt i barnehagene var retter basert på fiskeprodukter og kjøttprodukter. Andelen barnehager med tilbud om poteter/pasta/ris og grønnsaker som del av varme måltider var i 2011 betraktelig høyere enn i 2005.

Melk og vann ble hovedsakelig drukket til måltider, mens vann primært ble brukt som tørstedrikk mellom måltidene. Lettmelk var den klart vanligste melketypen. Tilbudet av ekstra lettmelk var økt siden 2005, mens bruk av helmelk var redusert. Dette er en positiv utvikling. Søte drikker som del av det daglige tilbudet var nesten ikke forekommende. Saft/nektar og kakao/sjokolademelk/annen smaksatt melk ble tilbudt i blant av en del av barnehagene.

Generelt anbefales et kosthold rikt på grønnsaker og frukt for både barn og voksne. De fleste barnehagene hadde daglig tilbud av frukt, og denne andelen var økt siden 2005. I overkant av en tredjedel av barnehagene hadde daglig tilbud av grønnsaker. Dette er mer enn en fordobling av andelen med daglig grønnsakstilbud siden 2005, noe som er en positiv utvikling. Det daglige tilbudet av grønnsaker bør likevel økes ytterligere, da det fortsatt er langt lavere enn anbefalt og lavere enn tilbudet av frukt.

Feiringer/markeringer forekommer relativt hyppig i barnehagene, og markeres ofte med mat og drikke. En positiv utvikling siden 2005 er at frukt/bær i 2011 var det som var vanligst å servere ved slike anledninger. Det var imidlertid fremdeles utbredt å servere is/kjeks/kaker/muffins/gele. Tilbudet av drikke ved feiringer/markeringer var oftest vann eller melk. Saft/nektar ble tilbudt i blant av en del barnehager. Det var sjelden tilbud av boller, kaker, vafler og lignende utenom markeringer og feiringer.

En del av barnehagene opplyser om at de har behov for og ønsker seg kjøkkenhjelp, kokk eller lignende.

Satsingene ”Bra mat i barnehagen” og ”Fiskesprell”

Etter undersøkelsen i 2005 ble ”Retningslinjer for mat og måltider i barnehagen” revidert. Det ble også utviklet pedagogisk materiell (”Bra mat i barnehagen”) for ansatte i barnehagene. De aller fleste styrerne hadde kjennskap til retningslinjene, mens andelen pedagogiske ledere med kjennskap til retningslinjene var noe lavere. Det var imidlertid en langt høyere kjennskap til retningslinjene i 2011, både blant styrere og pedagogiske ledere, sammenlignet med hva som var tilfelle i 2005. Omtrent halvparten av de pedagogiske lederne og noen flere av styrerne hadde mottatt veiledningsheftet ”Bra mat i barnehagen”. De fleste av de pedagogiske lederne som hadde mottatt veiledningsmateriellet opplevde dette som nyttig. Blant de barnehager hvor pedagogisk leder hadde kjennskap til ”Retningslinjer for mat og måltider i barnehagen” og blant de barnehager hvor pedagogiske ledere/avdelinger hadde mottatt veiledningsheftet ”Bra mat i barnehagen” fant man en tendens til at det ble tilbudt en del sunne matvarer (som ren fisk, grovt brød, grønnsaker til varm mat, ekstra lett melk) oftere enn i barnehager som ikke hadde kjennskap til retningslinjene og ”Bra mat i barnehagen”.

Om lag en tredjedel av barnehagene hadde ansatte som hadde deltatt på ”Fiskesprell”-kurs. Blant de som hadde deltatt var det omkring halvparten som rapporterte at kunnskapen var anvendt i stor eller i svært stor grad, mens en del også rapporterte at kunnskap var anvendt i verken stor eller liten grad.

Det ble også funnet at på de avdelinger hvor ansatte hadde deltatt på Fiskesprell kurs ble det oftere tilbudt ren fisk og fiskeprodukter enn på avdelinger der ingen hadde deltatt på et slikt kurs.

Lek og fysisk aktivitet

Når det gjelder fysisk aktivitet hadde flertallet av barnehagene relativt stort uteareal og de aller fleste styrerne mente at uteområdet var egnet til å utvikle barnas motoriske ferdigheter. Flertallet av barnehagene hadde nærhet til naturområder og de hadde også tilgang til innendørs lokale egnet for lek og fysisk aktivitet. Utetiden i barnehagene varierte fra sommer til vinter og avhengig av temperaturen om vinteren.

Miljørettet helsevern

Åttitre prosent av barnehagene var ifølge styrerne godkjent i henhold til ”Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.”.

De fleste barnehagene oppga at kommunen hadde ført tilsyn med dem, men omkring en tredjedel av barnehagene hadde ikke blitt ført tilsyn med i løpet av de siste tre årene. Dette tyder på at det er et behov for hyppigere tilsyn med barnehagers oppfølging av regelverket.

Henholdsvis 77 % og 47 % av styrerne og de pedagogiske lederne var kjent med paragrafen om måltid i forskriften. Dette viser at det er behov for økt kunnskap.

Bare 38 % av barnehagene oppga å ha et fullverdig internkontrollsystem som ivaretar alle kravene i ”Forskrift for miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.” Resultatene for måling av radon og støy peker også på et behov for bedre internkontroll da barnehager mangler dokumentasjon på, og oversikt over, viktige påvirkningsfaktorer på helse.

Det så ikke ut til å være noen sammenheng mellom om det hadde vært ført tilsyn med og/eller om barnehagen var godkjent i henhold til ”Forskrift for miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.” og mattilbudet og tid til aktivitet i barnehagen.

Sammenheng mellom enkelte faktorer ved barnehagen og tilbud av mat og drikke og tid til lek og fysisk aktivitet i barnehagen

For å undersøke om det er en sammenheng mellom noen enkeltfaktorer ved barnehagen og tilbud av mat og tid til fysisk aktivitet ble det gjennomført en del analyser, hvor det ble valgt å se på enkelte markører for mattilbudet i barnehagen og for fysisk aktivitet. Markørene for mattilbudet skulle representere både sunne og usunne alternativer.

Det så ikke ut til at andel av minoritetsspråklige barn i barnehagen hadde betydning for hva som tilbys av mat i barnehagen. Derimot så det ut til at store barnehager (med over 100 barn) oftere tilbyr fiskeprodukter og oftere har tilgang på egnet innendørs lokale som er velegnet for organisert lek og fysisk aktivitet enn barnehager med færre barn.

Hvor mye foreldre betaler i kostpenger per måned per barn med full plass var assosiert med mat og måltider i barnehagen. I barnehager hvor foreldre betaler mer enn 200 kr per måned ble det tilbudt en del sunne matvarer (som halvgrovt og grovt brød, ren fisk, fiskeprodukter, fiskepålegg og grønnsaker både til varm mat og som pålegg) oftere og det ble i større grad tilbudt minst to måltider om dagen enn blant de barnehager hvor det ble betalt mindre enn 200 kr pr måned.

Barnehager med en høy andel faglærte (40 % eller mer) hadde avsatt mer tid til organisert lek og fysisk aktivitet enn blant de barnehager med lavere andel faglærte pedagoger.

Sammenheng mellom barnehagens bruk av mat og måltider som pedagogisk virkemiddel og tilbud av mat og drikke

Det ble gjennomført analyser for å se på sammenhengen mellom bruk av mat og måltider som pedagogisk virkemiddel og tilbud av mat og drikke.

Det ble generelt funnet en tendens til at det blant de barnehager som i *stor/svært stor grad* bruker mat og måltider som pedagogisk virkemiddel i forhold til ett eller flere av Rammeplanens syv fagområder, er det en større andel med sunt mattilbud, spesielt servering av friske grønnsaker, sammenlignet med de som i *liten/svært liten grad* bruker mat og måltider som pedagogisk virkemidler.

Sammenheng mellom barnehagens forankring av arbeidet med mat og måltider i årsplan/skrevne retningslinjer og tilbud av mat og drikke

Det ble funnet at barnehager som har en forankring i årsplan/retningslinjer med hensyn til henholdsvis arbeidet med mat og drikke og medbrakt mat og drikke ikke skiller seg i særlig grad fra de som ikke har en slik forankring, med hensyn til tilbud av mat og drikke. Blant barnehager som har en forankring i årsplan/retningslinjer av arbeidet med rammene rundt måltidet var det en signifikant høyere andel som serverte friske grønnsaker daglig enn blant de som ikke hadde denne forankring. Blant barnehager som har en forankring i årsplan/retningslinjer av arbeidet med hva som spises og drikkes ved markeringer/feiringer, ble det funnet en signifikant lavere andel som serverte is/kaker/kjeks/muffins/gele og boller/søt gjærbakst/vafler enn blant de som sa at de ikke hadde en slik forankring.

Konklusjon

Oppsummert viste kartleggingsstudien i 2011 at det daglige tilbudet av mat og måltider i landets barnehager på mange måter er innenfor myndighetenes anbefalinger. Det er gledelig å observere en forbedring innenfor alle de områder som ble påpekt som utfordringer i 2005. På

tross av dette er det stadig et potensial for å få enda flere barnehager til å øke tilbudet av grønnsaker og grove brødvarer, redusere bruken av helmelk, smørblandede margarintyper samt redusere tilbudet av fet og sukkerrik mat og drikke ved feiringer/markeringer. Den utfordringen som peker seg ut som den største er å øke tilbudet av grønnsaker daglig.

Tiltakene som ble iverksatt av myndighetene i etterkant av undersøkelsen i 2005 med revidering av ”Retningslinjer for mat og måltider i barnehagen” og utvikling av pedagogisk materiell (”Bra mat i barnehagen”) for ansatte i barnehagene, ser ut til å ha vært positive. De fleste styrerne og langt flere pedagogiske ledere enn i 2005 hadde kjennskap til retningslinjene. Derimot var det kun omtrent halvparten av de pedagogiske lederne som hadde mottatt veiledningsheftet ”Bra mat i barnehagen”. En noe høyere andel styrere oppga å ha mottatt dette materialet. Dette indikerer et potensial om å nå ut til enda flere. De fleste pedagogiske ledere som hadde mottatt veiledningsmaterialet opplevde dette som nyttig. Undersøkelsen indikerer også at i de barnehager hvor det var kjennskap til retningslinjene og ”Bra mat i barnehagen” ble en del sunne matvarer tilbudt oftere.

Om lag en tredjedel av barnehagene hadde ansatte som har deltatt på ”Fiskesprell”-kurs og rundt halvparten av disse rapporterte at kunnskapen var anvendt i stor eller svært stor grad. Undersøkelsen tyder også på at de avdelinger hvor ansatte hadde deltatt på ”Fiskesprell”-kurs, tilbød fisk oftere enn på avdelinger der ingen hadde deltatt på et slikt kurs. Oppsummert er det fortsatt et potensial for å nå ut til flere barnehager med ”Retningslinjer for mat og måltider i barnehagen”, ”Bra mat i barnehagen” og ”Fiskesprell”-kursene.

Barnehagene har i all hovedsak god tilgang på uteområder og naturområder i umiddelbar nærhet samt innendørs lokale egnet for organisert lek og fysisk aktivitet. Tid avsatt til organisert lek og variert fysisk aktivitet i barnehagen ser ut til å være assosiert med andel ansatte med fullført førskolelærerutdanning eller annen likeverdig utdanning.

Et mindretall av barnehagene oppga å ha et fullverdig internkontrollsystem som ivaretar alle kravene i ”Forskrift for miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.” Det er viktig at flere barnehager utarbeider gode internkontrollsystemer slik at de får oversikt over viktige påvirkningsfaktorer for helse i barnehagen.

Noen sentrale referanser

1. Departementene. 2007. *Oppskrift for et sunnere kosthold. Handlingsplan for bedre kosthold i befolkningen 2007-2011*, Departementene, Oslo.
2. Stortingsmelding nr. 16 (2010-2011). Nasjonal helse- og omsorgsplan (2011-2015), Helse- og omsorgsdepartementet.
3. Sosial- og helsedirektoratet. 2005. *Mat- og måltider i barnehagen – en undersøkelse blant styrere og pedagogiske ledere*, Sosial- og helsedirektoratet, Oslo.
4. Helsedirektoratet. 2002. *Fysisk aktivitet og helse. Anbefalinger*, Helsedirektoratet, Oslo.
5. Departementene. 2005. *Handlingsplan for fysisk aktivitet 2005-2009. Sammen for fysisk aktivitet*, Departementene, Oslo.
6. Sosial- og helsedirektoratet. 2007. *Retningslinjer for mat og måltider i barnehagen*. Sosial- og helsedirektoratet, Oslo.
7. Helsedirektoratet, 2008. *Bra mat i barnehagen – råd, tips og oppskrifter*. Sosial- og helsedirektoratet, Oslo.
8. Eksportutvalget for fisk. 2011. Om fiskesprell. <http://www.fiskesprell.no/Om-Fiskesprell>. Hentet 4.8.2011.
9. Statistisk sentralbyrå. 2011. Barnehager, endelige tall 2010. Ansatte økte i takt med flere barn. <http://www.ssb.no/emner/04/02/10/barnehager/>. Hentet 4.8.2011.
10. Statistisk sentralbyrå. 2011. Barnehager, barn og ansatte, etter fylke. 2010. <http://www.ssb.no/emner/04/02/10/barnehager/tab-2011-03-15-01.html>. Hentet 04.08.2011.
11. Lovdata. 2011. FOR 1995-12-01 nr 928: Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v. <http://www.lovdata.no/for/sf/ho/xo-19951201-0928.html>. Hentet 4. 8.2011.
12. Lloyd-Williams F, Bristow K, Capewell S og Mwatsama. Young children's food in Liverpool day-care settings: a qualitative study of pre-school nutrition policy and practice. *Public Health Nutrition* 2011; epub ahead of print.
13. Caballero B. Early nutrition and risk of disease in the adult. *Public health nutrition* 2001; 4 (6A): 1335-6.

Liste over tabeller

- Tabell 1: Fylkesvis fordeling av barnehagene og barnehagens eierform. Sammenligning mellom barnehagene som deltok i undersøkelsen, barnehagene i utvalget og barnehagene i hele populasjonen, andel i %. Side 39
- Tabell 2: Hvilken avdeling/base/gruppe de pedagogiske lederne arbeidet på, andel i %, n=1100. Side 40
- Tabell 3: Antall barn på avdelingene/basene/gruppene, andel i %, n=1100. Side 40
- Tabell 4: Gjennomsnittlig tidsbruk på hovedmåltidet(-ene) i barnehagen, andel i %, n=1100. Side 40
- Tabell 5: Mulighet for å spise følgende måltider i barnehagen, andel i %, n=1100. Side 40
- Tabell 6: Er maten medbrakt eller servert, andel i %, n=1100. Side 40
- Tabell 7: Er drikken medbrakt eller servert, andel i %, n=1100. Side 40
- Tabell 8: Ansatt kjøkkenassistent, kokk eller lignende med hovedansvaret for matlagingen, andel i %, n=1100. Side 41
- Tabell 9: Dersom barnehagen ikke har ansatt kjøkkenassistent, kokk eller lignende, hvem har da hovedansvaret for matlagingen i barnehagen, andel i %¹, n=940. Side 41
- Tabell 10: Hvem deltar i arbeidet med mat og måltider på avdelingene, andel i %¹, n=1100. Side 41
- Tabell 11: I hvilken grad ift. Rammeplanens fagområder mat og måltider brukes som pedagogisk virkemiddel på en skala¹ fra 1 til 5, andel i %, n=1100. Side 41
- Tabell 12: Hvor ofte ulike brødtyper tilbys, andel i %, n=1100. Side 42
- Tabell 13: Hvor ofte ulike pålegg tilbys, andel i %, n=1100. Side 42
- Tabell 14: Tilbud av margarin/smør til brødmåltidene, andel i %¹, n=1100. Side 42
- Tabell 15: Hvor ofte kornblanding, havregryn o.l. tilbys, andel i %, n=1100. Side 43
- Tabell 16: Hvor ofte diverse tilbehør tilbys til kornblandinger, havregrøt o.l., andel i %, n=1100. Side 43
- Tabell 17: Hvor ofte det tilbys varm mat på avdelingen, andel i %, n=1100. Side 43
- Tabell 18: Hvor ofte tilbys følgende varm mat, andel i %, n=1100. Side 44
- Tabell 19: Hvor ofte tilbys poteter/pasta/ris og grønnsaker som del av den varme maten, andel i %, n=1100. Side 44
- Tabell 20: Hvor ofte tilbys følgende drikkevarer til måltidene, andel i %, n=1100. Side 44
- Tabell 21: Hvor ofte tilbys følgende drikkevarer utenom måltidene, andel i %, n=1100. Side 45
- Tabell 22: Hvor ofte tilbys frukt og grønnsaker, andel i %, n=1100. Side 45
- Tabell 23: Dersom det spises fruktyoghurt, er den da medbrakt eller servert, andel i %, n=1100. Side 45
- Tabell 24: Dersom det bakes på avdelingen, hvor ofte bakes følgende, andel i %, n=1100. Side 45
- Tabell 25: Hvor ofte det er markeringer/feiringer på avdelingen, andel i %, n=1100. Side 45
- Tabell 26: Hvem har oftest hovedansvaret ved markeringer/feiringer, andel i %, n=1100. Side 46
- Tabell 27: Hva som oftest spises ved markeringer/feiringer, andel i %, n=1100. Side 46
- Tabell 28: Hva som oftest drikkes ved markeringer/feiringer, andel i %, n=1100. Side 46
- Tabell 29: Hvor ofte følgende matvarer tilbys utenom markeringer/feiringer, andel i %, n=1100. Side 46
- Tabell 30: Hvor lenge barna på avdelingen vanligvis er ute om sommeren, andel i %, n=1100. Side 46

Tabell 31: Hvor lenge barna på avdelingen vanligvis er ute om vinteren, andel i %, n=1100. Side 47

Tabell 32: Hvor mye tid som er satt av til organisert lek og fysisk aktivitet per uke, andel i %, n=1100. Side 47

Tabell 33: Er arbeidet med mat- og måltider forankret i barnehagens årsplan eller i form av skrevne retningslinjer, andel i %, n=1100. Side 47

Tabell 34: Kjenner pedagogisk leder til ”Retningslinjer for mat og måltider i barnehagen”, andel i %, n=1100. Side 47

Tabell 35: Har avdelingen mottatt veiledningsheftet ”Bra mat i barnehagen”, som utgis av Helsedirektoratet, andel i %, n=1100. Side 47

Tabell 36: Opplevd nytteverdi av materialet ”Bra mat i barnehagen”, andel i %, n=506. Side 48

Tabell 37: Har pedagogiske leder eller andre ansatte ved avdelingen deltatt på ”Fiskesprell”-kurs, andel i %, n=1100. Side 48

Tabell 38: I hvilken grad kunnskap og erfaringer fra ”Fiskesprell”-kurs er anvendt i praksis på avdelingen, andel i %, n=314. Side 48

Tabell 39: Er pedagogisk leder kjent med at det i ”Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.” finnes en paragraf om måltidet, andel i %, n=1100. Side 48

Tabell 40: Hadde barnehagen følgende tema på programmet ved foreldre-/personalmøter i 2010, andel i %¹, n=1100. Side 48

Tabell 41: I hvilken grad pedagogisk leder mener at barnehagen har et ansvar for å bidra til at barna i barnehagen innarbeider gode mat- og drikkevaner, andel i %, n=1100. Side 49

Tabell 42: I hvilken grad pedagogisk leder mener at det er behov for å forbedre praksis rundt mat, drikke og måltider i barnehagen, andel i %, n=1100. Side 49

Tabell 43: Hva mener pedagogisk leder er de tre viktigste faktorene for å sikre barn i barnehage et sunt mat- og måltidstilbud, andel i %¹, n=1100. Side 49

Tabell 44: Pedagogisk leders spesifisering av andre viktige faktorer for å sikre et sunt mat- og måltidstilbud i barnehagen. Side 49

Tabell 45: Inndeling av barna i barnehagen, andel i %, n=1375. Side 50

Tabell 46: Totalt antall barn i barnehagen, andel i %, n=1375. Side 50

Tabell 47: Totalt antall minoritetsspråklige¹ barn i barnehagen, andel i %, n=1375. Side 50

Tabell 48: Verdensdeler som er størst representert blant de minoritetsspråklige¹ barna, andel i %, n=1019. Side 50

Tabell 49: Antall årsverk i barnehagen, andel i %, n=1372. Side 51

Tabell 50: Antall årsverk med fullført førskolelærerutdanning eller annen likeverdig pedagogisk utdanning, andel i %, n=1374. Side 51

Tabell 51: Gjennomsnittlig antall årsverk i barnehagene, andel i %, n=1372. Side 51

Tabell 52: Størrelse på barnehagens uteareal, andel i %, n=1375. Side 51

Tabell 53: Styrers beskrivelse av barnehagens uteareal på en skala¹ fra 1 til 5, andel i %, n=1375. Side 51

Tabell 54: Styrers vurdering av om uteområdet i barnehagen er egnet for å utvikle barnas motoriske ferdigheter, andel i %, n=1375. Side 52

Tabell 55: Barnehagens tilgang til naturområder, andel i %, n=1375. Side 52

Tabell 56: Tilgang til innendørs lokale¹ egnet for lek og fysisk aktivitet, andel i %, n=1375. Side 52

Tabell 57: Hvordan utgiftene til mat og drikke i barnehagen dekkes, andel i %, n=1375. Side 52

Tabell 58: Hvor mye foreldrene betaler månedlig i kostpenger per barn med hel plass i barnehagen, andel i %, n=1338. Side 52

Tabell 59: Hvem bestemmer mat- og drikketilbudet i barnehagen, andel i %, n=1375. Side 53

Tabell 60: Styrers vurdering, på en skala¹ fra 1 til 5, av ulike faktorerets betydning for mat- og drikketilbudet i barnehagen, andel i %, n=1375. Side 53

Tabell 61: Er arbeidet med mat og måltider forankret i barnehagens årsplan eller i form av skrevne retningslinjer, andel i %, n=1375. Side 53

Tabell 62: Hvor ofte bestilles mat til barna fra cateringbyråer/annen tilkjørt mat, andel i %, n=1375. Side 54

Tabell 63: Styrers kjennskap til ”Retningslinjer for mat og måltider i barnehagen” fra Helsedirektoratet, andel i %, n=1375. Side 54

Tabell 64: Er ”Retningslinjer for mat og måltider i barnehagen” tatt i bruk i eksemplene nedenfor, andel i %, n=1375. Side 54

Tabell 65: Har barnehagen mottatt veiledningsheftet ”Bra mat i barnehagen”, andel i %, n=1375. Side 54

Tabell 66: Har ansatte i barnehagen deltatt på ”Fiskesprell”-kurs, andel i %, n=1375. Side 54

Tabell 67: I hvilken grad styrer mener at barnehagen har et ansvar for å bidra til at barna i barnehagen innarbeider gode mat- og drikkevaner, andel i %, n=1375. Side 55

Tabell 68: I hvilken grad styrer mener det er behov for å forbedre praksis rundt måltider, mat og drikke i barnehagen, andel i %, n=1375. Side 55

Tabell 69: Hva mener styrer er de tre viktigste faktorene for å sikre barn i barnehage et sunt mat- og måltidstilbud, andel i %¹, n=1375. Side 55

Tabell 70: Styrernes spesifisering av andre viktige faktorer for å sikre barn i barnehage et sunt mat- og måltidstilbud. Side 55

Tabell 71: Har kommunen ført tilsyn med «Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.», andel i %, n=1375. Side 55

Tabell 72: Når ble det sist ført tilsyn med ”Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.”, andel i %, n=638. Side 56

Tabell 73: Er barnehagen godkjent i henhold til ”Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.”, andel i %, n=1375. Side 56

Tabell 74: Er styrer kjent med at det i ”Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.” finnes en paragraf om måltidet, andel i %, n=1375. Side 56

Tabell 75: Har barnehagen et internkontrollsystem for etterlevelse av kravene i ”Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.”, andel i %, n=1375. Side 56

Tabell 76: Har barnehagen rutiner for renhold av leker, utstyr og hvile-/sovemadrasser, andel i %, n=1375. Side 56

Tabell 77: Har barnehagen rutiner for registrering og håndtering av barn med matvareallergi eller matintoleranser, andel i %, n=1375. Side 56

Tabell 78: Er radonnivået i barnehagen målt i løpet av de siste årene, andel i %, n=1375. Side 57

Tabell 79: Er støynivået i barnehagen målt i løpet av de siste årene, andel i %, n=1375. Side 57

Tabell 80: Røyker de ansatte i barnehagen i arbeidstiden, andel i %¹, n=1375. Side 57

Tabell 81: Brukes ”En bok om solen”, utgitt av Statens strålevern og Helsedirektoratet, i dialog med barna, andel i %, n=1375. Side 57

Tabell 82: Kjennskap til ”Retningslinjer for mat og måltider i barnehagen” blant pedagogiske ledere i sammenheng med mat- og drikketilbud, andel i %, n=1100 Side 58

Tabell 83: Om pedagogisk leder eller avdelingen har mottatt veiledningsheftet ”Bra mat i barnehagen” i sammenheng med mat- og drikketilbud, andel i %, n=1100. Side 59

Tabell 84: Om pedagogisk leder eller andre på avdelingen har deltatt på ”Fiskesprell”-kurs i sammenheng med tilbudet av fisk i barnehagene, andel i %, n=1100. Side 60

Tabell 85. Sammenheng mellom om kommunen har ført tilsyn med «Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.» og tilbud av mat og drikke og tid til fysisk aktivitet, n=967¹. Side 61

Tabell 86. Sammenheng mellom om barnehagen er godkjent i henhold til «Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.» og tilbud av mat og drikke og tid til fysisk aktivitet, n=967¹. Side 62

Tabell 87. Sammenheng mellom om avdelingens pedagogiske leder har kjennskap til krav om mat og måltider i barnehagen i «Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.» og tilbud av mat og drikke, n=1100. Side 63

Tabell 88: Sammenheng mellom andel minoritetsspråklige barn og tilbud av mat og drikke og tid til fysisk aktivitet, n=967¹. Side 64

Tabell 89: Sammenheng mellom andel minoritetsspråklige barn og tilrettelegging for fysisk aktivitet, n=1375¹. Side 65

Tabell 90: Sammenheng mellom barnehagens størrelse, vurdert ut ifra totalt antall barn, og tilbud av mat og drikke og tid til fysisk aktivitet, n=967¹. Side 66

Tabell 91: Sammenheng mellom barnehagens størrelse, vurdert ut ifra totalt antall barn, og tilrettelegging for fysisk aktivitet, n=1375¹. Side 67

Tabell 92. Sammenheng mellom ulike regioner i Norge og tilbud av mat og drikke og tid til fysisk aktivitet, n= 1094¹. Side 68

Tabell 93. Sammenheng mellom ulike regioner i Norge og tilrettelegging for fysisk aktivitet, n=1370¹. Side 69

Tabell 94. Sammenheng mellom hvor mye foreldrene betaler i kostpenger pr måned per barn med hel plass i barnehagen og tilbud av mat og drikke og tid til fysisk aktivitet, n=942¹. Side 70

Tabell 95. Sammenheng mellom hvor mye foreldrene betaler i kostpenger pr måned per barn med hel plass i barnehagen og tilrettelegging for fysisk aktivitet, n=1342¹. Side 71

Tabell 96. Sammenheng mellom andel årsverk med førskolelærerutdannelse eller annen likeverdig pedagogisk utdannelse og tilbud av mat og drikke og tid til fysisk aktivitet, n=964¹. Side 72

Tabell 97. Sammenheng mellom andel årsverk med førskolelærerutdannelse eller annen likeverdig pedagogisk utdannelse, og tilrettelegging for fysisk aktivitet, n=1372¹. Side 73

Tabell 98. Sammenheng mellom barnehagens bruk av mat og måltider som pedagogiske virkemidler for kommunikasjon, språk og tekst og tilbud av mat og drikke og tid til fysisk aktivitet, n=1096¹. Side 74

Tabell 99. Sammenheng mellom barnehagens bruk av mat og måltider som pedagogiske virkemidler for kropp, bevegelse og helse og tilbud av mat og drikke, n=1092¹. Side 75

Tabell 100. Sammenheng mellom barnehagens bruk av mat og måltider som pedagogiske virkemidler for kunst, kultur og kreativitet og tilbud av mat og drikke, n=1090¹. Side 76

Tabell 101. Sammenheng mellom barnehagens bruk av mat og måltider som pedagogiske virkemidler for natur, miljø og teknikk og tilbud av mat og drikke, n=1087¹. Side 77

Tabell 102. Sammenheng mellom barnehagens bruk av mat og måltider som pedagogiske virkemidler for etikk, religion og filosofi og tilbud av mat og drikke, n=1093¹. Side 78

Tabell 103. Sammenheng mellom barnehagens bruk av mat og måltider som pedagogiske virkemidler for nærmiljø og samfunn og tilbud av mat og drikke, n=1089¹. Side 79

Tabell 104. Sammenheng mellom barnehagens bruk av mat og måltider som pedagogiske virkemidler for antall, rom og form og tilbud av mat og drikke, n=1090¹. Side 80

Tabell 105. Sammenheng mellom om arbeidet med mat og drikke som tilbys er forankret i barnehagens årsplan og/eller i skrevne retningslinjer og tilbud av mat og drikke, n=1039¹. Side 81

Tabell 106. Sammenheng mellom om arbeidet med medbrakt mat og drikke er forankret i barnehagens årsplan og/eller i skrevne retningslinjer og tilbud av mat og drikke, n=897¹. Side 82

Tabell 107. Sammenheng mellom om arbeidet med rammene rundt måltidet er forankret i barnehagens årsplan og/eller i skrevne retningslinjer og tilbud av mat og drikke, n=1024¹. Side 83

Tabell 108. Sammenheng mellom om arbeidet med hva som spises og drikkes ved markeringer/feiringer er forankret i barnehagens årsplan og/eller i skrevne retningslinjer og tilbud av mat og drikke, n=1025¹. Side 84

Tabell 109. Sammenheng mellom om annet arbeid med mat og måltider er forankret i barnehagens årsplan og/eller i skrevne retningslinjer og tilbud av mat og drikke, n=906¹. Side 85

Tabell 110: Antall barn på avdelingene, andel i % Side 86

Tabell 111: Gjennomsnittlig tidsbruk på hovedmåltidet(-ene), andel i %. Side 86

Tabell 112: Barnehager som tilbyr ulike brødtyper 5 dager i uken, andel i %. Side 86

Tabell 113: Barnehager som tilbyr ulike påleggstyper 5 dager i uka, andel i %. Side 86

Tabell 114: Hvor ofte barnehagen tilbyr varm mat, andel i %. Side 87

Tabell 115: Barnehager som tilbyr ulike typer varm mat 2-3 ganger per måned eller oftere, andel i %. Side 87

Tabell 116: Barnehager som tilbyr poteter/pasta/ris og grønnsaker som del av varm mat 2-3 ganger per måned eller oftere, andel i %. Side 87

Tabell 117: Barnehager som tilbyr ulike typer melk 5 dager i uka, andel i %. Side 88

Tabell 118: Barnehager som tilbyr frisk frukt og grønnsaker 5 dager i uka, andel i %. Side 88

Tabell 119: Antall markeringer/feiringer på avdelingene, andel i %. Side 88

Tabell 120: Hva som ofte spises ved markeringer/feiringer, andel i %. Side 89

Tabell 121: Hva som ofte drikkes ved markeringer/feiringer, andel i %. Side 89

Tabell 122: Styrer og pedagogisk leders kjennskap til ”Retningslinjer for mat og måltider i barnehagen”, andel i %. Side 89

Tabell 123: Styrer og pedagogisk leders kjennskap til at det i ”Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.” finnes en paragraf om måltidet, andel i %. Side 90

Tabell 124: Hvordan barnehagen dekker utgifter til mat og drikke, andel i %. Side 90

Tabell 125: I hvilken grad styrer og pedagogisk leder mener at barnehagen har et ansvar for å bidra til at barna i barnehagen innarbeider gode mat- og drikkevaner, andel i %. Side 90

Tabell 126: Størrelse på barnehagens uteareal, andel i %. Side 90

Tabell 127: Styrers vurdering av om uteområdet i barnehagen er egnet for å utvikle barnas motoriske ferdigheter, andel i %. Side 91

Tabell 128: Barnehagens tilgang til naturområder, andel i %. Side 91

Tabell 129: Er barnehagen godkjent i henhold til ”Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.”, andel i %. Side 91

Tabeller

Tabell 1: Fylkesvis fordeling av barnehagene og barnehagens eierform. Sammenligning mellom barnehagene som deltok i undersøkelsen, barnehagene i utvalget og barnehagene i hele populasjonen, andel i %

	Styrer ¹ (n=1370)	Pedagogisk leder ² (n=1094)	Utvalget (n=3000)	Hele populasjonen (n=5273)
Østfold	5,2	5,0	4,3	4,3
Akershus	11,5	11,0	11,2	11,1
Oslo	10,9	10,7	11,1	11,2
Hedmark	4,3	4,7	3,7	3,8
Oppland	3,7	4,4	3,9	3,8
Buskerud	4,7	4,8	5,0	5,0
Vestfold	4,1	3,8	4,2	4,2
Telemark	2,5	1,6	3,1	3,2
Aust-Agder	2,3	2,3	2,6	2,5
Vest-Agder	3,4	3,6	3,1	3,2
Rogaland	7,8	7,5	7,9	7,9
Hordaland	9,4	8,8	9,6	9,6
Sogn og Fjordane	2,8	2,5	2,9	2,9
Møre og Romsdal	6,1	6,1	5,7	5,7
Sør-Trøndelag	5,5	5,9	5,7	5,8
Nord-Trøndelag	3,4	4,2	3,4	3,4
Nordland	6,9	6,9	6,1	6,1
Troms	3,2	3,6	4,4	4,4
Finnmark	2,2	2,8	2,1	2,1
Kommunal/statlig ³	50,9	51,7	53,6	53,6
Privat	49,1	48,3	46,4	46,4

Andel ubesvart: ¹0,4 %, ²0,5 %

³I spørreskjemaet ble det kun skilt mellom kommunale og private barnehager, mens opplysningene fra SSB om utvalget og populasjonen skiller mellom kommune, fylkeskommune, stat og privat

RESULTATER FRA 1100 PEDAGOGISKE LEDERE

Tabell 2: Hvilken avdeling/base/gruppe de pedagogiske lederne arbeidet på, andel i %, n=1100

0-3 års avdeling/base/gruppe	37,1
3-6 års avdeling/base/gruppe	34,3
0-6 års avdeling/base/gruppe	18,1
Annet ¹	10,5

¹Inkluderer avdelinger/baser/grupper med en annen aldersinndeling

Tabell 3: Antall barn på avdelingene/basene/gruppene, andel i %, n=1100

Færre enn 10 barn	15,1
10 til 20 barn	66,5
Flere enn 20 barn	18,5

Tabell 4: Gjennomsnittlig tidsbruk på hovedmåltidet(-ene) i barnehagen, andel i %, n=1100

Mindre enn 20 minutter	0,8
20 til 30 minutter	43,9
Mer enn 30 minutter	55,3

Tabell 5: Mulighet for å spise følgende måltider i barnehagen, andel i %, n=1100

	Ja	Nei	I blant
Frokost	99,1	0,1	0,8
Mellommåltid før lunsj	15,4	61,1	23,5
Lunsj	99,4	0,5	0,2
Ettermiddagsmat	82,5	12,1	5,4
Annet måltid	27,6	40,3	32,1

Tabell 6: Er maten medbrakt eller servert, andel i %, n=1100

	Medbrakt	Servert	Medbrakt og servert	Spises ikke i barnehagen
Frokost	66,8	26,9	5,9	0,4
Lunsj	4,7	83,5	11,6	0,2
Ettermiddagsmat	20,1	53,0	20,0	6,9

Tabell 7: Er drikken medbrakt eller servert, andel i %, n=1100

	Medbrakt	Servert	Medbrakt og servert	Spises ikke i barnehagen
Frokost	1,9	95,0	2,8	0,3
Lunsj	0,8	96,2	2,9	0,1
Ettermiddagsmat	3,2	87,8	2,5	6,5

Tabell 8: Ansatt kjøkkenassistent, kokk eller lignende med hovedansvaret for matlagingen, andel i %, n=1100

Ja, på heltid	3,6
Ja, på deltid	11,0
Nei	85,4

Tabell 9: Dersom barnehagen ikke har ansatt kjøkkenassistent, kokk eller lignende, hvem har da hovedansvaret for matlagingen i barnehagen, andel i %¹, n=940

Styrer	15,4
Pedagogiske ledere	58,1
Assistenten	57,6
Sivilarbeidere	0,5
Andre	5,3
Ingen faste personer	41,9

¹ I dette spørsmålet var det tillatt med flere kryss, derfor blir totalen mer enn 100 %. Andelene er beregnet ut i fra de som ikke hadde ansatt kjøkkenassistent, kokk eller lignende

Tabell 10: Hvem deltar i arbeidet med mat og måltider på avdelingene, andel i %¹, n=1100

	Kjøkkenassistent, kokk e.l.	Styrer	Pedagogisk leder	Assistenten	Barna	Foreldre
Fastsettelse av mat- og drikketilbud	12,2	65,0	85,9	73,6	24,6	30,1
Planlegging	13,2	36,9	87,9	78,8	20,1	5,4
Innkjøp	12,6	44,0	59,5	64,5	9,3	0,9
Tilberedning	14,6	15,1	90,0	93,2	55,1	0,8
Borddekking	4,8	12,5	93,5	95,9	75,8	0,1
Opprydning og oppvask	13,8	14,5	94,9	98,1	52,8	0,2

¹ I dette spørsmålet var det tillatt med flere kryss, derfor blir totalen mer enn 100 %

Tabell 11: I hvilken grad ift. Rammeplanens fagområder mat og måltider brukes som pedagogisk virkemiddel på en skala¹ fra 1 til 5, andel i %, n=1100

	1	2	3	4	5
Kommunikasjon, språk og tekst ²	1,9	2,1	11,9	32,3	51,8
Kropp, bevegelse og helse ³	1,4	4,3	22,9	40,7	30,8
Kunst, kultur og kreativitet ⁴	12,0	28,6	39,4	15,3	4,7
Natur, miljø og teknikk ⁵	8,0	19,4	38,2	25,9	8,5
Etikk, religion og filosofi ⁶	13,3	22,2	32,7	23,3	8,5
Nærmiljø og samfunn ⁷	9,5	21,7	36,8	24,2	7,9
Antall, rom og form ⁸	2,5	5,3	25,6	39,2	27,4

¹ På skalaen betyr 1 ”i svært liten grad” mens 5 betyr ”i svært stor grad”
Andel ubesvart: ²0,4 %, ³0,7 %, ⁴0,9 %, ⁵1,2 %, ⁶0,6 %, ⁷1,0 %, ⁸0,9 %

Tabell 12: Hvor ofte ulike brødtyper tilbys, andel i %, n=1100

	5 dager i uken	3-4 dager i uken	1-2 dager i uken	I blant	Sjelden/ aldri
Fint brød ¹	0,1	0,1	0,7	15,0	84,1
Halvgrovt brød	29,8	15,6	10,8	24,2	19,5
Grovt brød ²	40,2	20,3	10,6	19,1	9,8
Knekkebrød	37,8	15,4	16,3	24,9	5,6

Andel ubesvart: ¹⁻²0,1%

Tabell 13: Hvor ofte ulike pålegg tilbys, andel i %, n=1100

	5 dager i uken	3-4 dager i uken	1-2 dager i uken	En gang i blant	Sjelden/ aldri
Kjøttpålegg, magre ¹	30,6	23,5	14,0	21,4	10,6
Kjøttpålegg, andre	40,8	24,6	14,7	11,5	8,3
Leverpostei	60,0	22,0	9,2	5,3	3,5
Fiskepålegg	56,9	24,4	10,5	5,4	2,9
Ost, helfet	55,5	21,8	11,4	6,7	4,5
Ost, halvfet/mager	39,0	18,0	8,6	12,8	21,5
Majones/remulade/majonessalater ²	20,4	9,9	8,8	18,8	42,0
Syltetøy ³	5,0	2,0	8,1	27,2	57,7
Prim	23,0	15,9	13,0	16,7	31,4
Sjokolade-/karamell-/nøttepålegg ⁴	0,0	0,3	1,0	1,5	97,2
Frukt som pålegg ⁵	13,3	12,4	16,4	42,3	15,7
Grønnsaker som pålegg	40,0	28,8	16,8	11,5	2,9
Egg	1,0	7,0	34,7	49,5	7,7
Annet pålegg ⁶	5,7	6,0	14,8	50,2	23,3

Andel ubesvart: ¹⁻⁴0,1 %, ⁵ 0,2 %

Tabell 14: Tilbud av margarin/smør til brødmåltidene, andel i %¹, n=1100

Det tilbys ikke margarin/smør	2,5
Plantemargarin (f.eks. Soft, Vita)	71,3
Lett plantemargarin (f.eks. Soft light, Vita lett)	13,0
Smørblandede margarintyper (f.eks. Bremykt, Brelett)	28,9
Hard margarin (f.eks. Melange, Soft i folie)	1,4
Meierismør	3,6
Annen smør/margarin	4,5

¹I dette spørsmålet var det tillatt med flere kryss, derfor blir totalen ikke 100 %

Tabell 15: Hvor ofte kornblanding, havregryn o.l. tilbys, andel i %, n=1100

	5 dager i uken	3-4 dager i uken	1-2 dager i uken	I blant	Sjelden/ aldri
Havregrøt/havregryn/ usøtete kornblandinger	6,3	4,9	25,3	39,2	24,4
Søtete kornblandinger (Solfrokost, Honnikorn, etc.)	0,1	0,0	0,5	2,5	96,8
Cornflakes/puffet ris/ havre-hvetenøtter	0,4	0,6	3,5	10,7	84,7
Andre	0,4	0,3	3,0	10,7	85,7

Tabell 16: Hvor ofte diverse tilbehør tilbys til kornblandinger, havregrøt o.l., andel i %, n=1100

	5 dager i uken	3-4 dager i uken	1-2 dager i uken	I blant	Sjelden/ aldri
Helmelk ¹	2,0	0,5	0,8	5,0	91,7
Lett-/Ekstra lett-/Skummet melk ²	36,9	3,7	14	22,8	22,5
Biola/Cultura/annen surmelk ³	1,7	0,9	2,9	8,8	85,6
Yoghurt ⁴	2,4	2,5	8,7	15,4	71,1
Syltetøy ⁵	0,5	0,7	2,3	12,4	84,1
Sukker ⁶	2,8	0,7	7,7	25,4	63,3
Frisk frukt/bær ⁷	13,5	3,1	6,0	21,7	55,7
Rosiner/tørket frukt ⁸	3,4	2,2	11,6	29,3	53,6
Annet ⁹	1,6	0,2	3,1	14,4	80,7

Andel ubesvart: ^{1-2, 6}0,1 %, ^{3-5, 7-8}Andel ubesvart: 0,2 %, ⁹0,4 %

Tabell 17: Hvor ofte det tilbys varm mat på avdelingen, andel i %, n=1100

5 dager i uken	2,9
2-4 dager i uken	21,1
1 dag i uken	49,8
2-3 ganger hver måned	14,7
1 gang hver måned	7,3
Sjeldnere enn hver måned	3,5
Tilbyr ikke varm mat	0,7

Tabell 18: Hvor ofte tilbys følgende varm mat, andel i %, n=1100

	1 gang pr uke eller oftere	2-3 ganger pr. måned	1 gang pr. måned	Sjeldnere enn hver måned	Aldri
Rent kjøtt ¹	1,5	4,0	11,3	43,3	39,9
Kjøttprodukter ²	5,4	25,7	41,4	25,1	2,4
Ren fisk ³	5,8	16,6	26,1	33,8	17,8
Fiskeprodukter ⁴	8,3	23,4	37,5	24,3	6,6
Ren kylling/kalkun ⁵	1,9	6,6	21,2	39,8	30,5
Kylling-/ kalkunprodukter ⁶	3,5	8,3	23,2	40,9	24,1
Retter av belgvekster ⁷	1,4	1,6	6,4	29,4	61,1
Tomatsuppe ⁸	2,1	11,4	29,9	48,5	8,2
Annen suppe ⁹	2,7	7,4	21,9	50,1	17,9
Pannekaker ¹⁰	0,3	1,8	10,4	59,3	28,1
Pizza ¹¹	0,3	2,9	17,5	69,4	9,9
Omelett ¹²	1,7	5,4	11,1	42,2	39,6
Risgrøt ¹³	1,2	4,6	12,2	70,9	11,2
Kun spagetti/ makaroni ¹⁴	0,4	3,5	7,8	28,9	59,4
Ostesmørbrød ¹⁵	3,8	11,2	21,9	50,1	13,1
Annen varm mat ¹⁶	6,1	13,4	27,1	42,4	11,1

Andel ubesvart: ^{1-5, 8-15} 0,7 %, ⁶⁻⁷ 0,8 %, ¹⁶ 0,9 %

Tabell 19: Hvor ofte tilbys poteter/pasta/ris og grønnsaker som del av den varme maten, andel i %, n=1100

	1 gang pr. uke eller oftere	2-3 ganger pr. måned	1 gang pr. måned	Sjeldnere enn hver måned	Aldri
Poteter/pasta/ris	36,3	31,0	14,9	15,6	2,2
Grønnsaker	44,5	26,6	12,5	13,8	2,5

Andel ubesvart: 0,7 %

Tabell 20: Hvor ofte tilbys følgende drikkevarer til måltidene, andel i %, n=1100

	5 dager i uken	3-4 dager i uken	1-2 dager i uken	I blant	Sjelden/ aldri
Skummet melk	2,0	0,2	0,0	2,9	94,9
Ekstra lettmeik	23,8	1,3	0,3	4,3	70,4
Lettmeik	74,6	3,9	0,5	4,5	16,5
Helmelk	4,5	0,5	0,5	5,7	88,8
Biola/Cultura/ annen surmelk	3,0	1,4	3,3	10,7	81,6
Kakao/sjokolademelk/ annen smaksatt melk	0,0	0,2	1,3	43,5	55,0
Juice/Eplemost	2,2	0,5	1,9	33,9	61,5
Saft/Nektar	0,0	0,0	0,5	43,8	55,6
Brus	0,0	0,0	0,1	1,2	98,7
Vann	95,2	1,1	0,8	1,9	1,0

Annet	2,2	0,0	0,1	12,0	85,8
-------	-----	-----	-----	------	------

Tabell 21: Hvor ofte tilbys følgende drikkevarer utenom måltidene, andel i %, n=1100

	5 dager i uken	3-4 dager i uken	1-2 dager i uken	I blant	Sjelden/ aldri
Melk	12,1	0,7	0,8	17,1	69,3
Juice/Eplemost	0,2	0,2	0,2	5,5	93,9
Saft/Nektar	0,0	0,0	0,2	11,3	88,5
Vann	98,2	0,3	0,4	0,6	0,5
Annet ¹	0,6	0,0	0,1	5,6	93,7

¹Andel ubesvart: 0,4%

Tabell 22: Hvor ofte tilbys frukt og grønnsaker, andel i %, n=1100

	5 dager i uken	3-4 dager i uken	1-2 dager i uken	I blant	Sjelden/ aldri
Frisk frukt/bær	88,8	5,5	1,7	2,1	1,8
Friske grønnsaker	35,6	15,2	21,5	24,0	3,6

Tabell 23: Dersom det spises fruktyoghurt, er den da medbrakt eller servert, andel i %, n=1100

Medbrakt	61,2
Servert	8,7
Den kan være både medbrakt og servert	13,4
Det spises ikke fruktyoghurt	16,7

Tabell 24: Dersom det bakes på avdelingen, hvor ofte bakes følgende, andel i %, n=1100

	2-5 ganger hver uke	1 gang hver uke	2-3 ganger hver mnd	1 gang hver mnd	Sjeldnere enn hver mnd	Aldri
Grove brød/ rundstykker etc.	12,8	11,5	13,1	21,5	36,0	5,1
Fin hvetebakst/ boller/vafler	0,1	0,2	3,0	18,5	67,5	10,7
Kaker/muffins etc.	0,0	0,0	0,5	4,4	53,7	41,4
Pizza/fylte horn etc.	0,1	0,6	4,0	19,6	64,5	11,1
Annet bakverk ¹	0,3	0,7	2,5	9,9	61,7	25,0

¹Andel ubesvart: 0,2 %

Tabell 25: Hvor ofte det er markeringer/feiringer på avdelingen, andel i %, n=1100

1 gang pr. uke eller oftere	1,0
2-3 ganger pr. måned	41,7
1 gang hver måned	38,9
1 gang annenhver måned	12,1
Sjeldnere enn annenhver måned	6,3

Tabell 26: Hvem har oftest hovedansvaret ved markeringer/feiringer, andel i %, n=1100

	Barnehage	Foreldre	Samarbeid bhg og foreldre	Det varierer
For det som spises	57,2	14,1	22,6	6,1
For det som drikkes	86,2	0,8	9,7	3,3

Tabell 27: Hva som oftest spises ved markeringer/feiringer, andel i %, n=1100

	Ofte	I blant	Sjelden	Aldri
Is/kjeks/kaker/muffins/gele	31,1	18,0	25,4	25,5
Boller/søt gjærbakst/vafler ¹	7,4	28,7	42,3	21,7
Pølser/pizza	10,2	39,8	28,7	21,3
Sjokolade/godteri/potetgull	0,5	2,3	27,7	69,5
Frukt/bær	43,1	35,0	14,5	7,5
Grønnsaker (evt. med dipp)	14,4	22,1	32,9	30,6
Rosiner/tørket frukt	7,0	17,9	31,9	43,2
Annen mat ²	11,8	20,5	32,5	35,2

Andel ubesvart: ¹0,1 %, ²0,3 %

Tabell 28: Hva som oftest drikkes ved markeringer/feiringer, andel i %, n=1100

	Ofte	I blant	Sjelden	Aldri
Melk	55,4	15,5	12,3	16,8
Kakao/sjokolademelk/ annen smaksatt melk	1,3	12,8	26,7	59,2
Saft/Nektar	7,6	23,4	34,2	34,8
Juice/Eplemost	2,2	13,3	26,5	58,0
Brus	0,5	1,1	10,3	88,2
Vann ¹	85,0	10,0	2,7	2,3
Annen drikke ²	2,6	5,0	20,3	72,0

Andel ubesvart: ¹0,1 %, ²0,4 %

Tabell 29: Hvor ofte følgende matvarer tilbys utenom markeringer/feiringer, andel i %, n=1100

	1 gang pr uke eller oftere	2-3 ganger pr. måned	1 gang pr. måned	Sjeldnere enn hver måned	Aldri
Is/kjeks/kaker/muffins/gele	0,1	0,9	2,1	55,1	41,8
Boller/søt gjærbakst/vafler	0,3	0,8	8,5	71,5	19,0
Sjokolade/godteri/potetgull	0,0	0,1	0,4	19,7	79,8
Rosiner/tørket frukt	7,7	9,3	10,0	38,4	34,6

Tabell 30: Hvor lenge barna på avdelingen vanligvis er ute om sommeren, andel i %, n=1100

Mindre enn 1 time pr. dag	0,0
1-2 timer pr. dag	2,2
3-4 timer pr. dag	27,0
Mer enn 4 timer pr. dag	70,7
Vet ikke	0,1

Tabell 31: Hvor lenge barna på avdelingen vanligvis er ute om vinteren, andel i %, n=1100

	Når det er mildere enn -10 grader	Når det er kaldere enn -10 grader
Ikke ute	0,0	14,4
Mindre enn 1 time pr. dag	1,8	35,5
1-2 timer pr. dag	55,5	44,6
3-4 timer pr. dag	35,5	4,5
Mer enn 4 timer pr. dag	6,9	0,8
Vet ikke	0,3	0,4

Tabell 32: Hvor mye tid som er satt av til organisert lek og fysisk aktivitet per uke, andel i %, n=1100

Under 1 time pr. uke	9,3
2-3 timer pr. uke	34,3
4-5 timer pr. uke	29,2
6-7 timer pr. uke	12,4
Mer enn 7 timer pr. uke	12,1
Vet ikke	2,8

Tabell 33: Er arbeidet med mat- og måltider forankret i barnehagens årsplan eller i form av skrevne retningslinjer, andel i %, n=1100

	Årsplan	Skrevne retn.linjer	Årsplan og skrevne retn.linjer	Nei	Vet ikke	Ikke aktuelt
Mat og drikke som tilbys	35,0	18,8	32,4	8,3	4,6	0,9
Medbrakt mat og drikke	22,5	20,3	19,5	19,2	6,6	11,8
Rammene rundt måltidet (tidsbruk, bordskikk etc.)	32,7	21,5	22,2	16,7	6,0	0,9
Hva som spises/drikkes ved markeringer/feiringer	30,9	23,0	24,5	14,8	5,5	1,4
Annet arbeid med mat/ måltider	25,5	18,2	21,1	17,7	13,2	4,3

Tabell 34: Kjenner pedagogisk leder til "Retningslinjer for mat og måltider i barnehagen", andel i %, n=1100

Ja	70,2
Nei	20,9
Vet ikke	8,9

Tabell 35: Har avdelingen mottatt veiledningsheftet "Bra mat i barnehagen", som utgis av Helsedirektoratet, andel i %, n=1100

Ja	45,9
----	------

Nei	35,2
Vet ikke	18,9

Tabell 36: Opplevd nytteverdi av materiellet "Bra mat i barnehagen", andel i %, n=506

	Unyttig	Lite nyttig	Nyttig	Svært nyttig	Ikke benyttet
Veiledningsheftet "Bra mat i barnehagen"	0,2	4,2	54,1	26,3	15,2
Plakat med mat- og drikkeråd	0,6	8,3	52,4	15,6	23,1
Plakat med sammendrag av retningslinjene	0,6	9,3	47,9	14,1	28,1

Andeler er beregnet ut i fra de som svarte "Ja" på mottak av materiellet "Bra mat i barnehagen"

Tabell 37: Har pedagogiske leder eller andre ansatte ved avdelingen deltatt på "Fiskesprell"-kurs, andel i %, n=1100

Ja	28,5
Nei	66,0
Vet ikke	5,5

Tabell 38: I hvilken grad kunnskap og erfaringer fra "Fiskesprell"-kurs er anvendt i praksis på avdelingen, andel i %, n=314

I svært liten grad	5,7
I liten grad	14,3
I verken liten eller stor grad	29,6
I stor grad	34,1
I svært stor grad	14,0
Vet ikke	2,2

Andeler er beregnet ut i fra de barnehager som hadde deltatt på kurset

Tabell 39: Er pedagogisk leder kjent med at det i "Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v." finnes en paragraf om måltidet, andel i %, n=1100

Ja	47,1
Nei	39,7
Vet ikke	13,2

Tabell 40: Hadde barnehagen følgende tema på programmet ved foreldre-/personalmøter i 2010, andel i %¹, n=1100

	Ja, på foreldremøte	Ja, på personalmøte	Nei	Vet ikke
Kvaliteten på mat, måltider og drikke	52,7	55,3	20,8	5,4
Fysisk aktivitet	44,7	52,0	25,5	6,5

¹I dette spørsmålet var det tillatt med flere kryss, derfor blir totalen mer enn 100 %

Tabell 41: I hvilken grad pedagogisk leder mener at barnehagen har et ansvar for å bidra til at barna i barnehagen innarbeider gode mat- og drikkevaner, andel i %, n=1100

I svært liten grad	0,6
I liten grad	0,1
I verken liten eller stor grad	1,8
I stor grad	35,3
I svært stor grad	62,0
Vet ikke	0,2

Tabell 42: I hvilken grad pedagogisk leder mener at det er behov for å forbedre praksis rundt mat, drikke og måltider i barnehagen, andel i %, n=1100

I svært liten grad	5,3
I liten grad	31,0
I verken liten eller stor grad	39,3
I stor grad	18,4
I svært stor grad	5,2
Vet ikke	0,9

Tabell 43: Hva mener pedagogisk leder er de tre viktigste faktorene for å sikre barn i barnehage et sunt mat- og måltidstilbud, andel i %¹, n=1100

Å følge offentlige retningslinjer for mat i barnehagen	41,8
At mat- og måltidsarbeid inngår i barnehagens årsplan	50,6
Dialog med foreldre om medbrakt mat	52,5
Kompetansehevingskurs for barnehagepersonell	46,7
Påvirke personalets holdninger	49,5
Mer penger til mat	29,6
Kommunens prioriteringer	9,5
Annet	5,5

¹I dette spørsmålet var det tillatt med flere kryss, derfor blir totalen mer enn 100 %

Tabell 44: Pedagogisk leders spesifisering av andre viktige faktorer for å sikre et sunt mat- og måltidstilbud i barnehagen

1) Tilgang til kjøkkenassistent, kokk, mer personalressurs	n=36
2) Bevisste ansatte med kunnskap, som fremstår som gode forbilder	n=6
3) Faste rammer og ro rundt måltidene	n=2
4) Mer samarbeid mellom foreldre og barnehage	n=2
5) Inkludere barna mer; øver på å smake, bordskikk etc.	n=2
6) Å servere, lage og synliggjøre sunn og variert mat i barnehagen	n=2

RESULTATER FRA 1375 STYRERE

Tabell 45: Inndeling av barna i barnehagen, andel i %, n=1375

I avdelinger	79,1
Avdelingsfri (bruk av baser/grupper e.l.)	14,8
Annet	6,1

Tabell 46: Totalt antall barn i barnehagen, andel i %, n=1375

Færre enn 20 barn	9,6
20-49 barn	39,3
50-99 barn	45,5
100-199 barn	5,6
Flere enn 200 barn	0,1

Tabell 47: Totalt antall minoritetsspråklige¹ barn i barnehagen, andel i %, n=1375

Ingen barn	25,9
1-5 barn	46,7
5-10 barn	15,1
11-20 barn	7,5
21-30 barn	2,3
31-40 barn	1,5
41-50 barn	0,4
Mer enn 50 barn	0,7

¹Har annet morsmål enn norsk, samisk, svensk, dansk og engelsk

Tabell 48: Verdensdeler som er størst representert blant de minoritetsspråklige¹ barna, andel i %, n=1019

Afrika	29,1
Asia	38,6
Øst-Europa	46,4
Sør-Europa	13,1
Mellom-/Sør-Amerika	4,2
Andre steder i verden	4,2

¹I dette spørsmålet var det tillatt med flere kryss, derfor blir totalen mer enn 100 %. Andelene er beregnet ut i fra de som har minoritetsspråklige barn i barnehagen

Tabell 49: Antall årsverk i barnehagen, andel i %, n=1372

1-5 årsverk	13,2
6-10 årsverk	28,6
11-20 årsverk	47,5
21-30 årsverk	9,4
31-40 årsverk	1,2
41-50 årsverk	0,0
Mer enn 50 årsverk	0,1

Andeler er beregnet ut i fra de som har besvart spørsmålet. Andel ubesvart: 0,2 %

Tabell 50: Antall årsverk med fullført førskolelærerutdanning eller annen likeverdig pedagogisk utdanning, andel i %, n=1374

Ingen årsverk	0,5
Mindre enn 1 årsverk	1,2
1-2 årsverk	21,8
3-4 årsverk	30,6
5-6 årsverk	26,9
7-10 årsverk	14,0
Mer enn 10 årsverk	4,9

Andeler er beregnet ut i fra de som har besvart spørsmålet. Andel ubesvart: 0,1 %

Tabell 51: Gjennomsnittlig antall årsverk i barnehagene, andel i %, n=1372

Barn pr. årsverk	4,3
Barn pr. årsverk med førskolelærerutdanning ¹	12,3

¹Eller annen likeverdig pedagogisk utdanning

Tabell 52: Størrelse på barnehagens uteareal, andel i %, n=1375

Mindre enn 10 kvadratmeter pr. barn	4,1
10-19 kvadratmeter pr. barn	12,9
20-29 kvadratmeter pr. barn	19,1
30 kvadratmeter eller mer pr. barn	36,9
Vet ikke	27,0

Tabell 53: Styrers beskrivelse av barnehagens uteareal på en skala¹ fra 1 til 5, andel i %, n=1375

	1	2	3	4	5
Romslig/stor plass ²	2,3	4,5	13,4	23,1	56,7
Grønt ³	2,8	7,8	21,4	30,7	37,3
Kupert/ujevnt terreng ⁴	5,1	11,2	19,6	26,2	37,9
Mye vegetasjon ⁵	7,3	15,4	25,6	23,4	28,3

¹På skalaen betyr 1 "i svært liten grad" og 5 "i svært stor grad"

Andeler er beregnet ut i fra de som har besvart spørsmålet. Andel ubesvart: ²0,5 %, ³1,3 %, ⁴1,5 %, 1,3 %

Tabell 54: Styrers vurdering av om uteområdet i barnehagen er egnet for å utvikle barnas motoriske ferdigheter, andel i %, n=1375

Nei, svært uegnet	0,1
Nei, uegnet	0,8
Verken egnet eller uegnet	6,4
Ja, egnet	44,6
Ja, svært egnet	48,1
Vet ikke	0,0

Tabell 55: Barnehagens tilgang til naturområder, andel i %, n=1375

Innenfor barnehagens område	14,4
I umiddelbar nærhet til barnehagen	49,0
I gåavstand fra barnehagen	32,6
Må kjøre bil/bruke offentlig transport	4,0
Vet ikke	0,0

Tabell 56: Tilgang til innendørs lokale¹ egnet for lek og fysisk aktivitet, andel i %, n=1375

Ja	77,4
Nei	22,2
Vet ikke	0,4

¹F.eks. et stort fellesrom, gymsal i annet bygg o.l.

Tabell 57: Hvordan utgiftene til mat og drikke i barnehagen dekkes, andel i %, n=1375

Inngår i foreldrebetalingen	21,7
Foreldrene betaler et tillegg til foreldrebetalingen	78,8
Tilskudd fra kommunen	2,8
Annet	4,0

I dette spørsmålet var det tillatt med flere kryss, derfor blir totalen mer enn 100 %

Tabell 58: Hvor mye foreldrene betaler månedlig i kostpenger per barn med hel plass i barnehagen, andel i %, n=1338

0-50 kroner	3,7
51-100 kroner	4,1
101-200 kroner	33,3
201-300 kroner	50,2
301-400 kroner	6,4
Mer enn 400 kroner	2,2

Andeler er beregnet ut i fra de som besvarte spørsmålet, andel ubesvart: 2,4%
Deltakere som oppga veldig høyt beløp (>1000 kr, n=4) er ekskludert

Tabell 59: Hvem bestemmer mat- og drikketilbudet i barnehagen, andel i %, n=1375

Styrer	81,0
Pedagogiske ledere	83,9
Assistenten	71,8
Kjøkkenassistent, kokk eller lignende	14,3
Foreldrene	45,1
Barna	35,9
Kommunen	5,5

I dette spørsmålet var det tillatt med flere kryss, derfor blir totalen mer enn 100 %

Tabell 60: Styrers vurdering, på en skala¹ fra 1 til 5, av ulike faktorerers betydning for mat- og drikketilbudet i barnehagen, andel i %, n=1375

	1	2	3	4	5
Økonomi ²	6,2	11,5	30,1	27,3	25,0
Tid ³	4,9	8,3	28,3	33,9	24,5
Bemanning/tilgjengelig personale ⁴	4,4	7,2	22,9	35,1	30,3
Vareutvalg i nærbutikk ⁵	34,2	21,6	24,5	14,2	5,5
Tilgang til kjøkken ⁶	23,9	15,3	21,2	19,7	19,9
Kjølemulighet ⁷	23,0	15,3	19,2	19,7	22,8
Lagringsplass ⁸	20,2	15,6	23,0	20,6	20,5
Barn fra ulike matkulturer ⁹	37,0	19,8	25,0	11,9	6,3
Personalets kunnskap/kompetanse ¹⁰ om mat, ernæring og helse	8,6	8,9	23,0	33,1	26,4

¹På skalaen betyr 1 "i svært liten grad" og 5 "i svært stor grad"

Andeler er beregnet ut i fra de som besvarte spørsmålet, andel ubesvart: ²1 %, ³1,5 %, ⁴1,4 %, ⁵2,9 %, ⁶⁻⁷2,8 %, ⁸3,3 %, ⁹3,6 %, ¹⁰2,3 %

Tabell 61: Er arbeidet med mat og måltider forankret i barnehagens årsplan eller i form av skrevne retningslinjer, andel i %, n=1375

	Årsplan	Skrevne retningslinjer	Årsplan og skrevne retningslinjer	Nei	Vet ikke	Ikke aktuelt
Mat og drikke som tilbys ¹	30,2	25,7	31,6	12,3	0,3	0,0
Medbrakt mat og drikke ²	21,8	28,8	18,2	30,2	0,8	0,1
Rammene rundt måltidet ³	33,3	23,0	27,3	15,8	0,6	0,0
Hva som spises/drikkes ved markeringer og feiringer ⁴	31,0	27,7	28,8	12,1	0,4	0,0
Annet arbeid med mat/ måltider ⁵	25,4	24,8	24,3	23,0	2,5	0,0

Andeler er beregnet ut i fra de som besvarte spørsmålet, andel ubesvart: ¹0,9 %, ²21 %, ³0,8 %, ⁴1,1 %, ⁵4 %

Tabell 62: Hvor ofte bestilles mat til barna fra cateringbyråer/annen tilkjørt mat, andel i %, n=1375

Aldri	83,5
Sjeldnere enn hver måned	6,3
1 gang hver måned	0,9
2-3 ganger hver måned	0,9
1 gang i uken	6,0
2-4 ganger i uken	1,8
5 dager i uken	0,6
Vet ikke	0,0

Tabell 63: Styrers kjennskap til "Retningslinjer for mat og måltider i barnehagen" fra Helsedirektoratet, andel i %, n=1375

Ja	90,1
Nei	7,5
Vet ikke	2,4

Tabell 64: Er "Retningslinjer for mat og måltider i barnehagen" tatt i bruk i eksemplene nedenfor, andel i %, n=1375

	Ja	Nei	Vet ikke
På personalmøter	71,0	27,4	1,6
På foreldremøter	41,7	55,0	3,2
I årsplanarbeid	54,8	42,8	2,4
Ved planlegging av pedagogisk opplegg	57,0	37,5	5,5
I dialog med foreldre/foreldresamtaler	42,1	46,9	11,0
Kompetanseheving av personale	60,5	36,7	2,8

Andeler er beregnet ut i fra de som svarte "Ja" på spørsmålet om kjennskap til retningslinjene. Andel ubesvart: 9,9 %

Tabell 65: Har barnehagen mottatt veiledningsheftet "Bra mat i barnehagen", andel i %, n=1375

Ja	60,0
Nei	30,4
Vet ikke	9,6

Tabell 66: Har ansatte i barnehagen deltatt på "Fiskesprell"-kurs, andel i %, n=1375

Ja	37,2
Nei	61,3
Vet ikke	1,5

Tabell 67: I hvilken grad styrer mener at barnehagen har et ansvar for å bidra til at barna i barnehagen innarbeider gode mat- og drikkevaner, andel i %, n=1375

I svært liten grad	2,0
I liten grad	0,1
I verken liten eller stor grad	2,8
I stor grad	37,0
I svært stor grad	58,0
Vet ikke	0,0

Tabell 68: I hvilken grad styrer mener det er behov for å forbedre praksis rundt måltider, mat og drikke i barnehagen, andel i %, n=1375

I svært liten grad	5,2
I liten grad	33,3
I verken liten eller stor grad	41,4
I stor grad	15,7
I svært stor grad	4,1
Vet ikke	0,2

Tabell 69: Hva mener styrer er de tre viktigste faktorene for å sikre barn i barnehage et sunt mat- og måltidstilbud, andel i %¹, n=1375

Å følge offentlige retningslinjer for mat i barnehagen	49,0
At mat- og måltidsarbeid inngår i barnehagens årsplan	51,6
Dialog med foreldre om medbrakt mat	41,3
Kompetansehevingskurs for barnehagepersonell	48,4
Påvirke personalets holdninger	51,6
Mer penger til mat	25,6
Kommunens prioriteringer	7,2
Annet	6,2

¹I dette spørsmålet var det tillatt med flere kryss, derfor blir totalen mer enn 100 %

Tabell 70: Styrernes spesifisering av andre viktige faktorer for å sikre barn i barnehage et sunt mat- og måltidstilbud

1) Kjøkkenassistent, kokk, ekstra personalressurs til matlaging e.l.	n=38
2) Tid	n=16
3) Kunnskap/kompetanse/bevissthet om kosthold blant personalet	n=8
4) Kjøkkenfasiliteter	n=6
5) Mer mat lagd fra bunn av	n=3
6) Mer varm mat	n=3

Tabell 71: Har kommunen ført tilsyn med "Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.", andel i %, n=1375

Ja	68,1
Nei	19,1
Vet ikke	12,8

Tabell 72: Når ble det sist ført tilsyn med "Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.", andel i %, n=638

2011	8,9
2010	18,6
2009	8,6
2008	4,4
2007	3,1
2006	1,1
2005	0,7
Tidligere enn 2005	1,2

Andel ubesvart: 53,6 %. Andelene er beregnet ut i fra alle styrerne som besvarte spørreskjema (n=1100)

Tabell 73: Er barnehagen godkjent i henhold til "Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.", andel i %, n=1375

Ja	83,3
Nei	4,0
Vet ikke	12,7

Tabell 74: Er styrer kjent med at det i "Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v." finnes en paragraf om måltidet, andel i %, n=1375

Ja	77,2
Nei	17,2
Vet ikke	5,7

Tabell 75: Har barnehagen et internkontrollsystem for etterlevelse av kravene i "Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.", andel i %, n=1375

Nei	8,2
Ja, for noen av kravene	46,8
Ja, for alle kravene	38,0
Vet ikke	7,0

Tabell 76: Har barnehagen rutiner for renhold av leker, utstyr og hvile-/sovemadrasser, andel i %, n=1375

Ja	93,7
Nei	5,6
Vet ikke	0,7

Tabell 77: Har barnehagen rutiner for registrering og håndtering av barn med matvareallergi eller matintoleranser, andel i %, n=1375

	Ja	Nei	Vet ikke
Rutiner for registrering	91,9	7,5	0,6
Rutiner for håndtering	92,4	6,8	0,8

Tabell 78: Er radonnivået i barnehagen målt i løpet av de siste årene, andel i %, n=1375

Ja	51,8
Nei	38,0
Vet ikke	10,3

Tabell 79: Er støynivået i barnehagen målt i løpet av de siste årene, andel i %, n=1375

Ja	35,3
Nei	57,7
Vet ikke	7,1

Tabell 80: Røyker de ansatte i barnehagen i arbeidstiden, andel i %¹, n=1375

Ja, på utsiden av barnehagebygget	8,6
Ja, utenfor barnehagens område	56,2
Nei, de ansatte røyker ikke i arbeidstiden	36,3
Vet ikke	0,1

¹I dette spørsmålet var det tillatt med flere kryss, derfor blir totalen mer enn 100 %

Tabell 81: Brukes ”En bok om solen”, utgitt av Statens strålevern og Helsedirektoratet, i dialog med barna, andel i %, n=1375

Ja	23,7
Nei	63,5
Vet ikke	12,8

KJENNSKAP TIL "RETNINGSLINJER FOR MAT OG MÅLTIDER I BARNEHAGEN", "BRA MAT I BARNEHAGEN" OG "FISKEPRELL"

Tabell 82: Kjennskap til "Retningslinjer for mat og måltider i barnehagen" blant pedagogiske ledere i sammenheng med mat- og drikketilbud, andel i %, n=1100

	Ped. leders kjennskap til retningslinjene			p-verdi ¹
	Ja (n=772)	Nei (n=230)	Vet ikke (n=98)	
Daglig brødtilbud				
Halvgrovt (n=328)	29,7	30,4	29,6	NS
Grovt (n=442)	42,2	38,3	29,6	NS
Knekkebrød (n=416)	40,2	32,6	31,6	NS
Tilbyr fisk/fiskeprodukter som del av varmmattilbudet én gang/måned eller oftere og daglig tilbud av fiskepålegg				
Ren fisk (n=529)	51,6	37,7	49,0	0,001
Fiskeprodukter (n=755)	70,1	68,0	64,3	NS
Fiskepålegg (n=626)	58,7	54,8	48,0	NS
Tilbyr poteter/pasta/ris og grønnsaker som del av varm-mat tilbudet 1 gang/mnd eller oftere				
Poteter/pasta/ris ved siden av (n=898)	85,4	76,3	71,4	<0,001
Grønnsaker ved siden av (n=914)	86,6	76,8	77,6	<0,001
Daglig tilbud av melk til måltidene				
Ekstra lettmeik (n=262)	26,4	16,1	21,4	0,005
Lettmeik (n=821)	73,4	78,3	75,5	NS
Daglig tilbud av frisk frukt og grønnsaker				
Frisk frukt/bær (n=977)	89,5	88,3	84,7	NS
Friske grønnsaker (n=392)	38,7	25,2	35,7	0,001
Serveres ofte ved markeringer/feiringer				
Is/kjeks/kaker/muffins/gele (n=342)	29,4	35,2	34,7	NS
Boller/søt gjærbakst/vafler (n=81)	6,0	10,4	11,2	NS
Pølser/pizza (n=112)	9,2	14,3	8,2	NS
Frukt/bær (n=474)	45,6	37,8	35,7	NS
Grønnsaker (evt. med dipp) (n=158)	16,5	9,6	9,2	NS
Rosiner/tørket frukt (n=77)	7,5	5,7	6,1	NS

¹Testet vha. kji-kvadrat test. Fint brød, skummet melk, helmelk og sjokolade/godteri/potetgull ved markeringer/feiringer innfridde ikke forutsetninger for kji-kvadrattest.

Tabell 83: Om pedagogisk leder eller avdelingen har mottatt veiledningsheftet "Bra mat i barnehagen" i sammenheng med mat- og drikketilbud, andel i %, n=1100

	Mottak av "Bra mat i barnehagen"			p-verdi ¹
	Ja (n=505)	Nei (n=387)	Vet ikke (n=208)	
Daglig brødtilbud				
Halvgrovt (n=328)	28,1	30,2	33,2	NS
Grovt (n=442)	45,8	35,7	35,1	0,002
Knekkebrød (n=416)	39,6	31,8	44,7	0,004
Tilbyr fisk/fiskeprodukter som del av varmmattilbudet én gang/mnd eller oftere og som pålegg daglig				
Ren fisk (n=529)	55,0	42,3	44,0	<0,001
Fiskeprodukter (n=755)	72,5	65,3	68,1	NS
Fiskepålegg (n=626)	59,8	53,5	56,3	NS
Tilbyr poteter/pasta/ris og grønnsaker som del av varm-mat tilbudet 1 gang/mnd eller oftere				
Poteter/pasta/ris ved siden av (n=898)	86,7	79,1	77,3	0,002
Grønnsaker ved siden av (n=914)	89,0	80,4	76,8	<0,001
Daglig tilbud av melk til måltidene				
Skummet melk (n=22)	1,6	2,6	1,9	NS
Ekstra lettmeik (n=262)	28,1	19,6	21,2	0,008
Lettmeik (n=821)	71,9	76,7	77,4	NS
Helmelk (n=49)	3,0	5,9	5,3	NS
Tilbud av frisk frukt og grønnsaker				
Frisk frukt/bær (n=977)	88,1	88,1	91,8	NS
Friske grønnsaker (n=392)	40,0	31,5	32,7	NS
Servertes ofte ved markeringer/feiringer				
Is/kjeks/kaker/muffins/gele (n=342)	26,5	34,1	36,5	0,009
Boller/søt gjærbakst/vafler (n=81)	5,6	9,6	7,7	NS
Pølser/pizza (n=112)	10,1	10,9	9,1	NS
Frukt/bær (n=474)	48,1	37,0	42,3	0,004
Grønnsaker (evt. med dipp) (n=158)	19,6	9,0	11,5	<0,001
Rosiner/tørket frukt (n=77)	8,5	5,7	5,8	NS

¹Testet vha. kji-kvadrat test. Fint brød, sjokolade/godteri/potetgull ved markeringer/feiringer innfridde ikke forutsetninger for kji-kvadrat test.

Tabell 84: Om pedagogisk leder eller andre på avdelingen har deltatt på "Fiskesprell"-kurs i sammenheng med tilbudet av fisk i barnehagene, andel i %, n=1100

	Deltatt på "Fiskesprell"-kurs			p-verdi ¹
	Ja (n=313)	Nei (n=726)	Vet ikke (n=61)	
Tilbyr daglig fiskepålegg	60,7	55,1	59,0	NS
Tilbyr ren fisk som del av varmmat-tilbudet 1 gang/mnd eller oftere (n=529)	64,7	41,4	47,5	<0,001
Tilbyr fiskeprodukter som del av varmmat-tilbudet 1 gang/mnd eller oftere (n=755)	76,6	65,4	75,4	0,001

¹Testet vha. kji-kvadrat test.

Tabell 85. Sammenheng mellom om kommunen har ført tilsyn med «Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.» og tilbud av mat og tid til fysisk aktivitet, n=967¹.

	Har kommunen ført tilsyn med «Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.»			p-verdi ²
	Ja (n=661)	Nei (n=189)	Vet ikke (n=117)	
Prosentvis fordeling	68,4 %	19,5 %	12,1 %	
	N (%)	N (%)	N (%)	
Daglig brødtilbud				
Halvgrovt brød	189 (28,6)	60 (31,7)	37 (31,6)	NS
Grovt brød	263 (39,8)	82 (43,4)	44 (37,6)	NS
Knekkebrød	255 (38,6)	70 (37,0)	40 (34,2)	NS
Tilbyr fisk/fiskeprodukter som en del av varmmattilbudet én gang/måned eller oftere, og som pålegg daglig				
Ren fisk ≥1 gang pr mnd	332 (50,7)	89 (47,1)	49 (42,6)	NS
Fiskeprodukter ≥1 gang pr mnd	460 (70,2)	136 (72,0)	69 (60,0)	NS
Fiskepålegg daglig	378 (57,2)	104 (55,0)	63 (53,8)	NS
Tilbyr poteter/pasta/ris og grønnsaker som en del av varmmattilbudet 1 gang/måned eller				
Poteter/pasta/ris	542 (82,7)	155 (82,0)	91 (79,1)	NS
Grønnsaker	549 (83,8)	162 (85,7)	93 (80,9)	NS
Daglig tilbud av melk til måltidene³				
Ekstra lettmeik	158 (23,9)	51 (27,0)	27 (23,1)	NS
Lettmeik	498 (75,3)	133 (70,4)	84 (71,8)	NS
Helmelk	28 (4,2)	10 (5,3)	4 (3,4)	NS
Daglig tilbud av frisk frukt/grønnsaker				
Frisk frukt	600 (90,8)	170 (89,9)	97 (82,9)	NS
Friske grønnsaker daglig	242 (36,6)	61 (32,3)	40 (34,2)	NS
Grønnsaker som pålegg daglig	264 (39,9)	78 (41,3)	47 (40,2)	NS
Usunne mat-/drikkevarer som ofte serveres ved markeringer/feiringer³				
➤ Saft, nektar	52 (7,9)	13 (6,9)	11 (9,4)	NS
➤ Is/kaker/kjeks/muffins/gele	214 (32,4)	43 (22,8)	42 (35,9)	NS
➤ Boller /søt gjærbakst/vafler	50 (7,6)	9 (4,8)	8 (6,8)	NS
➤ Pølser/pizza	72 (10,9)	19 (10,1)	11 (9,4)	NS
Servering av minst to måltider om dagen	189 (29,2)	57 (30,5)	27 (23,7)	NS
Avsatt 4 timer eller mer til organisert lek og fysisk	361 (54,6)	109 (57,7)	47 (40,2)	NS

¹ Antall barnehager der både styrer og pedagogisk leder har svart. ² Beregnet vha kji-kvadrat test. ³ Servering av fint brød, skummet melk og sjokolade/godteri/potetgull, brus og kakao, sjokolademelk eller annen smaksatt melk ved markeringer/feiringer innfridde ikke forutsetninger for kji-kvadrat test.

Tabell 86. Sammenheng mellom om barnehagen er godkjent i henhold til «Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.» og tilbud av mat og tid til fysisk aktivitet, n=967¹.

	Er barnehagen godkjent i henhold til «Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.»			p-verdi ²
	Godkjent (n=811)	Ikke godkjent (n=35)	Vet ikke (n=121)	
Prosentvis fordeling	83,9 %	3,6 %	12,5 %	
	N (%)	N (%)	N (%)	
Daglig brødtilbud				
Halvgrovt brød	241 (29,7)	12 (34,3)	33 (27,3)	NS
Grovt brød	329 (40,6)	17 (48,6)	43 (35,5)	NS
Knekkebrød	301 (37,1)	16 (45,7)	48 (39,7)	NS
Tilbyr fisk/fiskeprodukter som en del av varmmattilbudet				
én gang/måned eller oftere og som pålegg daglig				
Ren fisk ≥1 gang pr mnd	395 (49,1)	15 (42,9)	60 (50,0)	NS
Fiskeprodukter ≥1 gang pr mnd	563 (70,0)	23 (65,7)	79 (65,8)	NS
Fiskepålegg daglig	461 (56,8)	22 (62,9)	62 (51,2)	NS
Tilbyr poteter/pasta/ris og grønnsaker som en del av varmmattilbudet 1 gang/måned eller oftere				
Poteter/pasta/ris	663 (82,5)	28 (80,0)	97 (80,8)	NS
Grønnsaker	677 (84,2)	29 (82,9)	98 (81,7)	NS
Daglig tilbud av melk til måltidene³				
Ekstra lett melk	192 (23,7)	8 (22,9)	36 (29,8)	NS
Lettmelk	609 (75,1)	26 (74,3)	80 (66,1)	NS
Daglig tilbud av frisk frukt/grønnsaker³				
Friske grønnsaker daglig	294 (36,3)	12 (34,3)	37 (30,6)	NS
Grønnsaker som pålegg daglig	322 (39,7)	20 (57,1)	47 (38,8)	NS
Usunne mat-/drikkevarer som ofte serveres ved markeringer/feiringer³				
➤ Is/kaker/kjeks/muffins/gele	257 (31,7)	8 (22,9)	34 (28,1)	NS
Servering av minst to måltider om dagen	231 (29,1)	13 (37,1)	29 (24,6)	NS
Avsatt 4 timer eller mer til organisert lek og fysisk	436 (53,8)	22 (62,9)	59 (48,8)	NS

¹ Antall barnehager der både styrer og pedagogisk leder har svart. ² Beregnet vha kji-kvadrat test. ³ Servering av fint brød, skummet melk, helmelk, frisk frukt, saft/nektar, boller/søt gjærbakst/vafler, pølser/pizza, sjokolade/godteri/potetgull, brus og kakao, sjokolademelk eller annen smaksatt melk ved markeringer/feiringer innfridde ikke forutsetninger for kji-kvadrat test.

Tabell 87. Sammenheng mellom om avdelingens pedagogiske leder har kjennskap til krav om mat og måltider i barnehagen i «Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.» og tilbud av mat, n=1100.

	Kjennskap til paragraf om måltidet i barnehagen i «Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.»			p-verdi ¹
	Ja (n=518)	Nei (n=437)	Vet ikke (n=145)	
Prosentvis fordeling	47,1 %	39,7 %	13,2 %	
Daglig brødtilbud				
Halvgrovt brød	157 (30,3)	126 (28,8)	45 (31,0)	NS
Grovt brød	230 (44,5)	157 (35,9)	55 (37,9)	NS
Knekkebrød	202 (39,0)	163 (37,3)	51 (35,2)	NS
Tilbyr fisk/fiskeprodukter som en del av varmmattilbudet én gang/måned eller oftere og som pålegg daglig				
Ren fisk ≥1 gang pr mnd	268 (51,9)	191 (44,3)	70 (48,3)	NS
Fiskeprodukter ≥1 gang pr mnd	369 (71,5)	285 (66,1)	101 (69,7)	NS
Fiskepålegg daglig	308 (59,5)	238 (54,5)	80 (55,2)	NS
Tilbyr poteter/pasta/ris og grønnsaker som en del av varmmattilbudet 1 gang/måned				
Poteter/pasta/ris	439 (85,1)	346 (80,3)	113 (77,9)	NS
Grønnsaker	452 (87,6)	344 (79,8)	118 (81,4)	0,004
Daglig tilbud av melk til måltidene²				
Ekstra lett melk	131 (25,3)	100 (22,9)	31 (21,4)	NS
Lettmelk	390 (75,3)	326 (74,6)	105 (72,4)	NS
Helmelk	18 (3,5)	25 (5,7)	6 (4,1)	NS
Daglig tilbud av frisk frukt/grønnsaker				
Frisk frukt	463 (89,4)	388 (88,8)	126 (86,9)	NS
Friske grønnsaker daglig	218 (42,1)	130 (29,7)	44 (30,3)	<0,001
Grønnsaker som pålegg daglig	233 (45,0)	151 (34,6)	56 (38,6)	0,004
Usunne mat-/drikkevarer som ofte serveres ved markeringer/feiringer²				
➤ Saft, nektar	33 (6,4)	41 (9,4)	10 (6,9)	NS
➤ Is/kaker/kjeks/muffins/gele	148 (28,6)	149 (34,1)	45 (31,0)	NS
➤ Boller /søt gjærbakst/vafler	36 (7,0)	37 (8,5)	8 (5,5)	NS
➤ Pølser/pizza	49 (9,5)	46 (10,5)	17 (11,7)	NS
Servering av minst to måltider om dagen	150 (29,6)	121 (28,3)	39 (27,3)	NS

¹ Beregnet vha kji-kvadrat test. ² Servering av fint brød, skummet melk og sjokolade/godteri/potetgull, brus og kakao/sjokolademelk /annen smaksatt melk ved markeringer/feiringer innfridde ikke forutsetninger for kji-kvadrat test.

Sammenheng mellom enkelte faktorer ved barnehagen og tilbud av mat og tid til fysisk aktivitet i barnehagen

Tabell 88: Sammenheng mellom andel minoritetsspråklige barn og tilbud av mat og tid til fysisk aktivitet, n=967¹.

	Andel minoritetsspråklige		P-verdi ²
	Liten andel <10 % (n=679)	Stor andel ≥ 10 % (n=288)	
Prosentvis fordeling	70,2 %	29,8 %	
	N (%)	N (%)	
Daglig brødtilbud			
Halvgrovt brød	202 (29,7)	84 (29,2)	NS
Grovt brød	284 (41,9)	105 (36,5)	NS
Knekkebrød	266 (39,2)	99 (34,4)	NS
Tilbyr fisk/fiskeprodukter som en del av varmmattilbudet én gang/måned eller oftere og som pålegg daglig			
Ren fisk ≥1 gang pr mnd	338 (50,0)	132 (46,6)	NS
Fiskeprodukter ≥1 gang pr mnd	470 (69,5)	195 (68,9)	NS
Fiskepålegg daglig	389 (57,3)	156 (54,2)	NS
Tilbyr poteter/pasta/ris og grønnsaker som en del av varmmattilbudet 1 gang/måned eller oftere			
Poteter/pasta/ris	564 (83,4)	224 (79,2)	NS
Grønnsaker	571 (84,5)	233 (82,3)	NS
Daglig tilbud av melk til måltidene			
Skummet melk	15 (2,2)	6 (2,1)	NS
Ekstra lett melk	160 (23,6)	76 (26,4)	NS
Lettmelk	512 (75,4)	203 (70,5)	NS
Helmelk	23 (3,4)	19 (6,6)	NS
Daglig tilbud av frisk frukt/grønnsaker			
Frisk frukt	607 (89,4)	260 (90,3)	NS
Friske grønnsaker daglig	246 (36,2)	97 (33,7)	NS
Grønnsaker som pålegg daglig	272 (40,1)	117 (40,6)	NS
Usunne mat-/drikkevarer som ofte serveres ved markeringer/feiringer³			
➤ Saft, nektar	55 (8,1)	21 (7,3)	NS
➤ Is/kaker/kjeks/muffins/gele	195 (28,7)	104 (36,1)	NS
➤ Boller /søt gjærbakst/vafler	44 (6,5)	23 (8,0)	NS
➤ Pølser/pizza	70 (10,3)	32 (11,1)	NS
Servering av minst to måltider om dagen	202 (30,3)	71 (25,3)	NS
Avsatt 4 timer eller mer til organisert lek og fysisk aktivitet	364 (53,6)	153 (53,1)	NS

¹ Antall barnehager der både styrer og pedagogisk leder har svart. ² Beregnet vha kji-kvadrat test. ³ Servering av fint brød, ”Sjokolade/godteri/potetgull”, ”brus” og ”kakao/sjokolademelk/ annen smaksatt melk” ved feiringer og markeringer innfridde ikke forutsetninger for kji-kvadrat test.

Tabell 89: Sammenheng mellom andel minoritetsspråklige barn og tilrettelegging for fysisk aktivitet, n=1375¹.

	Andel minoritetsspråklige		P-verdi ²
	Liten andel <10 % (n=955)	Stor andel ≥ 10 % (n=420)	
Prosentvis fordeling	69,5 %	30,5 %	
	N (%)	N (%)	
Stort uteareal	768 (80,9)	324 (77,3)	NS
Tilgang på innendørs lokale egnet for lek og fysisk aktivitet	763 (79,9)	301 (71,7)	0,003

¹Antall barnehager der styrer har svart. ²Beregnet vha kji-kvadrat test.

Tabell 90: Sammenheng mellom barnehagens størrelse, vurdert ut ifra totalt antall barn, og tilbud av mat og tid til fysisk aktivitet, n=967¹.

	Antall barn i barnehagen				p-verdi ²
	<20 (n=87)	20-49 (=378)	50-99 (n=453)	>100 (n=49)	
Prosentvis fordeling	9,0 %	39,1 %	46,8 %	5,1 %	
	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)	
Daglig brødtilbud					
Halvgrovt brød	28 (32,2)	109 (28,8)	139 (30,7)	10 (20,4)	NS
Grovt brød	37 (42,5)	139 (36,8)	189 (41,8)	24 (49,0)	NS
Knekkebrød	35 (40,2)	131 (34,7)	176 (38,9)	23 (46,9)	NS
Tilbyr fisk/fiskeprodukter som en del av varmmattilbudet én gang/måned eller oftere og som pålegg daglig					
Ren fisk ≥1 gang pr mnd	43 (50,0)	159 (42,5)	243 (54,0)	25 (51,0)	NS
Fiskeprodukter ≥1 gang pr mnd	47 (54,7)	245 (65,5)	335 (74,4)	38 (77,6)	<0,001
Fiskepålegg daglig	49 (56,3)	206 (54,5)	262 (57,8)	28 (57,1)	NS
Tilbyr poteter/pasta/ris og grønnsaker som en del av varmmattilbudet 1 gang/måned eller oftere					
Poteter/pasta/ris	66 (76,7)	299 (79,9)	381 (84,7)	42 (85,7)	NS
Grønnsaker	70 (81,4)	304 (81,3)	386 (85,8)	44 (89,8)	NS
Daglig tilbud av melk til måltidene³					
Ekstra lett melk	21 (24,1)	84 (22,2)	122 (26,9)	9 (18,4)	NS
Lettmelk	58 (66,7)	285 (75,4)	331 (73,1)	41 (83,7)	NS
Daglig tilbud av frisk frukt/grønnsaker					
Frisk frukt	75 (86,2)	333 (88,1)	413 (91,2)	46 (93,9)	NS
Friske grønnsaker daglig	31 (35,6)	124 (32,8)	167 (36,9)	21 (42,9)	NS
Grønnsaker som pålegg daglig	43 (49,4)	138 (36,5)	189 (41,7)	19 (38,8)	NS
Usunne mat-/drikkevarer som ofte serveres ved markeringer/feiringer³					
➤ Is/kaker/kjeks/muffins/gele	28 (32,2)	107 (28,3)	152 (33,6)	12 (24,5)	NS
➤ Boller /søt gjærbakst/vafler		Ikke testet pga for liten n			
➤ Pølser/pizza	9 (10,3)	47 (12,4)	43 (9,5)	3 (6,1)	NS
Servering av minst to måltider om	28 (33,7)	100 (27,1)	124 (27,7)	21 (42,9)	NS
Avsatt 4 timer eller mer til organisert lek og fysisk aktivitet	41 (47,1)	200 (52,9)	247 (54,5)	29 (59,2)	NS

¹ Antall barnehager der både styrer og pedagogisk leder har svart. ² Beregnet vha kji-kvadrat test. ³ Servering av fint brød, skummet melk, helmelk og sjokolade/godteri/potetgull, brus og kakao/sjokolademelk/annen smaksatt melk ved markeringer/feiringer innfridde ikke forutsetninger for kji-kvadrat test.

Tabell 91: Sammenheng mellom barnehagens størrelse, vurdert ut ifra totalt antall barn, og tilrettelegging for fysisk aktivitet, n=1375¹.

	Antall barn i barnehagen				p-verdi ²
	<20 (n=132)	20-49 (n=540)	50-99 (n=625)	>100 (n=78)	
Prosentvis fordeling	9,6 %	39,3 %	45,5 %	5,7 %	
	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)	
Stort uteareal	110 (83,3)	420 (78,4)	496 (79,7)	66 (84,6)	NS
Tilgang på innendørs lokale egnet for lek og fysisk aktivitet	111 (84,1)	403 (74,6)	480 (76,8)	70 (89,7)	<0,001

¹ Antall barnehager der styrer har svart. ² Beregnet vha kji-kvadrat test.

Tabell 92. Sammenheng mellom ulike regioner i Norge og tilbud av mat og tid til fysisk aktivitet, n= 1094¹.

	Regioner ²							p-verdi ³
	Oslo og Akershus (n=237)	Hedmark og Oppland (n=99)	Sør- og Østlandet (n=168)	Agder og Rogaland (n=146)	Vestlandet (n=190)	Trøndelag (n=111)	Nord-Norge (n=143)	
Prosentvis fordeling	21,7 %	9,0 %	15,4 %	13,3 %	17,4 %	10,1 %	13,1 %	
	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)	
Daglig brødtilbud								
Halvgrovt brød	40 (16,9)	39 (39,4)	59 (35,1)	56 (38,4)	58 (30,5)	39 (35,1)	36 (25,2)	<0,001
Grovt brød	47 (19,8)	30 (30,3)	67 (39,9)	72 (49,7)	100 (52,6)	37 (33,3)	88 (61,5)	<0,001
Knekkebrød	61 (25,7)	41 (41,4)	79 (47,0)	60 (41,1)	76 (40,0)	41 (36,9)	55 (38,5)	0,001
Tilbyr fisk/fiskeprodukter som en del av varmmattilbudet én gang/måned eller oftere og som pålegg daglig								
Ren fisk ≥1 gang pr mnd	132 (56,4)	43 (44,3)	85 (51,2)	68 (46,6)	81 (42,6)	50 (45,0)	66 (46,5)	NS
Fiskeprodukter ≥1 gang pr mnd	179 (76,5)	52 (53,6)	120 (72,3)	99 (67,8)	125 (65,8)	66 (59,5)	109 (76,8)	<0,001
Fiskepålegg daglig	78 (32,9)	52 (52,5)	102 (60,7)	103 (70,5)	119 (62,6)	70 (63,1)	98 (68,5)	<0,001
Tilbyr poteter/pasta/ris og grønnsaker som en del av varmmattilbudet 1 gang/måned								
Poteter/pasta/ris	206 (88,0)	71 (73,2)	139 (83,7)	117 (80,1)	151 (79,5)	89 (80,2)	119 (83,8)	NS
Grønnsaker	207 (88,5)	74 (76,3)	141 (84,9)	120 (82,2)	159 (83,7)	93 (83,8)	114 (80,3)	NS
Daglig tilbud av melk til måltidene⁴								
Ekstra lett melk	50 (21,1)	20 (20,2)	29 (17,3)	36 (24,7)	30 (15,8)	24 (21,6)	71 (49,7)	>0,001
Lettmelk	163 (68,8)	78 (78,8)	130 (77,4)	108 (74,0)	165 (86,8)	91 (82,0)	83 (58,0)	<0,001
Daglig tilbud av frisk frukt/grønnsaker								
Frisk frukt	202 (85,2)	88 (88,9)	156 (92,9)	135 (92,5)	175 (92,1)	93 (83,8)	122 (85,3)	NS
Friske grønnsaker daglig	92 (38,8)	32 (32,3)	67 (39,9)	57 (39,0)	70 (36,8)	30 (27,0)	43 (30,1)	NS
Grønnsaker som pålegg daglig	48 (20,3)	38 (38,4)	81 (48,2)	77 (52,7)	87 (45,8)	47 (42,3)	59 (41,3)	<0,001
Usunne mat-/drikkevarer som ofte serveres ved markeringer/feiringer⁴								
➤ Saft, nektar	14 (5,9)	7 (7,1)	16 (9,5)	9 (6,2)	14 (7,4)	7 (6,3)	16 (11,2)	NS

➤ Is/kaker/kjeks/muffins/gele	99 (41,8)	33 (33,3)	66 (39,3)	39 (26,7)	46 (24,2)	22 (19,8)	36 (25,2)	<0,001
➤ Boller /søt gjærbakst/vafler	26 (11,0)	6 (6,1)	13 (7,7)	5 (3,4)	13 (6,8)	9 (8,1)	9 (6,3)	NS
➤ Pølser/pizza	22 (9,3)	10 (10,1)	13 (7,7)	16 (11,0)	21 (11,1)	16 (14,4)	13 (9,1)	NS
Servering av minst to måltider om dagen	25 (10,8)	24 (24,7)	40 (24,4)	65 (45,8)	59 (31,7)	43 (39,4)	52 (36,6)	<0,001
Avsatt 4 timer eller mer til organisert lek og fysisk aktivitet	133 (56,1)	45 (45,5)	88 (52,4)	90 (61,6)	105 (55,3)	58 (52,3)	67 (46,9)	NS

¹ Antall barnehager der pedagogisk leder har svart, seks barnehager har ikke svart på dette spørsmålet. ² Inndeling av regioner er beskrevet under.

³ Beregnet vha kji-kvadrattest. ⁴ Servering av fint brød, skummet melk, helmelk, sjokolade/godteri/potetgull, brus og kakao/sjokolademelk/annen smaksatt melk ved markeringer/feiringer innfridde ikke forutsetninger for kji-kvadrat test.

Tabell 93. Sammenheng mellom ulike regioner i Norge og tilrettelegging for fysisk aktivitet, n=1370¹.

	Regioner ²							p-verdi ³
	Oslo og Akershus (n=307)	Hedmark og Oppland (n=110)	Sør- og Østlandet (n=226)	Agder og Rogaland (n=185)	Vestlandet (n=251)	Trøndelag (n=122)	Nord-Norge (n=169)	
Prosentvis fordeling	22,4 %	8,0 %	16,5 %	13,5 %	18,3 %	8,9 %	12,3 %	
	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)	
Stort uteareal	230 (74,9)	93 (84,5)	188 (84,3)	151 (81,6)	197 (78,8)	91 (75,2)	138 (82,6)	NS
Tilgang på innendørs lokale egnet for lek og fysisk aktivitet	225 (73,3)	82 (74,5)	180 (79,6)	142 (76,8)	197 (78,5)	97 (79,5)	136 (80,5)	NS

¹ Antall barnehager der styrer har svart, fem barnehager har ikke svart på dette spørsmålet. ² Inndeling av regioner er beskrevet under. ³ Beregnet vha kji-kvadrattest.

Tabell 94. Sammenheng mellom hvor mye foreldrene betaler i kostpenger pr måned per barn med hel plass i barnehagen og tilbud av mat og tid til fysisk aktivitet, n=942¹.

	Kostpenger per måned		P-verdi ²
	≤200 kr	>200 kr	
Prosentvis fordeling	41,1 %	58,9 %	
	N (%)	N (%)	
Daglig brødtilbud			
Halvgrovt brød	88 (22,7)	195 (35,1)	<0,001
Grovt brød	130 (33,6)	254 (45,8)	<0,001
Knekkebrød	121 (31,3)	238 (42,9)	<0,001
Tilbyr fisk/fiskeprodukter som en del av varmmattilbudet én gang/måned eller oftere og som pålegg daglig			
Ren fisk ≥1 gang pr mnd	162 (42,3)	296 (53,6)	0,001
Fiskeprodukter ≥1 gang pr mnd	242 (63,2)	404 (73,2)	0,001
Fiskepålegg daglig	191 (49,4)	344 (62,0)	<0,001
Tilbyr poteter/pasta/ris og grønnsaker som en del av varmmattilbudet 1 gang/måned eller oftere			
Poteter/pasta/ris	299 (78,1)	469 (85,0)	0,007
Grønnsaker	307 (80,2)	479 (86,8)	0,007
Daglig tilbud av melk til måltidene			
Skummet melk	9 (2,3)	10 (1,8)	NS
Ekstra lett melk	90 (23,3)	139 (25,0)	NS
Lettmelk	284 (73,4)	413 (74,4)	NS
Helmelk	16 (4,1)	25 (4,5)	NS
Daglig tilbud av frisk frukt/grønnsaker			
Frisk frukt	353 (91,2)	493 (88,8)	NS
Friske grønnsaker daglig	134 (34,6)	200 (36,0)	NS
Grønnsaker som pålegg daglig	129 (33,3)	256 (46,1)	<0,001
Usunne mat-/drikkevarer som ofte serveres ved markeringer/feiringer³			
➤ Saft, nektar	24 (6,2)	50 (9,0)	NS
➤ Is/kaker/kjeks/muffins/gele	133 (34,4)	155 (27,9)	NS
➤ Boller /søt gjærbakst/vafler	34 (8,8)	31 (5,6)	NS
➤ Pølser/pizza	32 (8,3)	68 (12,3)	NS
Servering av minst to måltider om dagen	61 (16,4)	209 (37,8)	<0,001
Avsatt 4 timer eller mer til organisert lek og fysisk aktivitet	203 (52,5)	300 (54,1)	NS

¹ Antall barnehager der både styrer og pedagogisk leder har svart, 25 barnehager har ikke svart på dette spørsmålet. ² Beregnet vha kji-kvadrat test. ³ Servering av fint brød, ”Sjokolade/godteri/potetgull”, ”brus” og ”kakao/sjokolademelk/annen smaksatt melk” ved feiringer og markeringer innfridde ikke forutsetninger for kji-kvadrat test.

Tabell 95. Sammenheng mellom hvor mye foreldrene betaler i kostpenger pr måned per barn med hel plass i barnehagen og tilrettelegging for fysisk aktivitet, n=1342¹.

	Kostpenger per måned		P-verdi ²
	≤200 kr (n=551)	>200 kr (n=791)	
Prosentvis fordeling	41,1 %	58,9 %	
	N (%)	N (%)	
Stort uteareal	438 (79,8)	631 (80,3)	NS
Tilgang på innendørs lokale egnet for lek og fysisk aktivitet	413 (75,0)	626 (79,1)	NS

¹Antall barnehager der styrer har svart, 33 barnehager har ikke svart på dette spørsmålet. ² Beregnet vha kji-kvadrat test.

Tabell 96. Sammenheng mellom andel årsverk med førskolelærerutdannelse eller annen likeverdig pedagogisk utdannelse og tilbud av mat og tid til fysisk aktivitet, n=964¹.

	Andel årsverk med faglærte pedagoger ²		
	Liten andel (≤40,0 %) (n=565)	Stor andel (>40,0 %) (n=399)	p-verdi ³
Prosentvis fordeling	58,6 %	41,4 %	
	N (%)	N (%)	
Daglig brødtilbud			
Halvgrovt brød	167 (29,6)	117 (29,3)	NS
Grovt brød	220 (38,9)	169 (42,4)	NS
Knekkebrød	206 (36,5)	159 (39,8)	NS
Tilbyr fisk/fiskeprodukter som en del av varmmattilbudet én gang/måned eller oftere og som pålegg daglig			
Ren fisk ≥1 gang pr mnd	264 (47,1)	205 (51,8)	NS
Fiskeprodukter ≥1 gang pr mnd	379 (67,7)	284 (71,7)	NS
Fiskepålegg daglig	308 (54,5)	235 (58,9)	NS
Tilbyr poteter/pasta/ris og grønnsaker som en del av varmmattilbudet 1 gang/måned eller oftere			
Poteter/pasta/ris	466 (83,2)	320 (80,8)	NS
Grønnsaker	468 (83,6)	334 (84,3)	NS
Daglig tilbud av melk til måltidene			
Skummet melk	11 (1,9)	10 (2,5)	NS
Ekstra lett melk	124 (21,9)	112 (28,1)	NS
Lettmelk	424 (75,0)	288 (72,2)	NS
Helmelk	20 (3,5)	22 (5,5)	NS
Daglig tilbud av frisk frukt/grønnsaker			
Frisk frukt	501 (88,7)	363 (91,0)	NS
Friske grønnsaker daglig	182 (32,2)	160 (40,1)	NS
Grønnsaker som pålegg daglig	218 (38,6)	169 (42,4)	NS
Usunne mat-/drikkevarer som ofte serveres ved markeringer/feiringer⁴			
➤ Saft, nektar	43 (7,6)	33 (8,3)	NS
➤ Is/kaker/kjeks/muffins/gele	188 (33,3)	111 (27,8)	NS
➤ Boller /søt gjærbakst/vafler	41 (7,3)	26 (6,5)	NS
➤ Pølser/pizza	59 (10,4)	43 (10,8)	NS
Servering av minst to måltider om dagen	152 (27,5)	121 (30,9)	NS
Avsatt 4 timer eller mer til organisert lek og fysisk aktivitet	274 (48,5)	242 (60,7)	0,001

¹Antall barnehager der både styrer og pedagogisk leder har svart. Barnehager med over 100 % faglærte årsverk (n=3) er ekskludert i analysene. ² Andel regnes ut ved antall årsverk med fullført pedagogisk utdannelse/antall årsverk totalt. ³ Beregnet vha kji-kvadrat test. ⁴ Servering av fint brød, ”Sjokolade/godteri/potetgull”, ”brus” og ”kakao/sjokolademelk/annen smaksatt melk” ved feiringer og markeringer innfridde ikke forutsetninger for kji-kvadrat test.

Tabell 97. Sammenheng mellom andel årsverk med førskolelærerutdannelse eller annen likeverdig pedagogisk utdannelse, og tilrettelegging for fysisk aktivitet, n=1372¹.

	Andel årsverk med faglærte pedagoger ²		p-verdi ³
	Liten andel (≤40,0 %) (n=831)	Stor andel (>40,0 %) (n=541)	
Prosentvis fordeling	60,6 %	39,4 %	
	N (%)	N (%)	
Stort uteareal	672 (81,2)	417 (77,7)	NS
Tilgang på innendørs lokale egnet for lek og fysisk aktivitet	633 (76,2)	428 (79,1)	NS

¹ Antall barnehager der styrer har svart. Barnehager med over 100 % faglærte årsverk (n=3) er ekskludert i analysene. ² Andel regnes ut ved antall årsverk med fullført pedagogisk utdannelse/antall årsverk totalt.

³ Beregnet vha kjikvadrat-test.

Tabell 98. Sammenheng mellom barnehagens bruk av mat og måltider som pedagogiske virkemidler for kommunikasjon, språk og tekst og tilbud av mat og drikke, n=1096¹.

	Mat og måltider brukes som pedagogiske virkemidler for kommunikasjon, språk og tekst		P-verdi ²
	I liten/svært liten grad (n=174)	I stor/svært stor grad (n=922)	
Prosentvis fordeling	15,9 %	84,1 %	
	N (%)	N (%)	
Daglig brødtilbud			
Halvgrovt brød	52 (29,9)	276 (29,9)	NS
Grovt brød	58 (33,3)	382 (41,5)	NS
Knekkebrød	61 (35,1)	353 (38,3)	NS
Tilbyr fisk/fiskeprodukter som en del av varmmattilbudet én gang/måned eller oftere og som pålegg daglig			
Ren fisk ≥1 gang pr mnd	83 (48,0)	444 (48,5)	NS
Fiskeprodukter ≥1 gang pr mnd	117 (67,6)	635 (69,4)	NS
Fiskepålegg daglig	92 (52,9)	531 (57,6)	NS
Tilbyr poteter/pasta/ris og grønnsaker som en del av varmmattilbudet 1 gang/måned eller oftere			
Poteter/pasta/ris	146 (84,4)	749 (81,9)	NS
Grønnsaker	149 (86,1)	761 (83,2)	NS
Daglig tilbud av melk til måltidene³			
Ekstra lett melk	39 (22,4)	221 (24,0)	NS
Lettmelk	131 (75,3)	687 (74,5)	NS
Helmelk	4 (2,3)	44 (4,8)	NS
Daglig tilbud av frisk frukt/grønnsaker			
Frisk frukt	149 (85,6)	824 (89,4)	NS
Friske grønnsaker daglig	53 (30,5)	337 (36,6)	NS
Grønnsaker som pålegg daglig	57 (32,8)	382 (41,4)	NS
Usunne mat-/drikkevarer som ofte serveres ved markeringer/feiringer³			
➤ Saft, nektar	20 (11,5)	64 (6,9)	NS
➤ Is/kaker/kjeks/muffins/gele	53 (30,5)	289 (31,3)	NS
➤ Boller /søt gjærbaekst/vafler	16 (9,2)	65 (7,1)	NS
➤ Pølser/pizza	25 (14,4)	87 (9,4)	NS
Servering av minst to måltider om dagen	54 (32,0)	255 (28,2)	NS

¹ Antall barnehager der pedagogisk leder har svart, Fire barnehager har ikke svart på dette spørsmålet. ² Beregnet vha kji-kvadrat test. ³ Servering av fint brød, skummet melk og sjokolade/godteri/potetgull, brus og kakao/sjokolademelk/annen smaksatt melk ved markeringer/feiringer innfridde ikke forutsetninger for kji-kvadrat test.

Tabell 99. Sammenheng mellom barnehagens bruk av mat og måltider som pedagogiske virkemidler for kropp, bevegelse og helse og tilbud av mat og drikke, n=1092¹.

	Mat og måltider brukes som pedagogiske virkemidler for kropp, bevegelse og helse		P-verdi ²
	I liten/svært liten grad (n=312)	I stor/svært stor grad(n=780)	
Prosentvis fordeling	28,6 % N (%)	71,4 % N (%)	
Daglig brødtilbud			
Halvgrovt brød	98 (31,4)	230 (29,5)	NS
Grovt brød	109 (34,9)	332 (42,6)	NS
Knekkebrød	110 (35,3)	305 (39,1)	NS
Tilbyr fisk/fiskeprodukter som en del av varmmattilbudet én gang/måned eller oftere og som pålegg daglig			
Ren fisk ≥1 gang pr mnd	139 (45,0)	385 (49,7)	NS
Fiskeprodukter ≥1 gang pr mnd	209 (67,6)	542 (69,9)	NS
Fiskepålegg daglig	162 (51,9)	462 (59,2)	NS
Tilbyr poteter/pasta/ris og grønnsaker som en del av varmmattilbudet 1 gang/måned eller oftere			
Poteter/pasta/ris	260 (84,1)	632 (81,5)	NS
Grønnsaker	254 (82,2)	652 (84,1)	NS
Daglig tilbud av melk til måltidene			
Skummet melk	4 (1,3)	18 (2,3)	NS
Ekstra lett melk	76 (24,4)	185 (23,7)	NS
Lettmelk	227 (72,8)	587 (75,3)	NS
Helmelk	7 (2,2)	41 (5,3)	NS
Daglig tilbud av frisk frukt/grønnsaker			
Frisk frukt	264 (84,6)	705 (90,4)	0,006
Friske grønnsaker daglig	88 (28,2)	299 (38,3)	0,002
Grønnsaker som pålegg daglig	105 (33,7)	333 (42,7)	0,006
Usunne mat-/drikkevarer som ofte serveres ved markeringer/feiringer³			
➤ Saft, nektar	29 (9,3)	55 (7,1)	NS
➤ Is/kaker/kjeks/muffins/gele	108 (34,6)	233 (29,9)	NS
➤ Boller /søt gjærbakst/vafler	27 (8,7)	53 (6,8)	NS
➤ Pølser/pizza	36 (11,5)	74 (9,5)	NS
Servering av minst to måltider om dagen	94 (31,3)	215 (28,0)	NS

¹ Antall barnehager der pedagogisk leder har svart, åtte barnehager har ikke svart på dette spørsmålet. ² Beregnet vha kji-kvadrat test. ³ Servering av fint brød, "Sjokolade/godteri/potetgull", "brus" og "kakao/sjokolademelk/annen smaksatt melk" ved feiringer og markeringer innfridde ikke forutsetninger for kji-kvadrat test.

Tabell 100. Sammenheng mellom barnehagens bruk av mat og måltider som pedagogiske virkemidler for kunst, kultur og kreativitet og tilbud av mat og drikke, n=1090¹.

	Mat og måltider brukes som pedagogiske virkemidler for kunst, kultur og kreativitet		P-verdi ²
	I liten/ svært liten grad (n=872)	I stor/svært stor grad (n=218)	
Prosentvis fordeling	80,0 %	20,0 %	
	N (%)	N (%)	
Daglig brødtilbud			
Halvgrovt brød	272 (31,2)	55 (25,2)	NS
Grovt brød	346 (39,7)	94 (43,1)	NS
Knekkebrød	328 (37,6)	84 (38,5)	NS
Tilbyr fisk/fiskeprodukter som en del av varmmattilbudet én gang/måned eller oftere og som pålegg daglig			
Ren fisk ≥1 gang pr mnd	402 (46,5)	120 (55,0)	NS
Fiskeprodukter ≥1 gang pr mnd	593 (68,6)	155 (71,1)	NS
Fiskepålegg daglig	490 (56,2)	132 (60,6)	NS
Tilbyr poteter/pasta/ris og grønnsaker som en del av varmmattilbudet 1 gang/måned			
Poteter/pasta/ris	710 (82,1)	180 (82,6)	NS
Grønnsaker	714 (82,5)	192 (88,1)	NS
Daglig tilbud av melk til måltidene³			
Ekstra lett melk	208 (23,9)	51 (23,4)	NS
Lettmelk	647 (74,2)	166 (76,1)	NS
Helmelk	36 (4,1)	11 (5,0)	NS
Daglig tilbud av frisk frukt/grønnsaker			
Frisk frukt	765 (87,7)	202 (92,7)	NS
Friske grønnsaker daglig	274 (31,4)	111 (50,9)	<0,001
Grønnsaker som pålegg daglig	337 (38,6)	101 (46,3)	NS
Usunne mat-/drikkevarer som ofte serveres ved markeringer/feiringer³			
➤ Saft, nektar	62 (7,1)	21 (9,6)	NS
➤ Is/kaker/kjeks/muffins/gele	281 (32,2)	58 (26,6)	NS
➤ Boller /søt gjærbaekst/vafler	66 (7,6)	14 (6,4)	NS
➤ Pølser/pizza	89 (10,2)	23 (10,6)	NS
Servering av minst to måltider om dagen	250 (29,3)	56 (26,0)	NS

¹ Antall barnehager der pedagogisk leder har svart, ti barnehager har ikke svart på dette spørsmålet. ² Beregnet vha kji-kvadrat test. ³ Servering av fint brød, skummet melk og sjokolade/godteri/potetgull, brus og kakao./sjokolademelk/annen smaksatt melk ved markeringer/feiringer innfridde ikke forutsetninger for kji-kvadrat test.

Tabell 101. Sammenheng mellom barnehagens bruk av mat og måltider som pedagogiske virkemidler for natur, miljø og teknikk og tilbud av mat og drikke, n=1087¹.

	Mat og måltider brukes som pedagogiske virkemidler for natur, miljø og teknikk		P-verdi ²
	I liten/svært liten grad (n=713)	I stor/svært stor grad (n=374)	
Prosentvis fordeling	65,6 %	34,4 %	
	N (%)	N (%)	
Daglig brødtilbud			
Halvgrovt brød	228 (32,0)	99 (26,5)	NS
Grovt brød	277 (38,9)	159 (42,5)	NS
Knekkebrød	275 (38,6)	134 (35,8)	NS
Tilbyr fisk/fiskeprodukter som en del av varmmattilbudet én gang/måned eller oftere og som pålegg daglig			
Ren fisk ≥1 gang pr mnd	321 (45,4)	203 (54,4)	0,005
Fiskeprodukter ≥1 gang pr mnd	485 (68,6)	262 (70,2)	NS
Fiskepålegg daglig	410 (57,5)	209 (55,9)	NS
Tilbyr poteter/pasta/ris og grønnsaker som en del av varmmattilbudet 1 gang/måned eller oftere			
Poteter/pasta/ris	580 (82,0)	311 (83,4)	NS
Grønnsaker	578 (81,8)	327 (87,7)	NS
Daglig tilbud av melk til måltidene			
Skummet melk	12 (1,7)	10 (2,7)	NS
Ekstra lett melk	172 (24,1)	86 (23,0)	NS
Lettmelk	539 (75,6)	272 (72,7)	NS
Helmelk	28 (3,9)	19 (5,1)	NS
Daglig tilbud av frisk frukt/grønnsaker			
Frisk frukt	622 (87,2)	343 (91,7)	NS
Friske grønnsaker daglig	212 (29,7)	174 (46,5)	<0,001
Grønnsaker som pålegg daglig	274 (38,4)	160 (42,8)	NS
Usunne mat-/drikkevarer som ofte serveres ved markeringer/feiringer³			
➤ Saft, nektar	56 (7,9)	26 (7,0)	NS
➤ Is/kaker/kjeks/muffins/gele	225 (31,6)	111 (29,7)	NS
➤ Boller /søt gjærbakst/vafler	57 (8,0)	22 (5,9)	NS
➤ Pølser/pizza	76 (10,7)	36 (9,6)	NS
Servering av minst to måltider om dagen	210 (30,0)	96 (26,2)	NS

¹ Antall barnehager der pedagogisk leder har svart, 13 barnehager har ikke svart på dette spørsmålet. ² Beregnet vha kji-kvadrat test. ³ Servering av fint brød, sjokolade/godteri/potetgull, brus og kakao/ sjokolademelk/annen smaksatt melk ved markeringer/feiringer innfridde ikke forutsetninger for kji-kvadrat test.

Tabell 102. Sammenheng mellom barnehagens bruk av mat og måltider som pedagogiske virkemidler for etikk, religion og filosofi og tilbud av mat og drikke, n=1093¹.

	Mat og måltider brukes som pedagogiske virkemidler for etikk, religion og filosofi		P-verdi ²
	I liten/svært liten grad (n=745)	I stor/svært stor grad (n=348)	
Prosentvis fordeling	68,2 %	31,8 %	
	N (%)	N (%)	
Daglig brødtilbud			
Halvgrovt brød	227 (30,5)	100 (28,7)	NS
Grovt brød	290 (39,0)	147 (42,2)	NS
Knekkebrød	278 (37,3)	134 (38,5)	NS
Tilbyr fisk/fiskeprodukter som en del av varmmattilbudet én gang/måned eller oftere og som pålegg daglig			
Ren fisk ≥1 gang pr mnd	358 (48,3)	169 (49,1)	NS
Fiskeprodukter ≥1 gang pr mnd	517 (69,8)	234 (68,0)	NS
Fiskepålegg daglig	422 (56,6)	200 (57,5)	NS
Tilbyr poteter/pasta/ris og grønnsaker som en del av varmmattilbudet 1 gang/måned eller oftere			
Poteter/pasta/ris	617 (83,3)	276 (80,2)	NS
Grønnsaker	621 (83,8)	289 (84,0)	NS
Daglig tilbud av melk til måltidene			
Skummet melk	14 (1,9)	8 (2,3)	NS
Ekstra lett melk	182 (24,4)	77 (22,1)	NS
Lettmelk	539 (72,3)	278 (79,9)	0,008
Helmelk	27 (3,6)	21 (6,0)	NS
Daglig tilbud av frisk frukt/grønnsaker			
Frisk frukt	655 (87,9)	315 (90,5)	NS
Friske grønnsaker daglig	232 (31,1)	157 (45,1)	<0,001
Grønnsaker som pålegg daglig	293 (39,3)	145 (41,7)	NS
Usunne mat-/drikkevarer som ofte serveres ved markeringer/feiringer³			
➤ Saft, nektar	54 (7,2)	28 (8,0)	NS
➤ Is/kaker/kjeks/muffins/gele	231 (31,0)	107 (30,7)	NS
➤ Boller /søt gjærbakst/vafler	51 (6,9)	28 (8,0)	NS
➤ Pølser/pizza	78 (10,5)	34 (9,8)	NS
Servering av minst to måltider om dagen	222 (30,5)	87 (25,4)	NS

¹ Antall barnehager der pedagogiske leder har svart, syv barnehager har ikke svart på dette spørsmålet. ² Beregnet vha kji-kvadrat test. ³ Servering av fint brød, sjokolade/godteri/potetgull, brus og kakao/ sjokolademelk/annen smaksatt melk ved markeringer/feiringer innfridde ikke forutsetninger for kji-kvadrat test.

Tabell 103. Sammenheng mellom barnehagens bruk av mat og måltider som pedagogiske virkemidler for nærmiljø og samfunn og tilbud av mat og drikke, n=1089¹.

	Mat og måltider brukes som pedagogiske virkemidler for nærmiljø og samfunn		P-verdi ²
	I liten/svært liten grad (n=740)	I stor/svært stor grad (n=349)	
Prosentvis fordeling	68,0 %	32,0 %	
	N (%)	N (%)	
Daglig brødtilbud			
Halvgrovt brød	229 (30,9)	98 (28,1)	NS
Grovt brød	273 (36,9)	165 (47,3)	0,001
Knekkebrød	263 (35,5)	149 (42,7)	NS
Tilbyr fisk/fiskeprodukter som en del av varmmattilbudet én gang/måned eller oftere og som pålegg daglig			
Ren fisk ≥1 gang pr mnd	334 (45,5)	188 (54,0)	0,009
Fiskeprodukter ≥1 gang pr mnd	500 (68,1)	247 (71,0)	NS
Fiskepålegg daglig	409 (55,3)	210 (60,2)	NS
Tilbyr poteter/pasta/ris og grønnsaker som en del av varmmattilbudet 1 gang/måned eller oftere			
Poteter/pasta/ris	609 (83,0)	281 (80,7)	NS
Grønnsaker	608 (82,8)	298 (85,6)	NS
Daglig tilbud av melk til måltidene			
Skummet melk	12 (1,6)	10 (2,9)	NS
Ekstra lett melk	171 (23,1)	89 (25,5)	NS
Lettmelk	550 (74,3)	262 (75,1)	NS
Helmelk	23 (3,1)	24 (6,9)	0,004
Daglig tilbud av frisk frukt/grønnsaker			
Frisk frukt	649 (87,7)	318 (91,1)	NS
Friske grønnsaker daglig	226 (30,5)	158 (45,3)	<0,001
Grønnsaker som pålegg daglig	274 (37,0)	162 (46,4)	0,003
Usunne mat-/drikkevarer som ofte serveres ved markeringer/feiringer³			
➤ Saft, nektar	58 (7,8)	25 (7,2)	NS
➤ Is/kaker/kjeks/muffins/gele	238 (32,2)	99 (28,4)	NS
➤ Boller /søt gjærbakst/vafler	55 (7,4)	25 (7,2)	NS
➤ Pølser/pizza	76 (10,3)	36 (10,3)	NS
Servering av minst to måltider om dagen	202 (27,9)	105 (30,7)	NS

¹ Antall barnehager der pedagogisk leder har svart. Elleve barnehager har ikke svart på dette spørsmålet.

² Beregnet vha kji-kvadrat test. ³ Servering av fint brød, sjokolade/godteri/potetgull, brus og kakao/sjokolademelk/ annen smaksatt melk ved markeringer/feiringer innfridde ikke forutsetninger for kji-kvadrat test.

Tabell 104. Sammenheng mellom barnehagens bruk av mat og måltider som pedagogiske virkemidler for *antall, rom og form* og tilbud av mat og drikke, n=1090¹.

	Mat og måltider brukes som pedagogiske virkemidler for <i>antall, rom og form</i>		P-verdi ²
	I liten/svært liten grad (n=364)	I stor/svært stor grad (n=726)	
Prosentvis fordeling	33,4 %	66,6 %	
	N (%)	N (%)	
Daglig brødtilbud			
Halvgrovt brød	118 (32,4)	207 (28,5)	NS
Grovt brød	137 (37,6)	301 (41,5)	NS
Knekkebrød	136 (37,4)	276 (38,0)	NS
Tilbyr fisk/fiskeprodukter som en del av varmmattilbudet én gang/måned eller oftere og som pålegg daglig			
Ren fisk ≥1 gang pr mnd	149 (41,3)	376 (52,1)	0,001
Fiskeprodukter ≥1 gang pr mnd	242 (67,0)	507 (70,2)	NS
Fiskepålegg daglig	200 (54,9)	420 (57,9)	NS
Tilbyr poteter/pasta/ris og grønnsaker som en del av varmmattilbudet 1 gang/måned eller			
Poteter/pasta/ris	293 (81,2)	599 (83,0)	NS
Grønnsaker	288 (79,8)	619 (85,7)	NS
Daglig tilbud av melk til måltidene			
Skummet melk	7 (1,9)	14 (1,9)	NS
Ekstra lett melk	81 (22,3)	179 (24,7)	NS
Lettmelk	273 (75,0)	541 (74,5)	NS
Helmelk	13 (3,6)	34 (4,7)	NS
Daglig tilbud av frisk frukt/grønnsaker			
Frisk frukt	319 (87,6)	649 (89,4)	NS
Friske grønnsaker daglig	104 (28,6)	284 (39,1)	0,001
Grønnsaker som pålegg daglig	120 (33,0)	316 (43,5)	0,001
Usunne mat-/drikkevarer som ofte serveres ved markeringer/feiringer³			
➤ Saft, nektar	30 (8,2)	53 (7,3)	NS
➤ Is/kaker/kjeks/muffins/gele	113 (31,0)	222 (30,6)	NS
➤ Boller /søt gjærakst/vafler	24 (6,6)	56 (7,7)	NS
➤ Pølser/pizza	36 (9,9)	75 (10,3)	NS
Servering av minst to måltider om dagen	104 (29,3)	203 (28,5)	NS

¹ Antall barnehager der pedagogisk leder har svart, ti barnehager har ikke svart på dette spørsmålet. ² Beregnet vha kji-kvadrat test. ³ Servering av fint brød, sjokolade/godteri/potetgull, brus og kakao/ sjokolademelk/annen smaksatt melk ved markeringer/feiringer innfridde ikke forutsetninger for kji-kvadrat test.

Tabell 105. Sammenheng mellom om arbeidet med *mat og drikke som tilbys* er forankret i barnehagens årsplan og/eller i skrevne retningslinjer og tilbud av mat og drikke, n=1039¹.

	Er arbeidet med mat og drikke som tilbys forankret i barnehagens årsplan og/eller skrevne retningslinjer		p-verdi ²
	Ja (n=948) N (%)	Nei (n=91) N (%)	
Prosentvis fordeling	91,2 %	8,8 %	
Daglig brødtilbud			
Halvgrovt brød	280 (29,5)	34 (37,4)	NS
Grovt brød	383 (40,4)	37 (40,7)	NS
Knekkebrød	362 (38,2)	33 (36,3)	NS
Tilbyr fisk/fiskeprodukter som en del av varmmattilbudet én gang/måned eller oftere og som pålegg daglig			
Ren fisk ≥1 gang pr mnd	467 (49,5)	37 (40,7)	NS
Fiskeprodukter ≥1 gang pr mnd	659 (69,9)	61 (67,0)	NS
Fiskepålegg daglig	546 (57,6)	52 (57,1)	NS
Tilbyr poteter/pasta/ris og grønnsaker som en del av varmmattilbudet 1 gang/måned eller oftere			
Poteter/pasta/ris	785 (83,2)	70 (76,9)	NS
Grønnsaker	800 (84,8)	71 (78,0)	NS
Daglig tilbud av melk til måltidene³			
Ekstra lett melk	228 (24,1)	20 (22,0)	NS
Lettmelk	710 (74,9)	71 (78,0)	NS
Helmelk	35 (3,7)	6 (6,6)	NS
Daglig tilbud av frisk frukt/grønnsaker			
Frisk frukt	842 (88,8)	83 (91,2)	NS
Friske grønnsaker daglig	352 (37,1)	26 (28,6)	NS
Grønnsaker som pålegg daglig	392 (41,4)	31 (34,1)	NS
Usunne mat-/drikkevarer som ofte serveres ved markeringer/feiringer³			
➤ Saft, nektar	66 (7,0)	11 (12,1)	NS
➤ Is/kaker/kjeks/muffins/gele	282 (29,7)	26 (28,6)	NS
➤ Boller /søt gjærbaekst/vafler	65 (6,9)	8 (8,8)	NS
➤ Pølser/pizza	93 (9,8)	12 (13,2)	NS
Servering av minst to måltider om dagen	269 (28,9)	26 (29,5)	NS

¹ Antall barnehager der pedagogisk leder har svart, 61 barnehager har enten ikke svart eller svart «vet ikke/ikke aktuelt» på dette spørsmålet. ² Beregnet vha kji-kvadrat test. ³ Servering av fint brød, skummet melk og sjokolade/godteri/potetgull, brus og kakao/sjokolademelk/annen smaksatt melk ved markeringer/feiringer innfridde ikke forutsetninger for kji-kvadrat test.

Tabell 106. Sammenheng mellom om arbeidet med *medbrakt mat og drikke* er forankret i barnehagens årsplan og/eller i skrevne retningslinjer og tilbud av mat og drikke, n=897¹.

	Er arbeidet med medbrakt mat og drikke forankret i barnehagens årsplan og/eller skrevne retningslinjer		p-verdi ²
	Ja (n=686) N (%)	Nei (n=211) N (%)	
Prosentvis fordeling	76,5 %	23,5 %	
Daglig brødtilbud			
Halvgrovt brød	183 (26,7)	73 (34,6)	NS
Grovt brød	246 (35,9)	88 (41,7)	NS
Knekkebrød	236 (34,4)	75 (35,5)	NS
Tilbyr fisk/fiskeprodukter som en del av varmmattilbudet én gang/måned eller oftere og som pålegg daglig			
Ren fisk ≥1 gang pr mnd	328 (48,1)	98 (46,7)	NS
Fiskeprodukter ≥1 gang pr mnd	471 (69,1)	143 (68,1)	NS
Fiskepålegg daglig	355 (51,7)	132 (62,6)	0,006
Tilbyr poteter/pasta/ris og grønnsaker som en del av varmmattilbudet 1 gang/måned eller oftere			
Poteter/pasta/ris	556 (81,5)	174 (82,9)	NS
Grønnsaker	574 (84,2)	171 (81,4)	NS
Daglig tilbud av melk til måltidene³			
Ekstra lett melk	159 (23,2)	51 (24,2)	NS
Lettmelk	510 (74,3)	165 (78,2)	NS
Helmelk	29 (4,2)	9 (4,3)	NS
Daglig tilbud av frisk frukt/grønnsaker			
Frisk frukt	602 (87,8)	187 (88,6)	NS
Friske grønnsaker daglig	267 (38,9)	66 (31,3)	NS
Grønnsaker som pålegg daglig	257 (37,5)	82 (38,9)	NS
Usunne mat-/drikkevarer som ofte serveres ved markeringer/feiringer³			
➤ Saft, nektar	48 (7,0)	18 (8,5)	NS
➤ Is/kaker/kjeks/muffins/gele	227 (33,1)	57 (27,0)	NS
➤ Boller /søt gjærbakst/vafler	52 (7,6)	19 (9,0)	NS
➤ Pølser/pizza	61 (8,9)	32 (15,2)	0,009
Servering av minst to måltider om dagen	129 (19,3)	63 (30,1)	0,001

¹ Antall barnehager der pedagogisk leder har svart, 203 barnehager har enten ikke svart eller svart «vet ikke/ikke aktuelt» på dette spørsmålet. ² Beregnet vha kji-kvadrat test. ³ Servering av fint brød, skummet melk og sjokolade/godteri/potetgull, brus og kakao/sjokolademelk/ annen smaksatt melk ved markeringer/feiringer innfridde ikke forutsetninger for kji-kvadrat test.

Tabell 107. Sammenheng mellom om arbeidet med *rammene rundt måltidet* er forankret i barnehagens årsplan og/eller i skrevne retningslinjer og tilbud av mat og drikke, n=1024¹.

	Er arbeidet med <i>rammene rundt måltidet</i> forankret i barnehagens årsplan og/eller skrevne retningslinjer		p-verdi ²
	Ja (n=840) N (%)	Nei (n=184) N (%)	
Prosentvis fordeling	82,0 %	18,0 %	
Daglig brødtilbud			
Halvgrovt brød	240 (28,6)	59 (32,1)	NS
Grovt brød	345 (41,1)	72 (39,1)	NS
Knekkebrød	326 (38,8)	67 (36,4)	NS
Tilbyr fisk/fiskeprodukter som en del av varmmattilbudet én gang/måned eller oftere og som pålegg daglig			
Ren fisk ≥1 gang pr mnd	413 (49,4)	86 (47,3)	NS
Fiskeprodukter ≥1 gang pr mnd	580 (69,4)	129 (70,9)	NS
Fiskepålegg daglig	476 (56,7)	106 (57,6)	NS
Tilbyr poteter/pasta/ris og grønnsaker som en del av varmmattilbudet 1 gang/måned eller oftere			
Poteter/pasta/ris	693 (82,9)	148 (81,3)	NS
Grønnsaker	708 (84,7)	145 (79,7)	NS
Daglig tilbud av melk til måltidene³			
Ekstra lett melk	202 (24,0)	40 (21,7)	NS
Lettmelk	626 (74,5)	141 (76,6)	NS
Helmelk	40 (4,8)	3 (1,6)	NS
Daglig tilbud av frisk frukt/grønnsaker			
Frisk frukt	747 (88,9)	167 (90,8)	NS
Friske grønnsaker daglig	321 (38,2)	50 (27,2)	0,005
Grønnsaker som pålegg daglig	351 (41,8)	64 (34,8)	NS
Usunne mat-/drikkevarer som ofte serveres ved markeringer/feiringer³			
➤ Saft, nektar	66 (7,9)	11 (6,0)	NS
➤ Is/kaker/kjeks/muffins/gele	260 (31,0)	57 (31,0)	NS
➤ Boller /søt gjærakst/vafler	61 (7,3)	11 (6,0)	NS
➤ Pølser/pizza	80 (9,5)	22 (12,0)	NS
Servering av minst to måltider om dagen	237 (28,9)	50 (27,2)	NS

¹ Antall barnehager der pedagogisk leder har svart, 76 barnehager har enten ikke svart eller svart «vet ikke/ikke aktuelt» på dette spørsmålet. ² Beregnet vha kji-kvadrat test. ³ Servering av fint brød, skummet melk og sjokolade/godteri/potetgull, brus og kakao/sjokolademelk/ annen smaksatt melk ved markeringer/feiringer innfridde ikke forutsetninger for kji-kvadrat test.

Tabell 108. Sammenheng mellom om arbeidet med hva som spises og drikkes ved markeringer/feiringer er forankret i barnehagens årsplan og/eller i skrevne retningslinjer og tilbud av mat og drikke, n=1025¹.

Prosentvis fordeling	Er arbeidet med hva som spises og drikkes ved markeringer/feiringer forankret i barnehagens årsplan og/eller skrevne retningslinjer		
	Ja (n=862) N (%)	Nei (n=163) N (%)	p-verdi ²
Daglig brødtilbud			
Halvgrovt brød	262 (30,4)	43 (26,4)	NS
Grovt brød	361 (41,9)	59 (36,2)	NS
Knekkebrød	334 (38,7)	55 (33,7)	NS
Tilbyr fisk/fiskeprodukter som en del av varmmattilbudet én gang/måned eller oftere og som pålegg daglig			
Ren fisk ≥1 gang pr mnd	425 (49,6)	71 (43,8)	NS
Fiskeprodukter ≥1 gang pr mnd	603 (70,4)	108 (66,7)	NS
Fiskepålegg daglig	498 (57,8)	89 (54,6)	NS
Tilbyr poteter/pasta/ris og grønnsaker som en del av varmmattilbudet 1 gang/måned eller oftere			
Poteter/pasta/ris	715 (83,4)	130 (80,2)	NS
Grønnsaker	729 (85,1)	130 (80,2)	NS
Daglig tilbud av melk til måltidene³			
Ekstra lett melk	209 (24,2)	35 (21,5)	NS
Lettmelk	643 (74,6)	129 (79,1)	NS
Helmelk	33 (3,8)	9 (5,5)	NS
Daglig tilbud av frisk frukt/grønnsaker			
Frisk frukt	767 (89,0)	143 (87,7)	NS
Friske grønnsaker daglig	317 (36,8)	50 (30,7)	NS
Grønnsaker som pålegg daglig	361 (41,9)	57 (35,0)	NS
Usunne mat-/drikkevarer som ofte serveres ved markeringer/feiringer³			
➤ Saft, nektar	61 (7,1)	12 (7,4)	NS
➤ Is/kaker/kjeks/muffins/gele	234 (27,1)	71 (43,6)	<0,001
➤ Boller /søt gjærbakst/vafler	51 (5,9)	21 (12,9)	0,001
➤ Pølser/pizza	79 (9,2)	22 (13,5)	NS
Servering av minst to måltider om dagen	249 (29,6)	38 (23,5)	NS

¹ Antall barnehager der pedagogisk leder har svart, 75 barnehager har enten ikke svart eller svart «vet ikke/ikke aktuelt» på dette spørsmålet. ² Beregnet vha kjikvadrat test. ³ Servering av fint brød, skummet melk og sjokolade/godteri/potetgull, brus og kakao/sjokolademelk / annen smaksatt melk ved markeringer/feiringer innfridde ikke forutsetninger for kji-kvadrat test.

Tabell 109. Sammenheng mellom om annet arbeid med mat og måltider er forankret i barnehagens årsplan og/eller i skrevne retningslinjer og tilbud av mat og drikke, n=906¹.

Er annet arbeid med mat og drikke forankret i barnehagens årsplan og/eller skrevne retningslinjer			
	Ja (n=712)	Nei (n=194)	p-verdi ²
Prosentvis fordeling	78,6 %	21,4 %	
	N (%)	N (%)	
Daglig brødtilbud			
Halvgrovt brød	208 (29,2)	60 (30,9)	NS
Grovt brød	310 (43,5)	66 (34,2)	NS
Knekkebrød	291 (40,9)	60 (30,9)	NS
Tilbyr fisk/fiskeprodukter som en del av varmmattilbudet én gang/måned eller oftere og som pålegg daglig			
Ren fisk ≥1 gang pr mnd	366 (51,5)	83 (43,5)	NS
Fiskeprodukter ≥1 gang pr mnd	495 (69,7)	136 (71,2)	NS
Fiskepålegg daglig	420 (59,0)	101 (52,1)	NS
Tilbyr poteter/pasta/ris og grønnsaker som en del av varmmattilbudet 1 gang/måned eller oftere			
Poteter/pasta/ris	586 (82,5)	158 (82,7)	NS
Grønnsaker	605 (85,2)	154 (80,6)	NS
Daglig tilbud av melk til måltidene³			
Ekstra lett melk	180 (25,3)	40 (20,6)	NS
Lettmelk	534 (75,0)	145 (74,7)	NS
Helmelk	32 (4,5)	5 (2,6)	NS
Daglig tilbud av frisk frukt/grønnsaker			
Frisk frukt	631 (88,6)	169 (87,1)	NS
Friske grønnsaker daglig	287 (40,3)	50 (25,8)	<0,001
Grønnsaker som pålegg daglig	310 (43,5)	56 (28,9)	<0,001
Usunne mat-/drikkevarer som ofte serveres ved markeringer/feiringer³			
➤ Saft, nektar	50 (7,0)	19 (9,8)	NS
➤ Is/kaker/kjeks/muffins/gele	200 (28,1)	72 (37,1)	NS
➤ Boller /søt gjærakst/vafler	57 (8,0)	12 (6,2)	NS
➤ Pølser/pizza	73 (10,3)	19 (9,8)	NS
Servering av minst to måltider om dagen	204 (29,4)	49 (25,7)	NS

¹ Antall barnehager der pedagogisk leder har svart, 194 barnehager har enten ikke svart eller svart «vet ikke/ikke aktuelt» på dette spørsmålet. ² Beregnet vha kji-kvadrat test. ³ Servering av fint brød, skummet melk og sjokolade/godteri/potetgull, brus og kakao/ sjokolademelk / annen smaksatt melk ved markeringer/feiringer innfridde ikke forutsetninger for kji-kvadrat test.

SAMMENLIGNING MELLOM UNDERSØKELSENE I 2011 OG 2005 FOR ENKELTE RESULTATER

Tabell 110: Antall barn på avdelingene, andel i %

	2011 (n=1100)	2005 (n=2244)
Færre enn 10 barn	15,1	10,2
10 til 20 barn	66,5	68,2
Flere enn 20 barn	18,5	21,6

Tabell 111: Gjennomsnittlig tidsbruk på hovedmåltidet(-ene), andel i %

	2011 (n=1100)	2005 (n=2233)
Mindre enn 20 minutter	0,8	1,1
20-30 minutter	43,9	50,9
Mer enn 30 minutter	55,3	48,1

Tabell 112: Barnehager som tilbyr ulike brødtyper 5 dager i uken, andel i %

	2011 (n=1100)	2005 (n=2263)
Fint brød	0,1	0,4
Halvgrovt brød	29,8	33,4
Grovt brød	40,2	18,6

Tabell 113: Barnehager som tilbyr ulike påleggstyper 5 dager i uka, andel i %

	2011 (n=1100)	2005 (n=2276)
Kjøttpålegg, magre	30,6	11,5
Kjøttpålegg, andre	40,8	41,8
Leverpostei	60,0	*
Fiskepålegg	56,9	36,8
Ost, helfet	55,5	45,7
Ost, halvfet/mager	39,0	5,1
Majones/remulade/majonessalater	20,4	19,8
Syltetøy	5,0	16,6
Prim	23,0	29,4
Sjokolade-/karamell-/nøttepålegg	0,0	0,5
Frukt som pålegg [†]	13,3	57,1
Grønnsaker som pålegg [†]	40,0	21,4
Egg	1,0	0,9
Annet pålegg	5,7	4,2

*Leverpostei var ikke et eget svaralternativ i 2005, men inngikk da i ”kjøttpålegg, andre” + ”som pålegg” var ikke spesifisert i 2005

Tabell 114: Hvor ofte barnehagen tilbyr varm mat, andel i %

	2011 (n=1100)	2005 (n=2201)
5 dager i uken	2,9	1,7
2-4 dager i uken	21,1	11,4
1 dag i uken	49,8	42,8
Hver 14. dag	14,7	15,1
En gang hver måned	7,3	15,6
Sjeldnere enn hver måned	3,5	13,4
Tilbyr ikke varm mat	0,7	*

*"Tilbyr ikke varm mat" var ikke et svaralternativ i 2005

Tabell 115: Barnehager som tilbyr ulike typer varm mat 2-3 ganger per måned eller oftere, andel i %

	2011 (n=1100)	2005 (n=2276)
Rent kjøtt	5,5	0,6
Kjøttprodukter	31,1	22,6
Ren fisk	22,4	2,3
Fiskeprodukter	31,7	10,9
Ren kylling/kalkun	8,5	0,8
Kylling-/kalkunprodukter	11,8	2,7
Retter av belgvekster	3,0	*
Tomatsuppe	13,5	15,7
Annen suppe	10,1	7,5
Pannekaker	2,1	2,5
Pizza	3,2	3,1
Omelett	7,1	1,5
Risgrøt†	5,8	15,4
Kun spagetti/makaroni	3,9	3,7
Ostesmørbrød	15,0	8,4
Annen varm mat	19,5	10,8

*Retter av belgvekster ble ikke spurt om i 2005

†I 2005 var det ikke spesifisert "Risgrøt", kun grøt. Kan medføre at andre grøttypen, f.eks. havregrøt er inkludert i andelen fra 2005

Tabell 116: Barnehager som tilbyr poteter/pasta/ris og grønnsaker som del av varm mat 2-3 ganger per måned eller oftere, andel i %

	2011 (n=1092)	2005 (n=2276)
Poteter/pasta/ris	67,3	33,9
Grønnsaker	71,1	27,1

Tabell 117: Barnehager som tilbyr ulike typer melk 5 dager i uka, andel i %

	2011	2005
	(n=1100)	(n=2276)
Skummet melk	2,0	1,9
Ekstra lettmeik	23,8	3,3
Lettmeik	74,6	84,4
Helmelk	4,5	20,3

Tabell 118: Barnehager som tilbyr frisk frukt og grønnsaker 5 dager i uka, andel i %

	2011	2005
	(n=1100)	(n=2276)
Frukt/bær*	88,8	78,0
Grønnsaker	35,6	15,6

*Bær inngikk ikke i avkrysningsalternativet i 2005

Tabell 119: Antall markeringer/feiringer på avdelingene, andel i %

	2011	2005
	(n=1100)	(n=2242)
1 gang pr. uke eller oftere	1,0	0,9
2-3 ganger i måneden	41,7	49,4
1 gang hver måned	38,9	37,8
1 gang annenhver måned	12,1	9,1
Sjeldnere enn annenhver måned	6,3	2,9

Tabell 120: Hva som ofte spises ved markeringer/feiringer, andel i %

	2011 (n=1100)	2005 (n=2275)
Is	*	46,0
Kjeks	*	6,4
Kaker/muffins	*	37,3
Gele	*	12,0
Is/kjeks/kaker/muffins/gele	31,1	*
Boller/søt gjærbakst/vafler ¹	7,4	9,8
Sjokolade/godteri/potetgull	0,5	2,1
Frukt/bær ²	43,1	10,7
Pølser/pizza ³	10,2	9,2
Grønnsaker (evt. m/dipp)	14,4	†
Rosiner/tørket frukt	7,0	†
Annen mat	11,8	†

*I 2011 var alternativene ”is”, ”kjeks”, ”kaker/muffins” og ”gele” slått sammen til et felles avkrysningsalternativ, mens disse ble spurt om separat i 2005.

¹Vafler var ikke inkludert i avkrysningsalternativet i 2005

²Bær var ikke inkludert i avkrysningsalternativet i 2005

³Pizza var ikke inkludert i avkrysningsalternativet i 2005

† Disse svaralternativer var ikke med i 2005-undersøkelsen

Tabell 121: Hva som ofte drikkes ved markeringer/feiringer, andel i %

	2011 (n=1100)	2005 (n=2276)
Melk	55,4	45,9
Kakao/sjokolademelk/annen smaksatt melk ¹	1,3	1,9
Saft/nektar ²	7,6	30,9
Juice/eplemost	2,2	3,1
Brus	0,5	2,0
Vann	85,0	43,7
Annen drikke	2,6	0,4

¹Annen smaksatt melk var et eget svaralternativ i 2005, men er i denne sammenligningen slått sammen med kakao/sjokolademelk

²Nektar var et eget svaralternativ i 2005, men er i denne sammenligningen slått sammen med saft

Tabell 122: Styrer og pedagogisk leders kjennskap til ”Retningslinjer for mat og måltider i barnehagen”, andel i %

	Styrer		Pedagogisk leder	
	2011 (n=1375)	2005 (n=2217)	2011 (n=1100)	2005 (n=2260)
Ja	90,1	36,2	70,2	20,6
Nei	7,5	39,4	20,9	52,4
Vet ikke	2,4	24,4	8,9	27,0

Tabell 123: Styrer og pedagogisk leders kjennskap til at det i "Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v." finnes en paragraf om måltidet, andel i %

	Styrer		Pedagogisk leder	
	2011 (n=1375)	2005 (n=2301)	2011 (n=1100)	2005 (n=2260)
Ja	77,2	59,0	47,1	23,9
Nei	17,2	26,2	39,7	56,2
Vet ikke	5,7	14,8	13,2	20,0

Tabell 124: Hvordan barnehagen dekker utgifter til mat og drikke, andel i %

	2011 (n=1375)	2005 (n=2317)
Inngår i foreldrebetalingen	21,7	34,1
Foreldre betaler et tillegg til foreldrebetalingen	78,8	67,3
Tilskudd fra kommunen	2,8	7,3
Annet	4,0	4,3

Tabell 125: I hvilken grad styrer og pedagogisk leder mener at barnehagen har et ansvar for å bidra til at barna i barnehagen innarbeider gode mat- og drikkevaner, andel i %

	Styrer		Pedagogisk leder	
	2011 (n=1375)	2005 (n=2231)	2011 (n=1100)	2005 (n=2262)
I svært liten grad	2,0	0,2	0,6	0,0
I liten grad	0,1	0,4	0,1	0,3
I verken liten eller stor grad	2,8	4,0	1,8	4,2
I stor grad	37,0	55,8	35,3	61,2
I svært stor grad	58,0	39,5	62,0	34,3
Vet ikke	0,0	*	0,2	*

*"Vet ikke" var ikke et svaralternativ i 2005

Tabell 126: Størrelse på barnehagens uteareal, andel i %

	2011 (n=1375)	2005 (n=2164)
Mindre enn 10 kvadratmeter pr. barn	4,1	6,0
10-19 kvadratmeter pr. barn	12,9	19,1
20-29 kvadratmeter pr. barn	19,1	19,0
30 kvadratmeter eller mer pr. barn	36,9	36,2
Vet ikke	27,0	19,6

Tabell 127: Styrers vurdering av om uteområdet i barnehagen er egnet for å utvikle barnas motoriske ferdigheter, andel i %

	2011	2005
	(n=1375)	(n=2296)
Nei, svært uegnet	0,1	0,3
Nei, uegnet	0,8	1,4
Verken egnet eller uegnet	6,4	8,5
Ja, egnet	44,6	49,5
Ja, svært egnet	48,1	40,4

Tabell 128: Barnehagens tilgang til naturområder, andel i %

	2011	2005
	(n=1375)	(n=2289)
Innenfor barnehagens område	14,4	20,3
I umiddelbar nærhet til barnehagen	49,0	44,1
I gåavstand fra barnehagen	32,6	32,6
Må kjøre bil/bruke offentlig transport	4,0	3,1

Tabell 129: Er barnehagen godkjent i henhold til "Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.", andel i %

	2011	2005
	(n=1375)	(n=2278)
Ja	83,3	85,5
Nei	4,0	4,9
Vet ikke	12,7	9,6

Helsedirektoratet
Pb. 7000 St Olavs plass, 0130 Oslo
Tlf.: 810 20 050
Faks: 24 16 30 01
www.helsedirektoratet.no